BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İÇ MİMARLIK VE ÇEVRE TASARIMI ANA BİLİM DALI
İÇ MİMARLIK VE ÇEVRE TASARIMI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ERİŞİLEBİLİRLİĞE YÖNELİK ENGELSİZ YAŞAM MERKEZİ TASARIM YAKLAŞIMLARI: ETİMESGUT BELEDİYESİ ENGELSİZ YAŞAM MERKEZİ ÖRNEĞİ

HAZIRLAYAN

ALARA DEMİRCİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ANKARA - 2020

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İÇ MİMARLIK VE ÇEVRE TASARIMI ANABİLİM DALI
İÇ MİMARLIK VE ÇEVRE TASARIMI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ERİŞİLEBİLİRLİĞE YÖNELİK ENGELSİZ YAŞAM MERKEZİ TASARIM YAKLAŞIMLARI: ETİMESGUT BELEDİYESİ ENGELSİZ YAŞAM MERKEZİ ÖRNEĞİ

HAZIRLAYAN

ALARA DEMİRCİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ BETÜL BİLGE ÖZDAMAR

ANKARA - 2020

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORİJİNALLİK RAPORU

Tarih: 10 / 08 / 2020

Öğrencinin Adı, Soyadı: Alara Demirci

Öğrencinin Numarası: 21710274

Anabilim Dalı: İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Anabilim Dalı

Programı: İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Tezli Yüksek Lisans Programı

Danışmanın Unvanı/Adı, Soyadı: Dr. Öğr. Üyesi Betül BİLGE ÖZDAMAR

Tez Başlığı: Erişilebilirliğe Yönelik Engelsiz Yaşam Merkezi Tasarım Yaklaşımları: Etimesgut Belediyesi Engelsiz Yaşam Merkezi Örneği

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans tez çalışmamın; Giriş, Ana Bölümler ve Sonuç Bölümünden oluşan, toplam 126 sayfalık kısmına ilişkin, 10 / 08 / 2020 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 8'dir. Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç

2. Alıntılar hariç

3. Beş (5) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

"Başkent Üniversitesi Enstitüleri Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Usul ve Esaslarını" inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Öğrenci İmzası:..ALARA.....

ONAY

Tarih: 10 / 08 / 2020

Öğrenci Danışmanı Unvan, Ad, Soyad, İmza:

Dr. Öğr. Üyesi Betül BİLGE ÖZDAMAR

.....

Aileme…

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans ve tez çalışma sürecimde, yaptığı katkılardan dolayı Dr. Öğr. Üyesi Betül Bilge Özdamar Hocama;

Yardımları ve sorularımı sabırla yanıtladığı için Etimesgut Belediyesi Engelsiz Yaşam Merkezi Genel Koordinatörü İsmail Açar'a;

Her koşulda, her kararımda yanımda olan, her zaman desteklerini hissettiren canım aileme ve canım köpeklerime;

Teşekkür ederim.

ÖZET

Dünyada, doğuştan veya kaza gibi nedenlerin sonucu, günlük ihtiyaçlarını karşılamakta zorluk yaşayan, sosyal hayata ve toplum yaşamına katılamayan engelli bireyler bulunmaktadır. Sahip oldukları fiziksel eksikliklerle hayatlarını devam ettiren bu bireyler, günlük ihtiyaçları doğrultusunda mekânları kullanmaktadır. Sosyal bir varlık olarak engelli bireylerde ihtiyaçları gereği sokaklar, parklar, alışveriş merkezleri, sinemalar gibi ortak kullanıma yönelik mekânlarda zaman geçirerek, toplumsal katılımın içinde yer almak gereği ve ihtiyacı duymaktadır. Fakat, kamusal mekânlar, tüm bireylerin ortak kullanımı açısından fiziksel ihtiyaca yönelik özellikleri düşünülmeden tasarlanmaktadırlar. Bu nedenle, bireyler sayısız engelle karşılaşmakta ve bu durum engelli kişilerin sosyal, psikolojik, fiziksel sorunlar yaşamalarına neden olmaktadır. Mekân ile etkileşimde yaşanılan bu durum kişilerin yaşam kalitelerini düşürmekte ve topluma katılımlarını engellemektedir.

Engelli bireylerin, psikolojik ve fiziksel olarak yaşadıkları fiziksel çevre ilişkili sorunların çözümüne yönelik gerçekleştirilen tasarım yaklaşımlarından biri de; "engelsiz mekânlar" oluşturmaktır. Evrensel bir sorun olarak kabul edilen fiziksel engellilik ile ilişkili bağımsız hareket problemleri için "herkes için tasarım", "engelsiz tasarım" ve "erişilebilirlik" yaklaşımları ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşımlar doğrultusunda geliştirilen tasarımlar, fiziksel engelli bireylerin yapabilirlikleri ne olursa olsun, mekânsal erişim ve bağımsız hareketinin sağlanmasına yönelik gelişim göstermiştir. Çoklu fonksiyona yönelik ihtiyaçların artması, işlev çeşitliliği beklentisi ile ulaşımın kısa sürede gerçekleştirilmesi isteği ile farklı mekânları bir arada toplayan merkezler oluşmuştur. Bu merkezlerde toplu ya da bireysel aktiviteler gerçekleştirilebilmektedir. Bu paralelde kurgulanan mekânsal yansımalardan biri de; engelsiz yaşam merkezleridir. Bu tip merkezler engelli bireylerin topluma katılımlarının sağlanması ve ihtiyaçlarının giderilmesinin yanı sıra, topluma açık kullanım alanlarını da içeriğinde barındırarak, farklı yapabilirliğe sahip kullanıcıları bir araya getirmektedir.

Bu araştırmada, engelsiz yaşam merkezleri tasarım yaklaşımları açısından; erişilebilirlik ve bağımsız hareketi sağlayan standartlar, mevzuatlar, ilkeler çerçevesinde

ele alınmıştır. Tasarım değerleri örnek merkezler üzerinden; mekânsal organizasyon, dolaşım alanları, donatı ve yönelim elemanları açısından incelenmiştir. Bu doğrultusunda elde edilen veriler, çalışma kapsamında örneklem olarak “Etimesgut Belediyesi Engelsiz Yaşam Merkezi” özelinde değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Engelsiz Yaşam Merkezi, Erişilebilirlik, Bağımsız Hareket, Engelsiz Tasarım

ABSTRACT

In the world, there are people with disabilities who have difficulties in meeting their daily needs due to causes such as congenital or accident, and cannot participate in social life and community life. These individuals, who continue their lives with their physical deficiencies, use the places in line with their daily needs. As a social entity, disabled individuals need and need to take part in social participation by spending time in places for common use such as streets, parks, shopping malls and cinemas. However, public spaces are designed without considering the physical needs of all individuals in terms of common use. Therefore, individuals face numerous obstacles and this causes people with disabilities to experience social, psychological and physical problems. This situation in interaction with the place reduces the quality of life of the people and prevents their participation in society.

One of the design approaches for the solution of physical environment related problems experienced by people with disabilities, psychologically and physically; To create "unimpeded spaces". “Universal design”, “barrier-free design” and “accessibility” approaches have emerged for independent movement problems related to physical disability, which is accepted as a universal problem. Designs developed in line with these approaches have evolved towards ensuring spatial access and independent movement of physically disabled individuals regardless of their capabilities. With the increasing needs for multiple functions, the expectation of functional diversity, and the desire to make transportation in a short time, centers that gather different spaces together have been formed. Collective or individual activities can be carried out in these centers. One of the spatial reflections designed in parallel with this is; are life centers without barriers. These types of centers bring together users with different capabilities, by ensuring the participation of individuals with disabilities in the society and meeting their needs, as well as the areas of public use.

In this research, in terms of design approaches for barrier-free life centers; standards, regulations and principles that provide accessibility and independent movement are discussed. Design values through sample centers; spatial organization is examined in terms

of circulation areas, reinforcement and orientation elements. The data obtained in this direction were evaluated as a sample within the scope of the study, in the context of the “Etimesgut Municipality Barrier-Free Life Center”.

Keywords: Barrier-Free Life Centers, Accesibility, Independent Movement, Barrier-free Design

İÇİNDEKİLER

İTHAF ..... **i**

TEŞEKKÜR ..... **ii**

ÖZET ..... **iii**

ABSTRACT ..... **v**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **ix**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **x**

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ ..... **xii**

BÖLÜM 1: GİRİŞ **1**

1.1. Çalışmanın Amacı **1**

1.2. Çalışmanın Kapsamı **2**

1.3. Çalışmanın Yöntemi **3**

BÖLÜM 2: ENGELSİZ TASARIM TANIMI VE TASARIM YAKLAŞIMLARI **5**

2.1. Engelli Tanımı ve Türleri **5**

2.2. Engelsiz Tasarım ve Tasarım Gelişim Süreci **9**

2.3. Erişilebilirlik ve Bağımsız Hareket **13**

2.4. Engel Türlerine Yönelik Erişilebilirlik Tasarım Ölçütleri **19**

BÖLÜM 3: ENGELSİZ YAŞAM MERKEZLERİ VE ERİŞİLEBİLİR MEKÂN TASARIMI **24**

3.1. İlgili Standartlar, Mevzuatlar ve Yönetmelikler **24**

3.2. Engelsiz Yaşam Merkezleri İşletme, Fonksiyon ve Kullanıcı Değerleri **29**

3.3. Engelsiz Yaşam Merkezleri Mekân Analizi **31**

3.3.1. Mekân Organizasyonu ve İşlev **32**

3.3.2. Bağımsız Hareket ve Dolaşım Alanları **46**

3.3.3. İç/Dış Mekân Donatı Elemanları **56**

3.3.4. İç/Dış Mekân Yönlendirme Elemanları **60**

BÖLÜM 4: ERİŞİLEBİLİR Mekân TASARIM YAKLAŞIMLARI: ETİMESGUT BELEDİYESİ ENGELSİZ YAŞAM MERKEZİ DEĞERLENDİRMESİ **66**

4.1. Mekân Organizasyonu ve İşlev İlişkisi **67**

4.2.Yakın Çevre/İç Mekân Bağımsız Hareket ve Dolaşım **77**

4.3. Donatı Elemanları 85
4.4. Yönlendirme Elemanları 89
SONUÇ VE ÖNERİLER 98
KAYNAKLAR 104

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 2.2.1. Evrensel Tasarım İlkeleri....11
Tablo 2.3.1. Mekânda Hareketi Etkileyen Unsurların Erişilebilirlik ve Bağımsız Harekete Yönelik İncelemesi....18
Tablo 2.4.1. İç/Dış Mekânlarda Dolaşım Alanları Gereklilikleri ve Standardizasyonu....21
Tablo 2.4.2. İç/Dış Mekânlarda Donatı Alanları Gereklilikleri ve Standardizasyonu 22
Tablo 2.4.3. İç Mekân Yönelim Elemanlarının Gereklilikleri....23
Tablo 3.2.1. Tez Kapsamında İncelenen Engelsiz Yaşam Merkezleri....30
Tablo 3.3.1.1. Engelsiz Yaşam Merkezleri Mekânları....43
Tablo 3.3.2.1. Örnek Engelsiz Yaşam Merkezleri Dolaşım Alanları Değerlendirmesi....54
Tablo 3.3.2.2. Örnek Engelsiz Yaşam Merkezleri Dolaşım Alanları Değerlendirmesi....55
Tablo 4.2.1. Etimesgut Belediyesi EYM Merdiven Zemin Uygulamaları....79
Tablo 4.2.2. Etimesgut Belediyesi EYM Asansör İçi ve Çevresi....80
Tablo 4.2.3. Etimesgut Belediyesi EYM Tuvaleti....81
Tablo 4.2.4. Etimesgut Belediyesi EYM Zemin Kaplamaları....82
Tablo 4.2.5. Etimesgut Belediyesi EYM Dolaşım Alanları İncelemesi 84
Tablo 4.3.1. Etimesgut Belediyesi EYM Çevresi Aydınlatma Elemanları....88
Tablo 4.3.2. Etimesgut Belediyesi EYM Donatı Elemanları Analizi....89
Tablo 4.4.1. Etimesgut Belediyesi EYM İç Mekân ve Çevresi Yönlendirme İşaretleri Eksiklikleri 91
Tablo 4.4.2. Etimesgut Belediyesi Engelsiz Yaşam Merkezi Asansör İçi ve Çevresi Yönlendirme Elemanları 91
Tablo 4.4.3. Etimesgut Belediyesi Engelsiz Yaşam Merkezi Acil Durum Tahliye ve Yönlendirme Elemanları 94
Tablo 4.4.4. Etimesgut Belediyesi EYM Çevresi İşaret Levhaları 95

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 3.3.1.1. St. John's Rehab Haritası 33
Şekil 3.3.1.2. St. John's Reahb Horsfall Eaton Kanadı Birinci Kat Planı 34
Şekil 3.3.1.3. St. John's Rehab Giriş Katı Mekân Organizasyonu 34
Şekil 3.3.1.4. KS Cracovia 1906 Centennial Hall and Sports Center for the Disabled Zemin Kat Planı 35
Şekil 3.3.1.5. KS Cracovia 1906 Centennial Hall and Sports Center for the Disabled -1. Kat Planı 36
Şekil 3.3.1.6. KS Cracovia 1906 Centennial Hall and Sports Center for the Disabled 1. Kat Planı 36
Şekil 3.3.1.7. KS Cracovia 1906 Centennial Hall and Sports Center for the Disabled Giriş Katı Mekân Organizasyonu 37
Şekil 3.3.1.8. School Complex Gloggnitz Vaziyet Planı 38
Şekil 3.3.1.9. School Complex Gloggnitz Giriş Kat Planı 38
Şekil 3.3.1.10. School Complex Gloggnitz Giriş Katı Mekân Organizasyonu 39
Şekil 3.3.1.11. NewYork Presbyterian David H. Koch Center 1. Kat Ana Giriş Alanı 40
Şekil 3.3.1.12. NewYork Presbyterian David H. Koch Center 2. Kat Planı 40
Şekil 3.3.1.13. NewYork Presbyterian David H. Koch Center 3. Kat Planı 41
Şekil 3.3.1.14. NewYork Presbyterian David H. Koch Center 4. Kat Planı 41
Şekil 3.3.1.15. NewYork Presbyterian David H. Koch Center İşlevlerine Göre Mekân Organizasyonu Dağılımı 42
Şekil 3.3.1.16. Engelsiz Yaşam Merkezi Mekân Organizasyonu 45
Şekil 3.3.2.1. Döner Kapı ve İç Kapı Ölçüleri 48
Şekil 3.3.3.1. St. John's Rehab Oturma Birimleri ve Kentsel Donatılar 58
Şekil 3.3.3.2. KS Cracovia 1906 Centennial Hall and Sports Center for the Disabled Oturma Elemanları ve Kentsel Donatılar 58

Şekil 3.3.3.3. NewYork Presbyterian David H. Koch Center Oturma Elemanları ve Kentsel Donatılar.....59
Şekil 3.3.3.4. School Complex Gloggnitz Oturma Elemanları ve Kentsel Donatılar.....59
Şekil 3.3.4.1. NewYork Presbyterian David H. Koch Center Yazılı İfade Biçimli Yönlendirme Örneği.....62
Şekil 3.3.4.2. St. John's Rehab Yazılı İfade Biçimli Yönlendirme Elemanı.....62
Şekil 3.3.4.3. KS Cracovia 1906 Centennial Hall and Sports Center for the Disabled Yönlendirme Elemanları.....63
Şekil 3.3.4.4. KS Cracovia 1906 Centennial Hall and Sports Center for the Disabled Yönlendirme Elemanları.....63
Şekil 3.3.4.5. NY Presbyterian David H. Koch Center Algısal Yönlendirme Elemanı.....64
Şekil 4.1.1. Etimesgut Belediyesi EYM A Blok (+0.00 Kotu) Planı.....70
Şekil 4.1.2. Etimesgut Belediyesi EYM A Blok (+4.00 Kotu) Planı.....71
Şekil 4.1.3. Etimesgut Belediyesi EYM A Blok Mekân Organizasyonu.....71
Şekil 4.1.4. Etimesgut Belediyesi EYM B Blok (+0.00 Kotu) Planı.....72
Şekil 4.1.5. Etimesgut Belediyesi EYM B Blok Mekân Organizasyonu.....73
Şekil 4.1.6. Etimesgut Belediyesi EYM D Blok 2. Kat Planı.....74
Şekil 4.1.7. Etimesgut Belediyesi EYM D Blok Mekân Organizasyonu.....74
Şekil 4.1.8. Etimesgut Belediyesi EYM E Blok Mekân Organizasyonu.....75
Şekil 4.1.9. Etimesgut Belediyesi EYM Mekân Organizasyonu.....76
Şekil 4.2.1. Etimesgut Belediyesi EYM Ana Giriş Alanı.....78
Şekil 4.2.2. Etimesgut Belediyesi EYM Kapı Örneği.....78
Şekil 4.2.3. Etimesgut Belediyesi EYM Hissedilebilir Yüzeyler.....83
Şekil 4.3.1. Etimesgut Belediyesi EYM Çevresi Donatı Elemanları.....86
Şekil 4.3.2. Etimesgut Belediyesi EYM Çevresi Donatı Elemanları.....87
Şekil 4.3.3. Etimesgut Belediyesi EYM Hissedilebilir Yüzeyler.....87
Şekil 4.4.1. Etimesgut Belediyesi EYM Merdiven Tırabzanları İşaret Levhası.....92
Şekil 4.4.2. Etimesgut Belediyesi EYM İşaret ve Tabelalar.....93
Şekil 4.4.3. Etimesgut Belediyesi EYM Bilgilendirme Levhası.....93
Şekil 4.4.4. Etimesgut Belediyesi EYM Tuvalet Bilgilendirme Levhası.....96

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

cm	Santimetre
EYM	Engelsiz Yaşam Merkezi
m	Metre
maks.	Maksimum
min.	Minimum
NY	New York

BÖLÜM 1: GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Amacı

Mekân kavramı; kullanıcı algısına, mekânsal ilişki değerlerine ve biçimlerine bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Bu çerçevede mekân kavramı, yerin kimliğini oluşturan unsurlardan oluşmaktadır. Bu unsurlar; kendi ayrışımları içerisinde değişkenlik gösteren yaş grupları ve fiziksel özellikler ile farklı amaçlara yönelik hareket eden kullanıcı gruplarının kullanımına açık ve erişilebilir olması gerekmektedir. Bağımsız ve erişilebilir kullanıma yönelik bu mekânlar, kullanıcıların her türlü ihtiyacına cevap verecek şekilde tasarlanmalıdır. Mekân tasarımı yaklaşımında herkes için tasarım ilkeleri göz ardı edilmeden, kullanıcıların hareket, imkân ve yapabilirliklerini engellemeyen ya da kısıtlamayan mekânlar yaratılmalı, bağımsız hareket alanları tasarlanmalıdır. Sokaklar, meydanlar, kentsel parklar gibi kamusal dış mekânlardan sayılabilecek ve kurum-kuruluş binaları, ulaşım istasyonları ve binaları, toplu taşıtlar, hareketli merdiven ve asansörler gibi kamusal iç mekân elemanları ile spor alanları, konaklama mekânları olan oteller, farklı yapabilirliklere sahip kullanıcılara yönelik tasarlanması gereken mekânlara örnek gösterilebilir.

1997 yılından sonra engellilik konusundaki farkındalığın artması ile ortaya çıkan, engelsiz yaşam merkezleri, Türkiye'de özelikle ortopedik engelli kullanıcılar başta olmak üzere, birçok bireyin erişilebilirlik ve bağımsız hareket edebilme ihtiyaçlarına cevap vermek amacı ile hayata geçirilmeye başlanmıştır. Konaklama, sosyal aktiviteler, yeme-içme, spor aktiviteleri, iyileştirme (rehabilitasyon-iyileştirme), sağlık gibi birçok amaca hizmet etmek için planlanmış olan engelsiz yaşam merkezleri, ağırlıklı olarak ortopedik engeli olan kişilerin hayata kazandırılması için büyük bir önem taşımaktadır. Bu nedenle; her detayının incelikle düşünülmesi ve bağımsız harekete yönelik tasarım ölçütlerini sağlaması gerekmektedir. Tasarımcıların, engelsiz yaşam merkezlerinin sadece engelli bireyler tarafından değil; ziyaretçiler, sağlık personeli, idari personel ve yardımcı hizmetler sınıfı tarafından da kullanıldığı bilincinde olmaları gerekmektedir. Kullanıcı profilinin yanı sıra, mekânsal yaklaşımlar da bağımsız hareket açısından büyük bir rol oynamaktadır.

Bu araştırma, bağımsız harekete yönelik mekânsal tasarım değerlerini incelemeyi amaçlamıştır. Bu çerçevede ele alınan mekân tasarımı yaklaşımı, dolaşım ve yönelim değerleri ile mekânsal ilişkileniş biçimlerini incelemeye yönelik olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda; mekân organizasyonu, mekân içi dolaşım, yönlendirme elemanları ile donatı ve malzemeler açısından

incelenmiş ve analiz edilmiştir. Özellikle yaşam merkezleri gibi çoklu kullanım ve aktivite alanlarına sahip, farklı ihtiyaçların giderilmesine yönelik olarak oluşum gösteren kamusal mekânlarda; tasarım yaklaşımı ve biçimlenişlerinin özürlü bireylerin topluma kazandırılması ve toplum hayatı içinde yer alması açısından, kullanıcı yapabilirlik ayrımı yapılmaksızın eşit erişim ve kullanım hakkı olduğu fikri desteklenmektedir.

Bahsedilen amaç doğrultusunda, ülkemizde var olan engelsiz yaşam merkezlerinin saptanması, amaca yönelik hizmetlerin mekânsal karşılıklarının düzenlenmesi ve geliştirilmesi, yeni çözüm önerilerinin getirilmesi ve bundan sonraki projelere kılavuz niteliği taşıyabilmesi için bu tez çalışması yapılmıştır. "Engelsiz mekân" ve "bağımsız hareket"e yönelik tasarım ölçütlerinin dünyada var olan örnekler üzerinden saptamalarının yapılması, tasarım yaklaşım ve gerekliliklerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Belirlenen ölçütler, "Etimesgut Belediyesi Engelsiz Yaşam Merkezi" üzerinden incelenerek örneklendirilmiştir.

1.2. Çalışmanın Kapsamı

Toplumsal yaşam içerisinde farklı yaş ve fiziksel özelliklere sahip, doğuştan ya da bir kaza sonucu geçici veya kalıcı engele sahip olan değişken kullanıcı grupları bulunmaktadır. Bu gruplar içinde yer alan her sağlıklı birey, yaşamı içerisinde oluşabilecek herhangi bir nedene dayalı olarak engelli olmaya adaydır. Mekân tasarımları farklı kullanıcı grupları ve yapabilirlikleri gözetilerek ele alınmalı ve bağımsız harekete engel oluşturabilecek faktörlerin ortadan kaldırılmasına yönelik tasarım yaklaşımlarının geliştirilmesi gerekmektedir. Bu amaca hizmet eden, toplu kullanıma açık mekânların evrensel tasarım düşünce sistemi paralelinde iyileştirilmesi ve yapılandırılması gerekmektedir. Değişen yaşam anlayışları ve kullanıcı algısı artık çoklu işleve ait mekânların kullanımını da arttırmıştır. Toplumun her bireyinin sosyal ve bireysel anlamda mekân kullanımına katılımı, bu noktada tasarımcıların göz ardı etmemesi gerektiren bir ihtiyaçtır. Tez çalışması, bu bakış açısından yola çıkılarak, bağımsız hareket ve engelsiz mekân yaklaşımları çerçevesinde, iç mekân tasarım değerlerine odaklanmıştır.

Bu çalışmanın sınırlarını; "engelsiz yaşam merkezleri" oluşturmuştur. Bu merkezlerin çalışma kapsamında seçilmesi; içeriğinde farklı aktivitelerin yer alması, tüm kullanıcı gruplarına hitap etmesi, bireysel ve sosyal aktiviteler ile kişisel ve toplumsal paylaşımları kapsaması, sağlık-iyileştirme-spor-eğlence gibi hizmetleri bir arada barındırması ve kullanıcının yapabilirlik ayrımını gözetmeyen mekânları içeren merkezler olmasından kaynaklanmaktadır.

Engelsiz yaşam merkezleri, engelli bireylerin günlük yaşantılarındaki farklı aktiviteleri gerçekleştirmelerine olanak tanımaktadır. Yaşlılar, özürlüler, küçük çocuklar gibi her tür kullanıcı kullanımına açık bu mekânlar, özellikle ortopedik engellere sahip olan kullanıcılar tarafından takip edilerek kullanılmaktadır. Engellilik; trafik kazası, iş kazası, akraba evliliği gibi farklı nedenlere dayalı olarak; kalıcı/geçici ya da doğuştan/sonradan oluşabilmektedir.

Çalışmada bağımsız hareket ve erişebilirliğe yönelik kullanıcı kimliği; "ortopedik", "görme" ve "işitme" engeli olan bireyler çerçevesinde kısıtlandırılmıştır. "Erişebilirlik" ve "bağımsız hareket" gibi düşünsel hareketler ile tasarım yaklaşımlarının karşılıklarını bulması gereken kamusal mekânlardan olan engelsiz yaşam merkezleri, engelli bireylerin sosyal hayata katılımını sağlamakta büyük rol oynamaktadır. Bu nedenle çalışmanın kapsamı; engelli kullanıcıların günlük yaşantısında yer alabilecek aktivitelerin yapılabilirliğine yönelik iç mekân tasarım değerleri çerçevesinde tutulacaktır.

Bağımsız hareket ve erişebilirlik imkân sağlayan mekânsal karşılıklar, dolaşım ve yönelim değerleri açısından ele alınarak; "mekân içi organizasyonu-fonksiyon ilişkisi", "yönelim-dolaşım elemanları" ve mekân içi "donatı-malzeme" kapsamında değerlendirmeye alınmıştır. Çalışmada, dünyada mekânsal kullanım değerleri; kullanıcı yoğunluğu ve fonksiyon değerleri üzerinden yüksek ve mekânsal-işlevsel çeşitliliği olan "engelsiz yaşam merkezleri" seçilerek incelenemiş ve değerlendirilmiştir. Elde edilen veriler, Ankara'da bulunan Etimesgut Belediyesi "Engelsiz Yaşam Merkezi" üzerinden örnek değerlendirme çalışmasına dönüştürülmüştür. 2018 yılında inşa edilen Etimesgut Belediyesi "Engelsiz Yaşam Merkezi", kullanım imkânları açısından yeni teknolojilere sahiptir. Yapı bütününde standart gelişim gösteren diğer benzerlerinin dışında; spor alanları, konaklama, yemekhane gibi geniş kullanım yelpazesi ve kapsamlı iç mekân düzenlemesine sahip olması açısından, bu araştırmanın örnek değerlendirmesinde kullanılmıştır.

1.3. Çalışmanın Yöntemi

Araştırma kapsamında, engelli bireylerin günlük yaşantılarında kullandıkları mekânların tasarım değerleri üzerinde etkili olan erişilebilirlik ve bağımsız hareketin sağlanmasına yönelik mekân-kullanıcı ilişkisinde elde edilen veriler; literatür taraması, mevcut standartlar, mevzuatlar ve ilkelere yönelik değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular kapsamında, erişilebilirlik ve bağımsız hareket kavramlarına etki eden tasarım yaklaşımları ve bu yaklaşımların engelsiz mekân çerçevesinde değerlendirilen engelsiz yaşam merkezleri ile ilişkisinin kurulmasına yönelik çalışma yapılmıştır. Araştırma sonucunda, engelsiz yaşam merkezleri mekân analizleri ve bu analizlere

ilişkin tablolar hazırlanmıştır. Sonuç bölümünde Etimesgut Belediyesi “Engelsiz Yaşam Merkezi” örneği üzerinden nicel bir değerlendirme yapılmıştır.

Engelsiz yaşam merkezlerinde, mekân-kullanıcı ilişkisine etki eden unsurlar; mekân organizasyonu ve işlevi, dolaşım alanları, donatı elemanları ve yönlendirme elemanları olarak ele alınmıştır. Mekân analizleri ve ilişkilendirmeleri, standartlar, mevzuatlar, ilkelere dayandırılmıştır. Evrensel tasarım ilkeleri, “ADA” (Americans with Disabilities) standartları, “TSE”ye (Türk Standartları Enstitüsü), ait düzenlemeler ve standartlar, Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen “Engelli İnsanların Hakları Hakkında Antlaşma”, 572 sayılı Kanun, 5378 sayılı Kanun gibi standartlar ve mevzuatlar, sahip oldukları içerik ve çeşitlilik nedeniyle mekân analizlerinin çalışmasında kullanılmak üzere seçilmiştir. Ülkemizde ve dünyada yürürlükte olan düzenlemeler doğrultusunda, ilgili başlıkların incelemesi yapılmış, örnek merkezlerin ortak okumalarında tablolama sisteminden faydalanılmıştır.

Engelsiz yaşam merkezlerinde kullanıcıların erişilebilirliği ve bağımsız hareketi açısından yapılan araştırma ve inceleme doğrultusunda mekânsal ilişkilendirmeler ve veriler elde edimiştir. “Organizasyon ve işlev”, “dolaşım alanları”, “donatı elemanları”, “yönlendirme elemanları” başlık grupları altında analiz tabloları oluşturulmuştur. Ortaya çıkan mekân-kullanıcı ilişkisi ile ikinci (2.) ve üçüncü (3.) bölümlerden elde edilen veriler bir araya getirilerek detaylandırılmıştır. Devamında, “engelsiz mekân” ve “bağımsız hareket” kapsamında elde edilen veriler, Etimesgut Belediyesi “Engelsiz Yaşam Merkezi” örneği üzerinde değerlendirilmiştir.

BÖLÜM 2: ENGELSİZ TASARIM TANIMI VE TASARIM YAKLAŞIMLARI

2.1. Engelli Tanımı ve Türleri

Sakat ve özürlü kelimelerinden farklı ve daha detaylı bir tanıma sahip olan "engelli" kavramı; Türk Dil Kurumu sözlüğünde[1], "engelli olan, vücudunda eksik ya da kusuru olan" şeklinde geçmektedir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun kabul ettiği Sakat Kişilerin Hakları Bildirgesi'nde ise engelli tanımı; bir bireyin kişisel veya günlük hayatında tek başına yapması gereken işleri, fiziksel ya da psikolojik özelliklerindeki doğuştan veya sonradan oluşan eksiklik nedeniyle yapamayanlar olarak tanımlamaktadır (Buz, 2015).

Türkiye'de 2005 yılında düzenlenen Özürlüler Kanunu'nun 3. Maddesi'nde ise engellilik tanımı, herhangi bir sebeple, doğduğunda ya da daha sonradan, fiziksel, zihinsel, psikolojik, duyusal ve sosyal becerilerini farklı oranlarda yitirmesi sonucu toplumsal yaşama ayak uyduramayan, uyum sağlayamayan ve günlük ihtiyaçlarını karşılamada sorunlar yaşayan, sağlık, bakım, rehabilitasyon gibi hizmetlere ihtiyaç duyan bireyler olarak tanımlanmıştır.

Engelli tanımlamalardan bir diğeri Türk Standartları Enstitüsü tarafından yapılmış; vücudun işlevlerini kullanırken fiziki ve zihinsel kısıtlamalar ya da kayıplar yaşayan kişi olarak belirtilmiştir (TSE, 1999).

Engellilik tanımının ortaya çıktığı 1960'lardan günümüze kadar farklı yaklaşım ve açıklamalar yapılmıştır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) özürlülük tanımını, diğer sınıflandırmalar arasındaki değişkenleri ile birlikte ele alarak değerlendirmiş ve açıklamıştır. Buna göre;

> '*- Noksanlık (Impairment): "Sağlık bakımından "noksanlık", psikolojik, anatomik veya fiziksel yapı ve fonksiyonlardaki bir noksanlığı veya dengesizliği ifade eder."*
>
> *- Özürlülük (Disability): "Sağlık alanında "sakatlık", bir noksanlık sonucu meydana gelen ve normal sayılabilecek bir insana oranla bir işi yapabilme yeteneğinin kaybedilmesi ve kısıtlanması durumunu ifade eder."*
>
> *- Maluliyet (Handicap): "Sağlık alanında "maluliyet", bir noksanlık veya sakatlık sonucunda, belirli bir kişide meydana gelen ve o kişinin yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel durumuna göre normal sayılabilecek faaliyette bulunma yeteneğini önleyen ve sınırlayan dezavantajlı bir durumu ifade eder."' (Koca, 2010)*

Engellilik kavramı için yapılan tanımlamaların yanı sıra, teorik yaklaşımlar da getirilmiştir. Bu teoriler, sosyal ve medikal olmak üzere iki başlık altında değerlendirilmiştir. Bu başlıklardan ilki olan engelliliğin medikal modeli, bireyin biyolojik yapısı üzerinden oluşturulmaktadır ve engelli bireylerin fiziksel kısıtlılığı üzerinden varsayımda bulunmaktadır. Sosyal model ise; engellilik

[1] TDK. Erişim Tarihi: 03.07.2020. <https://sozluk.gov.tr>

kavramının toplum içinde şekillendirildiğini, toplumun engelli insanlar üzerinde bir baskı oluşturduğunu savunmaktadır (Arıkan, 2001). Bu doğrultuda, engelli bireylerin sosyal yaşantılarında toplum katılımlarının önüne geçen fiziksel ve sosyal problemlerle karşı karşıya kaldıkları söylenilebilmektedir.

Dünya nüfusunda, 1 milyara yakın bireyin bir engele sahip olarak yaşamlarını sürdürdükleri incelemeler sonucunda gözlemlenmiştir (URL 5). "World Health Survey"in, 2002-2004 yıllarında yaptığı bir çalışmaya göre; insanların %15,6'sının bir engele sahip oldukları gözlemlenmiştir. Bu araştırma dâhilinde ele alınan 59 ülkede, engele maruz kalan grupların; kadınlar, yaşlılar ve ekonomik sıkıntı yaşayan bireylerden oluştuğu saptanmıştır. Günümüzde dünyada ortalama 650-700 milyon, Türkiye'de ise 8,5 milyon engelli insanın yaşamlarını sürdürdüğü bilinmektedir (Yılmaz, 2013). Araştırmalar sonucu belirlenen bu rakamlar doğrultusunda, dünya nüfusunun yaklaşık %24'ünün engelli yetişkinlerden, %7'sinin ise engelli çocuklardan oluştuğu ortaya konmuştur (URL 8). Ülkemizde belirlenen engelli sayısı ise 1.536.306'dır (URL 1). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK, 2012) verilerine göre ise; Türkiye'deki engelli bireylerin sayısı, nüfusun %13,45'inden oluşmaktadır. Engelli bireylerin nüfus içerisindeki oranı %2,58, süreğen hastalıklara sahip bireylerin oranı ise %9,70'tir.

Engelliliğin nedenleri incelendiğinde, bireylerin yaşamları boyunca karşı karşıya kaldıkları ya da kalabilecekleri fiziksel, zihinsel engel türlerinin büyük bir bölümü için engellilik durumu yaşanmadan önce önlem alınabildiği görülmüştür. Engellilik türleri oluşma nedenlerine bağlı olarak sınıflandırılabilmektedir. Bunlar doğum öncesi (prenatal) nedenler, doğum sırasındaki (natal) nedenler, doğum sonrasındaki (postnatal) nedenlerdir. Doğuştan engelliliğin; akraba evliliği, hamileyken geçirilen hastalıklar, alkol, sigara gibi zararlı maddelerin kullanımı, kötü beslenme alışkanlıkları vb. olaylar sonucunda oluşabildiği görülmektedir (Koca, 2010). Stres, nörolojik ve kardiyolojik rahatsızlıklar, kötü beslenme alışkanlıkları, hormonsal bozukluklar da bireylerin doğum öncesi engelli kalmalarının nedenleri arasında yer almaktadır. Aynı zamanda; annenin hamilelik sırasında kullandığı ilaçlar, sigara, alkol gibi zararlı maddeler, geçirdiği ateşli hastalıklar, enfeksiyonlar, doğum kanalındaki yapısal bozukluklar da engelliliğe yol açan doğum öncesi nedenler arasında bulunmaktadır. Doğum sırasındaki nedenler arasında ise; erken veya geç doğumlar, vakumla doğum, annenin yaşının uygun yaş aralığında olmaması, bebeğin geliş pozisyonu, doğum kanalı enfeksiyonları gibi olumsuzluklar bulunmaktadır. Doğum sırasında geçirilen kızamık, su çiçeği, menenjit gibi tehlikeli hastalıklar ve yanlış ve yetersiz beslenme, sağlıksız şartlarda büyütülme gibi problemler de engelliliğe neden olmaktadır. İş, trafik kazaları,

doğal afetler, sanayi kazaları gibi olaylar da doğum sırasında engellilik nedenleri olarak değerlendirilebilir. Dünya Engelliler Vakfı'nın 2010 yılında hazırladığı "Engelsiz Şehir Planlaması Bilgilendirme Raporu"nda, engellilik kavramı farklı nedenlerle ilişkilendirilmiş ve beş başlıkta incelenmiştir. Bunlar;

- Zihinsel engelli,
- Görme engelli,
- İşitme ve konuşma engelli,
- Ortopedik engelli ve
- Süreğen engellilerdir (Koca, 2010).

2002 yılında düzenlenen "Özürlüler Araştırması"na göre; zihinsel engellilik kavramı, farklı derecelerde zihinsel eksikliği olan bireyleri kapsamaktadır (DİE, 2004). "Davranış Bilimleri Sözlüğü"nde yer alan bir başka tanım olarak zihinsel engellilik; sosyal, çevresel veya biyolojik sebeplerden dolayı bireyin normalden düşük seviyede entelektüel gelişimi olması olarak verilmiştir (Küçükkaraca, 1997). Bu bağlamda, zihinsel engelli bireyler açısından konuya yaklaşım ile mekânlardaki ihtiyaçlar değişiklik göstermektedir.

Mekânların farklı değişkenlere sahip olması ihtiyacı, özel ve ayrışmış bir profesyonellik ve ekip çalışması gerektirmekte, bu ilişki zihinsel engelli bireylerin kullanımı açısından önem taşımaktadır. Bu sebeplerden dolayı çalışma kapsamına zihinsel engellilere yönelik tanımlamalar ile ilişkilenişler yer almamıştır.

Görme engellilik kavramı ise T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı (2004) tarafından, "bir ya da iki gözünde, görme yetisinin tamamını veya bir kısmını yitirmiş veya renk körlüğü, gece körlüğü gibi görme bozukluklarına sahip bireyler" olarak tanımlanmıştır. Türk Standartları Enstitüsüne (1999) göre ise, "bireyin görme işlevinin hepsini ya da bir kısmını kaybetmesine bağlı fiziksel engeli olmasıdır".

Engellilik türlerinden biri olan işitme engellilik; işitme işlevinin hepsini ya da bir kısmını kaybetmiş bireyler için kullanılmaktadır (TS, 1999). İşitme engelli bireyler, diğer kişilerle anlaşmakta ve iletişim kurmakta bazı sorunlar yaşamaktadırlar. Bu durum, engeli bireylerin duyma derecesine göre değişiklik gösterebilmekte ve anlama, kendilerini ifade etme şekilleri de bu doğrultuda değişmektedir. Bunun sonucunda, kişiler sosyal ve toplum yaşantılarında uyum sorunları yaşamaktadır.

Konuşma engelli bireylerde ise, sınıflandırma farklı şekillerde yapılmaktadır. Bu sınıflandırmalardan bir tanesi ses ve görüntüye bağlı konuşma engeli olarak düzenlenmektedir.

Birinci grup olan sese bağlı konuşma engellilik, sesli işaretleri veya ses dalgalarını algılamamayı kapsar. Görüntüye bağlı konuşma engellilikte ise; duruş, mimik gibi adlandırılan, konuşmanın oluşturduğu görüntüyle ilgili engellerdir (Özsoy, 2002). Konuşma engeli olan bireylerde dil, dudak, çene yapısında, gırtlağında bozukluk ya da eksiklik gözlenebilmektedir. Bu bireylerin konuşmalarında diğer kişilere göre farklılık gözlemlenebilir veya hiç konuşamayabilirler. Bu nedenle, bireylerin kendilerini ifadeleri sırasında farklılıklar ve bozukluklar fark edilebilmektedir (DİE,2004).

Engellilik türlerinden olan ortopedik engellilik, sınıflandırmadaki diğer türlerden farklı olarak; kas ve iskelet sisteminde görülen eksikliklerin, işlev kaybının, yetersizliğin görüldüğü kişilerden oluşmaktadır. Bu grupta; kas güçsüzlüğü, felçliler, kemik hastalığı gibi vücudunda eksiklik, şekil bozukluğu, hareket kısıtlığı olan bireyler bulunmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (2011) ise, çocukların sahip oldukları ortopedik engeli, sinir sistemlerindeki, kas, eklem bölgelerindeki bozukluk ve eksiklikler sebebiyle eğitim, öğretim süreçlerini verimli bir şekilde geçirememeleri olarak tanımlamıştır. Bireyler bu tür fiziksel engellere sahip oldukları için, bir hedefe ulaşabilmek, çalışmak gibi günlük aktivitelerde zorlandığı için sosyal yaşama da uyum sağlamakta sorun yaşamaktadırlar.

Türk Standartları Enstitüsü ortopedik engelli tanımını iki farklı başlık altında incelemiştir. Ortopedik engelli kavramı, normal bireylerin hareketini sağlamayan, hareket etmesini sağlayan organlarında eksiklik olması nedeniyle yardımcı cihazlar sayesinde hareketini sağlayabilen bireyler olarak belirtilmiştir. Bu tanım doğrultusunda ise ortaya çıkan iki başlık "tekerlekli sandalye kullanan engelliler ve yürüyebilen engelliler" olarak düzenlenmiştir. "Tekerlekli sandalye kullanan engelliler", yürümesi birey için zararlı olan veya yürüme engeline sahip kişiler olarak belirtilirken; koltuk değneği, baston gibi yardımcı araçlar kullanarak hareketini sağlayan bireyler ise "yürüyebilen engelli" olarak tanımlanmıştır (TSE, 1999). Özürlüler İdaresinde ise ortopedik engelli tanımı, "kas ve iskelet sisteminde yetersizlik, eksiklik ve fonksiyon kaybı olan kişi" olarak verilmiştir (URL 9).

Son olarak; süreğen hastalık ve engellilik, bireyin bir hastalık sonucu günlük aktivitelerinin, çalışmasının ve sahip olduğu işlevlerinin engellenmesine yol açan, günlük sürekli bakım ve tedaviye ihtiyaç duyulan durumlardır.

Kaplan (2004); engellilik kavramının sadece ortopedik, zihinsel, işitme gibi engelli gruplarından oluşmadığını, daha geniş bir kapsamda incelendiği zaman, hamilelik, yaşlılık,

dışarıdan bakıldığında görülemeyecek anatomik ya da fiziksel hastalıklara sahip insanların da engelli başlığı altında değerlendirilebileceğini belirtmiştir.

Öztürk'e (2011) göre; bireyler engelliliği doğuştan veya kaza, hastalık gibi sebeplerden dolayı sonradan yaşayabilmektedirler. Bireyler; bedensel, duyusal, zihinsel, ruhsal ve sosyal becerilerini tamamen ya da kısmi şekilde kaybetmesi sonucunda gündelik hayata uyum sağlayamamakta, zorluk çekmektedirler.

Bu tanımlar çerçevesinde, bu araştırmada engelsiz yaşam merkezleri; ortopedik, görme, işitme ve konuşma engeli olan bireyler ele alınarak incelenecek ve değerlendirilecektir.

2.2. Engelsiz Tasarım ve Tasarım Gelişim Süreci

Dünyada, tedavisi zor ya da olmayan, günlük ihtiyaçlarını tek başlarına yerine getirmelerini zorlaştıran fiziksel eksikliklerle yaşamak zorunda kalan kişi sayısı oldukça fazla sayıdadır. Doğuştan ya da kaza gibi sonradan yaşanan olaylar sonucu, kalıcı ya da geçici özrü ile hayatını sürdüren bu engelli bireyler, başta kendi yaşam alanları olan konutlar, sokaklar, parklar, alışveriş merkezleri, ofisler gibi günlük hayatlarını geçirdikleri bu mekânlarda, sayısız engelle karşılaşabilmektedir. Bu engeller, engelli insanların işlevsel olarak yetersiz hissetmelerine neden olmakta, yaşam kalitelerini düşürmekte ve sosyal, psikolojik sorunlara neden olmaktadır (Ünügür, 2003).

Dünyanın her yerinde evrensel bir problem olarak kabul edilen engelli insanlar, özellikle ülkemizde sosyal yaşama katılımlarında ve toplumla bütünleşecek alternatif imkânların tanınmasında olumsuz bir izlenime sahiptir. Günlük yaşantımızın birçok noktasında görülebilecek bu sorunlar, engelli bireylerin bulundukları sosyal çevreleriyle uyumlu bir şekilde yaşamalarını zorlaştırmaktadır (Subaşıoğlu, 2008). Kısacası, engelli insanların topluma kazandırmaları, sosyal, psikolojik ve fizyolojik olarak sağlıklı bir yaşam sürmeleri, günlük yaşantılarında karşılarına çıkabilecek problemlerin ortadan kaldırılması ve daha pek çok unsurun iyileştirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla, evrensel standartlar çerçevesinde engelliler için engelsiz mekânlar yaratılmalıdır.

Sosyal çevremizde ve günlük hayatımızda, kişilerin içinde bulunduğu mekânlar erişime ve kullanım biçimlerine göre değişkenlik gösterebilmektedir. Bu mekânlar incelendiğinde; toplumumuzun, hareket ve algılama yeteneği kısıtlanmış, fizyolojik veya psikolojik engelleri olan bireylerden oluşan %10'luk kısmının hareket kısıtlılığı olduğu, bağımsız hareket imkânlarının olmadığı gözlemlenmektedir. Bahsedilen bireyler, ortopedik, görme, işitme, konuşma, zihinsel

engelleri olan kişiler olarak gözlemlenmiştir. Mekân hareketinde var olan algıyı kısıtlayıcı tasarımların, bireylerin karşısına fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik problemler olarak çıktığı belirlenmiştir. Bu nedenle; toplu kullanıma açık tasarlanan parklar, meydanlar, iç mekânlar, metrolar gibi tüm mekânlar, farklı özelliklere ve yapabilirliklere sahip, değişiklik gösterebilecek yaş gruplarından olan bireyler tarafından ergonomik standartlara ve yönetmeliklere uygun özelliklere ve ölçütlere sahip bir şekilde tasarlanmalıdır. Tasarlanan bu alanlar engelsiz mekânlar olarak da adlandırılabilmektedir. Yaş, cinsiyet gibi özellikler ile kişisel yeteneklerin değişebilir olmasına yönelik sosyal hayattaki insanların, tasarlanan alanlardan eşit olarak faydalanabildikleri mekânlardır (Office Of The Deputy Prime Minister of UK, 2003).

Bireylerin kamusal mekânlardaki ihtiyaçlarının belirlenmesi ve karşılaşabilecekleri engellerin ve sorunların kaldırılması amacıyla; mekânlara yönelik yeni tasarımlar ve uygulamalar üzerinde 20. yüzyıl başlarında çalışılmaya başlanmıştır (Yılmaz, 2018). Bu doğrultuda ilk olarak 1960'larda "engelliler için tasarım" yaklaşımı Amerika ve Avrupa'da ortaya çıkmıştır. Yaklaşımların ortaya çıkışı ile "Amerikan Ulusal Standartlar Enstitüsü" (ANSI), Standart A 117.1 kapsamındaki "Binaları Fiziksel Engelliler için Erişilebilir ve Kullanılabilir Yapmak" Maddesi ile 1961'de kurulmuş ve Amerika'da ilerleme kaydetmeye devam etmiştir. Bu süreç sonucunda; tasarım anlayışının değişmesi ve gelişmesi, mekân tasarımlarının "engelsiz mekân" anlayışı niteliğinde olmasına yönlendirmiştir.

Engelsiz mekân tasarımlarının temel değerlendirmelerinde, mevcut standartların ve yasaların yanı sıra, kamu ve özel kuruluşların engelsiz mekânlara yönelik geliştirdikleri yönetmelikler ve çalışmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmalar; alanda kabul görmüş ve hem uygulama hem de akademik alanda karşılıklarını bulmuştur. Evrensel dilde kabul edilmiş, "herkes için tasarım/evrensel tasarım", "engelsiz tasarım" (barrier-free design) ve "erişilebilirlik (ulaşılabilirlik)" yaklaşımları, bu alanda öne çıkanlar arasında yer almaktadır.

Dünya üzerinde pek çok insan doğuştan, yaşının ilerlemesi sonucu ya da geçirdiği bir kaza ile geçici ya da kalıcı olarak engellerle karşılaşmaktadır. Bu noktada; her sağlıklı insan, bir zaman engelli olabileceği riskini göz ardı etmeden, fiziksel sınırlamalarla karşılaşabileceği ihtimalinin bilincinde olmalıdır. Çeşitli ülkelerde, fiziksel ve zihinsel engellilerin sosyal ve fizyolojik yaşantılarının kolaylaşması, toplumsal aktivitelere katılımlarının sağlanması adına önlemler alındığı ve farklı katkılar ile destek sağlandığı bilinmektedir. "Evrensel tasarım", aynı zamanda "herkes için tasarım" olarak bilinen bu düşünsel ve uygulamalı katkı yaklaşımları, 1950'lerden itibaren duyulmaya başlanmıştır.

İlk olarak Mimar Ronald L. Mace tarafından 1980'li yıllarda kullanılan "evrensel tasarım" tanımlaması, Kuzey Carolina Devlet Üniversitesi "Evrensel Tasarım Merkezi" tarafından ortaya çıkarılmıştır. "Özelleştirilmiş bir tasarım veya uyarlama gerektirmeksizin bütün mekân ve ürünlerin, mümkün olduğunca en çok sayıda kişi tarafından kullanımına olanak verecek tasarım" olarak tanımlanmıştır (URL 2). Bu yaklaşıma uygun olarak belirlenen ilkeler doğrultusunda oluşturulmuş mekânlar ve yapısal çevreler, herhangi bir adaptasyona ihtiyaç olmadan tüm insanların kullanımına uygun olmalıdır.

Evrensel tasarım kavramı; bireylerin sahip oldukları özelliklerinin değişkenlik gösterebileceğini dikkate alarak, mekânlarda uygulanabilecek en geniş kullanıcı çeşitliliğini sağlamayı amaçlayan bir tasarım yaklaşımıdır (Özkul, 2013). Evrensel tasarım yaklaşımının sonucu geliştirilen tasarımlar tüm insanlar için güvenli, erişilebilir, kullanılabilir olmalıdır. Ancak günümüzde, önemli olarak değerlendirilebilecek asıl nokta; engelli bireylerin kendilerini sosyal yaşamın içerisinde var olan diğer insanlardan farklı bir gruptaymış gibi hissetmeleridir (Goldensmith, 1984). Bu nedenle, mekân tasarım süreçlerinin başından itibaren "herkes için tasarım" ilkelerine uygun olarak tasarlanması daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Bu yaklaşım, engelli bireylere dair yapılan özel tasarımların da oluşumunu kısıtlayacaktır. İstenilen değer yargısı; özel değil, olması gereken gibi genelin içerisinde var olmayı sağlayabilmektir.

"Evrensel Tasarım"a dair bahsedilen bu ilkeli yaklaşımlar, Tablo 2.2.1.'de belirtilen yedi (7) başlıkta aktarılmaktadır.

İLKELER	ANA ESASLAR
Eşitlikçi Kullanım	Tüm bireyler için aynı kullanım alanı oluşturur. Bireyleri sınıflandırmaktan kaçınır. Her kullanıcıya eşit şekilde güvenlik ve özellik sağlar.
Kullanımda Esneklik	Kullanım yöntemlerinde birden fazla seçenek oluşmasını sağlar. Sağ/sol elini tercih eden kullanıcıların erişilebilirliğini kolaylaştırır. Tasarımların bireylerin kullanım hızına uyum sağlamasına yardımcı olur.
Basit ve Sezgisel Kullanım	Oluşabilecek karışıklığın önüne geçer. Bireylerin beklentilerini karşılar. İletilmek istenen bilgiyi kullanıcıya önem sırasına göre sunar.
Algılanabilir Bilgi	Bilgi aktarımı sırasında sözlü, görsel veya dokunsal yöntemlere başvurulur. Kullanılan öğeler kolay anlaşılabilirdir. Bireylerin duyusal yetenekleri göz önünde bulundurularak bilgi aktarım öğeleri seçilir.
Hata Toleransı	Oluşabilecek tehlikeleri ve hataları minimuma getirmek amacıyla tasarım yapılır. Mekânda güvenliğin sağlanmasına yardımcı olur.
Düşük Fiziksel Güç	Bireylerin vücut pozisyonunu korur. Kullanım sırasında uygulanan kuvvetin uygun seviyede olmasını sağlar. Harcanan fiziksel kuvvet ve çabayı en azda tutar.
Yaklaşım ve Kullanım için Boyut ve Yer	Kullanıcıların bulundukları fiziksel pozisyonlara (oturan ya da ayakta) uygun görüş alanı ve konfor sağlar. Kullanılan öğeler için alan oluşturur.

Tablo 2.2.1: Evrensel Tasarım İlkeleri

İkinci Dünya Savaşı sonrası Japonya, Avrupa ve ABD'de oluşturulmuş mekânlarda, ortopedik engelli bireylerin problemlerinin çözülmesine yönelik yöntemler geliştirilmiştir. Çalışmaların sonucu "engelsiz tasarım" (barrier-free design) yaklaşımı ortaya çıkmıştır (URL 13). Bu doğrultuda yapılan tasarımlarda, fiziksel engeli olan bireylere özel ve onları ayıran bir eğilim olduğu gözlemlenmiştir. Hukuken mimari tasarımın içerdiği engellerin ortadan kaldırılması anlayışına sahip olan "engelsiz tasarım" yaklaşımında engellilik, öncelikle bireyin hareketine odaklanılarak ele alınmıştır. Sonradan bireyler için gerekli, standart koşullarının sağlanmasının maliyetli olması ve kentsel görünümü bozduğu düşüncesi sonucu değişime uğramıştır. Bu sayede kent tasarımlarında; herkes için öznellikten nesnelliğe önem veren, katma değer sağlayan, bütüncül bir yaklaşım ele alınmıştır (The Center for Universal Design, 2008).

1970'lerin başında ise, insanların kullanımına yönelik özel uygulamaların yanı sıra, yeni bir düzenleme oluşturulması Avrupa'nın bir kısmında ve ABD'de gündeme gelmiş ve normalleşme, bütünleşme fikirlerine odaklanılmıştır. Bu anlayışın zamanla kabul görmesiyle "erişilebilirlik/ ulaşılabilir tasarım" yaklaşımı ortaya çıkmıştır.

Son dönemlerde erişilebilirlik, insan haklarının kapsadığı başlıklardan olan ayrımcılığı kapsayan bir kavram olarak insan hakları yazınında ve bu konu üzerinde incelemeler yapan uluslararası örgütlerin çalışmalarında yer edinmiştir (A/HRC/10/48, 2009). Literatürde aynı zamanda "ulaşılabilirlik" olarak geçtiği gözlemlense de; bu çalışmada "erişilebilirlik" olarak kullanılacaktır.

Dünya genelinde kamuya açık ya da değil birçok mekân, engelli bireylerin erişimine uygun bir düzenleme ve tasarım anlayışı içerisinde değildir. Bu sorun kişilerin sosyal yaşamını derinden etkilemekte, iş arama, spor yapma, alışveriş yapma gibi topluma katılmalarını sağlayacak günlük aktivitelerini yapmalarını zorlaştırmaktadır. Erişilebilirlik, engelli insanların sahip oldukları haklardan yararlanabilmelerini sağlamaktadır. Aynı zamanda, sosyal yaşamın tüm imkânlarından yararlanabilmeleri, sosyal yaşama katılabilmeleri ve başka bir kişinin yardımı olmadan yaşamlarını sürdürebilmeleri için bir koşul oluşturmaktadır (AÜHFD, 2012).

Erişilebilirlik için bir diğer tanım; bir hizmet, ürün ya da çevrenin, insanlar tarafından kullanılabilme oranıdır. Erişilebilirlik, genellikle ihtiyaç sahibi olan insanlara ve bu insanların erişilebilirlik haklarına yoğunlaşmaktadır. Fakat bu yaklaşım, kullanışlı olma durumu ile karıştırılmamalıdır. Bir ürünün belirli bir amaç doğrultusunda, bireylerin memnun kalarak kullanması durumu; "kullanışlı olmak" olarak adlandırılmaktadır. "Erişilebilirlik" yaklaşımı ise, "bir engele sahip olan ya da olmayan tüm bireylerin, bir ürüne ulaşımını sağlayabilmesidir"

şeklinde yapılmıştır. Toplum yaşantısında bir bireyin bile uygulanan hizmetlerin ve kurulan düzenin erişiminin dışında kalması öngörülemez. Sosyal hayatta, toplumdaki her insanın eşitliği ve bağımsızlığı önemlidir ve sağlanmalıdır.

"Engelli hakları hareketi", ırksal olarak azınlıkta bulunan Amerika vatandaşlarının "1964 Vatandaş Hakları Hareketi" (Civil Rights Act) ile paralel olarak şekillenmiştir. Bu doğrultuda dünyada var olan tasarım yaklaşımı, vatandaş haklarına konu olmuştur. Bu anlayış, 1968'de "Architectural Barriers Act" ile ortaya çıkmış, 1990'da oluşturulan "Americans with Disabilities Act "(ADA) ile ilerlemeye devam etmiştir (Knecht, 2004). Bahsedilen ADA standartları, engelli bireylerin sosyal çevre içinde yer edinmelerine olanak vermiş, çevre-ürün kullanımını kolaylaştırmaya yönelik çalışmaların yapılmasına olanak tanımıştır.

Günümüz Türkiye'sine gelindiğinde ise; engellilere yönelik olarak hazırlanan ve uygulanan birçok yasa ve yönetmelik bulunduğu görülmektedir. Bu tür politikalar için yapılan faaliyetlerin, 1990'lı yılların sonlarına doğru başladığı öngörülmektedir. 1997'de "Özürlüler İdaresi Başkanlığı'nın kurulması ve 1999 yılında "Özürlüler Kanunu"nun düzenlenmesi; engelli bireyler için oluşturulan yasa ve yönetmeliklere olan önemin ve değerin artmasını sağlamıştır (Şişman, 2011).

2.3. Erişilebilirlik ve Bağımsız Hareket

Günümüzde farklı yaş gruplarına ve farklı fiziksel özelliklere sahip bireylerin sosyal yaşantıya ayak uydurabilmelerini sağlamaya ve karşılarına çıkabilecek sorunları en aza indirmeye yönelik çözüm önerileri geliştirilen engelsiz mekânlar oluşturmak için çalışılmaktadır. Tasarlanan bu tip mekânların, insanların toplumdaki yerinin, katılımının, sosyalleşmelerinin eşit koşullar altında gerçekleştirilmesinde önemli bir yeri bulunmaktadır. Bahsedilen mekânların ağırlıklı olarak koşulları doğru bir şekilde oluşturabilmesi ve bireylerin bağımsız hareketini sağlayabilmeleri için evrensel tasarım, engelsiz tasarım ve erişilebilirlik gibi tasarım yaklaşımları doğrultusunda ortak akıl ile gerçekleştirilmeleri söz konusudur. Mevcut standartlar, yönetmelikler ve yapılan çalışmalar da bu ilkeler çerçevesinde, aynı katılımcı amaca yönelik olarak geliştirilmiştir.

Engelsiz tasarım yaklaşımının ortaya çıkmasının temel amacı; fiziksel bağımsız hareketin engelliler ile toplum ara kesitinde bütünleşmesinin sağlanmasıdır. Engelli bireyin günlük aktivitelerini ve ihtiyaçlarını çok az yardım alarak ya da hiç yardım alma ihtiyacı duymadan karşılayabilmesi; yani o bireyin bağımsız hareket edebildiğini göstermektedir (Kaplan, 2004). Özetle bağımsız hareket kavramı; "engellilere en az yardımla ya da yardımsız olarak, yön bulma ve

hareket edebilme kabiliyeti kazandırmak suretiyle tehlikesiz bir şekilde bir noktadan başka bir noktaya ulaşmalarını sağlayan tekniklerin bütünü[2]" olarak tanımlayabilmektedir.

Bağımsız hareket kavramı; bireylerin, bulundukları alanlarda, kendi yetenekleri veya destekleyici araçlarla, günlük ihtiyaç ve gereksinimlerini yerine getirebilmesi olarak açıklanmaktadır (Yener, 2000). Günümüzde, engelliler için engelsiz mekânlar tasarlanırken ve isimlendirilirken, her ne kadar tüm bireylerle eşit ve aynı koşullarda ulaşılabilirlikleri olduğu savunulsa da diğer mekânlardan farklı olarak sınıflandırma ve ayrımcılık ile engellilere özel uygulamalar yapıldığı belirtilmektedir. Fakat mekânlardaki bu uygulamaların amacı; fonksiyonel, fiziksel veya psikolojik farklılıklara sahip kullanıcı gruplarının, tasarlanan "özel" alanların kullanımı sırasında ihtiyaçlarını tek başlarına karşılayabilmelerini ve bağımsız hareketlerini gerçekleştirebilmelerini sağlamaktır (Uslu, 2012). Bağımsız hareketin sağlanmasıyla, insanlar içinde bulundukları mekân ile daha gerçekçi bir bağ kurabilmekte, kontrol sahibi olabilmektedirler. Bundan farklı olarak, engellilere karşı onları sınıflandıran bir yaklaşımdan çok; sosyolojik, psikolojik ve fizyolojik açılardan yaşama, topluma katılabildikleri, hayata adapte olmalarını sağlayan tasarımlar uygulanmalıdır.

Bireylerin günlük yaşam aktivitelerinde kullandıkları mekânlarda yürüyüşlerine, çalışmalarına, dinlenmelerine ve benzeri farklı faaliyetlerine engel oluşturabilecek birçok tasarım elemanı bulunmaktadır. Bunlar, bireyin bağımsız hareket imkânını kısıtlamaktadır. Bu duruma çözüm niteliğinde yeniden değerlendirilip tasarlanabilecek tasarım elemanları; ulaşım yollarındaki kaldırımlar, yaya geçitleri, donatılar, sesli dokunmatik uyaranlar olarak sayılabilmektedir. "Yürüme yollarında, görme engellilerin bastonuna takılabilecek objeler (babalar, mantar bariyerler vb.) yerden 68 cm yükseklikte olmalıdır" örneği bu duruma örnek olarak verilebilmektedir (Uslu, 2014). Sesli uyaranlara örnek olarakta görme engelliler için tasarlanan trafik ışıklarına sesli uyaranların eklenmesi gösterilebilir, bu sayede engelliler günlük yaşantılarında bağımsız hareketlerini sağlanabilmektedir. İç ve dış mekânlardaki tasarım elemanlarının yerleşimi ve boyutları da tekerlekli sandalye kullanıcılarının farklı hareket ve dönüş şekillerine uygun ölçülerde tasarlanmalıdır.

Bu noktada, engellilere hizmet eden tüm parklar, yeşil alanlar, binalar, iç mekânlar gibi kamusal-toplumsal mekânlar, tüm yapabilirlikteki kullanıcıların hareketlerini dışarıdan yardım almadan uygulayabildikleri ve çözebildikleri fiziki engel oluşturmayan bir tasarım yaklaşımı ile ele alınmalıdır. Bu yaklaşım; tasarım ölçütleriyle evrensel tasarım, engelsiz tasarım, erişilebilirlik

---

[2]Ünüvar, A. 2013. Görme Engelliler için Bağımsız Hareket. ***Aile ve Sosyal Politikalar Bakanl***ığı**,** İstanbul.

başlıkları altında oluşturulan tasarım hareketlerine bağlı kalınarak çözülebilmektedir. Tasarımı ve uygulaması yapılan bu mekânlar bağımsız harekete yönelik mekânlar olarak da tanımlanmaktadır.

Tüm bireylerin, bulundukları çevreyi eşit koşullarda kullanma ve katılım sağlayabilme hakları bulunmaktadır. Bu durumun sağlanabilmesinde büyük rolü olan unsurlar, bireyin bağımsız hareketi ve erişilebilirliği olarak belirtilmektedir. Günümüzde engelli hakları, ilgili standartları, yönetmelikleri ile aynı paralelde gelişim gösteren "evrensel tasarım", "engelsiz tasarım" ve "erişilebilirlik" ölçüt ve yaklaşımları, bu amaç çerçevesinde oluşturulmuştur. Fakat engellilerin bağımsız hareketi kapsamında erişilebilirlik, diğer tasarım yaklaşımlarından ayrışmaktadır.

Bağımsız hareket kavramı, bireylerin herhangi bir yardım almadan, kendi hareketini sağlayabilmesi olarak tanımlanmıştır. Erişilebilirlik ise, insanların bulundukları çevrelere rahat ulaşabilmesi için uygun ortamın sağlanmasıdır. Bahsedilen iki kavramı da bireyin hareketine bağlı olarak oluşan unsurlar olarak değerlendirebiliriz. Bunlardan farklı olarak evrensel tasarım ve engelsiz tasarım yaklaşımları ise; çevreyi oluşturan faktörler ve elemanların farklı fiziksel özelliklere sahip kullanıcıların yapabilirliklerinin uygunluğu üzerine oluşturulmuştur. Bu bağlamda; çalışmada yapılacak tüm incelemeler ve değerlendirmeler, bağımsız hareket ve erişilebilirlik unsurları üzerinden yapılacaktır.

Dünyada ve ülkemizde engelli oranı gün geçtikçe artmakta ve farklı engel türlerine sahip bireylerin kullandıkları iç ve dış mekânlarda ulaşım ve kullanım çerçevesinde karşılarına birçok engel çıkmakta, erişebilirlik değerleri tartışılmaktadır. Ayrımcı ve sınıflandırıcı mekânsal yaklaşımların sonucu olarak ortaya çıkan farklı kısıtlamalar, engelli bireylerin karşısına fizyolojik, sosyolojik ve psikolojik problemler olarak çıkmakta ve bireyin sosyal yaşama katılmasını engellemektedir. Bunun yerine mekân tasarımlarının, engelli olan ya da olmayan, farklı yaş gruplarından, farklı amaçlara sahip tüm kullanıcılar düşünülerek tasarlanması ve uygulanması gerekmektedir. Engelliler günlük yaşantılarında birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadırlar. Son dönemde bu farkındalığın oluşmasıyla, toplum içinde yer edinen sosyal eşitsizliğin, tasarımın her alanında engellenmeye çalışılması için, ayrımcılığın önüne geçen, bireylerin kullanımını benimseyen engelsiz tasarım kavramı ortaya çıkmıştır.[3]

Günümüzde birbirinden farklı özelliklere sahip, günlük yaşantılarında farklı kullanımlarla yaşantılarını sürdüren farklı engel gruplarından bireyler bulunmaktadır. Bir tasarım yaklaşımı, görme engelli bir birey için uygun kullanıma sahipken, ortopedik engelli birey için engel teşkil edebilmektedir. Bu nedenle, tasarım aynı zamanda bir çözüm veya problem olabildiği

[3] Yılmaz, F ve Çakırer Özservet, Y. 2013. *Yerelden Engelsiz Tasarım Uygulamaları, K*üçü*kçekmece Belediyesi* Ö*rneği.*

gözlemlenmiştir. Bu bağlamda; tüm bireylerin günlük yaşantısında kullanabildiği ve algılayabildiği engelsiz mekânlar ve engelsiz tasarımların yaratılabilmesindeki başlıca kural, bireylerin fiziksel özelliklerinin birbirini kısıtlamaması ve oluşturulan mekânın ortak kullanımının sağlanması olmalıdır.

Kentlerde oluşturulan parklar, okullar, kaldırımlar gibi toplumsal yaşam alanları engelli bireylerin gereksinimlerine göre tasarlanmamaktadır. Bu durum; bu bireylerin topluma katılmasını güçleştirmektedir. Buna örnek olarak; şehirlerde kullanılan lambalar, yer döşemeleri, çöp kutuları, banklar, duraklar, ışıklandırma gereçleri gibi kent mobilyaları gösterilebilir. Bahsedilen mobilyaların belirli bir standartta uygulanmadığı ve bu sebeple bireylerin oluşturulan bu imkânlardan yararlanamadıkları gözlenmektedir. Örneğin, engelli bireylerin günlük yaşantılarında toplu taşıma araçlarından yararlanmalarını sağlayan otobüs duraklarında, özel bekleme alanları, görme ve işitme engeli olan bireyler için taşıtın geldiğini belirten sinyalizasyon sistemi bulunmamaktadır. Otobüse binecek engelli bireyler için özel bir sistem oluşturulmamaktadır (URL 4). Bu sorunlar için yasalar düzenlense de yapılan uygulamalar ve tasarımlar, bu hükümlere uyulmadığını göstermektedir.[4]

Bir kentin, sosyal, ekonomik, kültürel kimliğinin oluşmasında, birçok işlevin düzenlenmesi ve geliştirilmesinde büyük etkisi olan alanlardan biri kentlerin kamusal mekânlarıdır (Kaplan, 2004). Günümüzde bazı bireyler, doğuştan ya da sonradan, geçici ya da kalıcı, fizyolojik, psikolojik, anatomik yapı işlevlerinde oluşan bir kayıp nedeniyle engellere sahiptirler. Ortopedik, görme, işitme, zihinsel engel olarak sınıflandırabileceğimiz bu engel türlerine sahip olanların kullanım oranının %10'dan daha fazla olduğu belirlenmiştir. Ancak kamusal mekânların çoğunun engelli insanlara uygun olmadığı, problemlerle karşı karşıya kaldıkları, sosyalleşmelerinin zorlaştığı, mekân kullanımında kısıtlamalar yarattığı gözlemlenmiştir. Bunun sonucu olarak, tasarımcılar belli standartlara uyarak engelsiz kamusal mekânlar oluşturmaya başlamışlardır. Engelsiz mekânlardan aynı zamanda herkes için erişilebilir mekânlar olarak bahsetmek mümkündür.

> *Engelsiz mekânların sağlanabilmesi için, kamusal açık alan olarak sokaklar, meydanlar, parklar; kamuya ait iç mekânlar metro, terminal; özel mekân olarak tuvaletlere kadar farklı ölçek ve nitelikteki alanların her bir özelliğe ve yetiye sahip bireyler tarafından*

---

[4] http://www.devturkiye.org/Projeler/Engelsiz-Sehir-Planlamasi/Engelsiz-Sehir-Tasarim-Raporu/
2005'te çıkarılan 5378 sayılı yasanın, 7 yıda "resmi binaların, mevcut tüm yol, kaldırım, yaya geçidi, açık ve yeşil alanlar, spor alanları ve benzeri sosyal ve kültürel altyapı alanlarıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılmış ve umuma açık hizmet veren her türlü yapıların" engellilere uygun hale getirilmesini öngörmektedir. Ayrıca 1997 yılında İmar Yasası'nda engellilerle ilgili düzenleme yapılmıştır.

rahatlıkla kullanılabilecek nitelikte ve ölçülerde tasarlanması gerekmektedir (Odabaş Uslu, 2017).

Toplumda, her yaştan, farklı fiziksel özelliklere sahip her insan, tüm kentsel mekânlara erişme ve kullanabilme hakkına sahiptir. Fakat dünyada ve özellikle Türkiye'de tasarlanmış kentsel mekânlardaki fiziksel engeller ve bireylerin bu konudaki bilinçsizliği, engelli insanların yaşamını zorlaştırmaktadır.

> *"Engelsiz kent", daha doğru bir ifade ile "herkes için erişilebilir kent", tüm grupları içeren, kentte yaşayan ya da kente ziyaret için gelen tüm bireylerin diğer bir ifade ile genç-yaşlı, kadın-erkek, kalıcı ya da geçici engellere sahip, hamile, aşırı şişman, okur yazar olmayan, dil bilmeyen, görme, ortopedik, işitme engelli olabileceği gibi hata bu özelliklerden birden fazlasını taşıyabileceği ve bireylerdeki farklılıkları anlatan bu listenin çok daha uzayabileceği gerçeği ile herkes için, bağımsız olarak erişilebilir, güvenli ve konforlu olarak kullanılabilir mekânlara, servis ve hizmetlere sahip bir kenti ifade etmektedir (Odabaş Uslu, 2017).*

Konutlar gibi özel kullanım amacıyla tasarlanan mekânlar dışında bulunan kampüsler, parklar, toplu taşıma araçları, caddeler, meydanlar ve daha birçok örnek kamusal mekân başlığı altında değerlendirilebilirler.

Bu çerçevede kamusal mekânlar:

Parklar: Kent parkları, mahalle parkları, semt parkları

Meydanlar: Kent ölçeğinde meydanlar, transit noktalarda yer alan meydanlar, yapılar arası küçük meydanlar, caddelerin kesişim noktalarındaki küçük ölçekli meydanlar, anıtların çevrelerindeki meydanlar

Caddeler ve yol aksları: Kaldırımlar, yayalaştırılan alanlar

Oyun alanları: Çocuk oyun alanları, oyun için kullanılan boş alanlar

Rekreasyon alanları: Spor ve piknik alanları, kıyı bantları

Alışveriş alanları: Pazar alanları, alışveriş caddeleri olarak sınıflandırılabilmektedir (Korkmaz, 2003).

Bu mekânların asıl amacı tüm bireylerin eşit koşullarda kullanabildiği, farklı sosyal yaşam tarzlarını bir araya getiren, yapılan etkinliklere dâhil olabildikleri alanlar yaratmaktır. Kısaca, bireylerin kullanımına sunulan alışveriş, spor, eğitim gibi farklı aktivite çeşitlerinin uygulanabilmesi için erişilebilir, değişimlere uygun, farklı işlevselliklere göre uyum sağlayabilecek alanlar olarak sosyal yaşamı etkilemektedir. Kamusal mekânlar sınıflandırmasına giren engelsiz yaşam merkezleri ise; yapabilirliklerine bakılmaksızın bireylerin sosyal yaşamlarının geliştirilmesi, topluma katılımlarının sağlanması, eğitim, sağlık gibi birçok farklı alandaki gelişimlerinin sağlanmasına yönelik mekânsal yapı taşlarından biri olarak görülmektedir.

Mekânda Hareketi Etkileyen Unsurlar	Organizasyon ve İşlev	Dolaşım Alanları	Donatı Elemanları	Yönelim Elemanları
Erişilebilirlik ve Bağımsız Harekete Yönelik Tasarım Ölçütleri	- Ergonomik standartlara göre dolaşım sağlanmalı. - Mekân oluşumları kullanıcı sayısı ve aktiviteye uygun olmalı. - Farklı fonksiyonlardaki mekânların her kullanıcı için kolay ulaşım sağlanabilmeli. - Mekânlar kullanıcıların becerileri ile uyumlu olacak şekilde gruplandırılmalı. (bkz. "3.3.1. Mekân Organizasyonu ve İşlev" başlığı altında ilgili referanslar verilmiştir)	- Kullanıcıların dolaşım alanlarından eşit şekilde faydalanmaları sağlanmalıdır. - Dolaşım alanlarını oluşturan elemanların (kapılar, pencereler, koridorlar, holler, merdivenler vb.) tüm bireylerin hareketine uygun olarak, belirlenen standartlar doğrultusunda tasarlanıp, uygulanmalıdır. - Dolaşım alanlarının koridorlar, merdivenler gibi tüm elemanları mekandaki tüm alanlara erişim sağlamalıdır. - Tüm dolaşım alanları, tekerlekli sandalye kullanıcılarının manevralarına olanak tanımalıdır. (bkz. "3.3.2. Bağımsız Hareket ve Dolaşım Alanları" başlığı altında ilgili referanslar verilmiştir.	- Bireylerin kolay algılamasına yönelik, renk, ses, koku gibi farklı duyu organlarıyla hissedilebilen ve ulaşılabilen uyarıcılar kullanılarak tasarlanmalıdırlar. - Çöp kutuları, oturma elemanları tasarlanırken, engelli bireylere zarar verecek malzeme kullanımından kaçınılmalıdır. - Kullanıcılara uygun ergonomik özelliklere dikkat edilmelidir. - Donatı elemanlarının mekanlardaki konumlandırılması ergonomik ölçülere ve standartlara uygun yapılmalıdır. Örneğin; oturma elemanları 1-2 m aralığında düzenli bir sırayla konumlandırılmalıdır. (bkz. "3.3.3. İç/Dış Mekân Donatı Elemanları" başlığı altında ilgili referanslar verilmiştir)	- Evrenseli basit, herkes tarafından anlaşılabilir bir dil kullanılmalı, kullanıcı için algılanabilir olmalı. - Mekân ile ilgili doğru bilgilendirme yapılmalı. - Uygulanan işaretler belirlenen sistematiğe ve oluşturulan tahliye rotalarına uygun olmalı. - Bilgilendirme sistemleri görme ve işitme engeli olan bireyler gibi tüm kullanıcıların ulaşabileceği nitelikte tasarlanmalı, görme engelli bireyler için sesli veya kabartmalı yönlendirme elemanları uygulanmalıdır. - Dikkat çeken ve anlaşılabilir renkler kullanılmalıdır. - Tüm kullanıcıların bağımsız hareketine uygun, belirlenen standatlar doğrultusunda konumlandırılmalıdır. (bkz. "3.3.4. İç/Dış Mekân Yönlendirme Elemanları" başlığı altında ilgili referanslar verilmiştir)

Tablo 2.3.1. Mekânda Hareketi Etkileyen Unsurların Erişilebilirlik ve Bağımsız Harekete Yönelik İncelenmesi

2.4. Engel Türlerine Yönelik Erişilebilirlik Tasarım Ölçütleri

Kişiler bulundukları mekânlarda günlük aktivitelerini ihtiyaçları doğrultusunda gerçekleştirmektedirler. İçerisinde bulunulan mekânların tasarım değerleri ise kimi zaman bireylerin aktivitelerini gerçekleştirmelerinde problem yaratabilmektedir. Herhangi bir engele sahip olmayan kişiler için bir problem teşkil etmeyen bazı tasarım değerleri, engelli bireylerin karşısına büyük bir sorun olarak çıkabilmekte ve engelli bireylerin mekândaki erişebilirliğini etkilemektedir. Bu nedenle tasarlanan ortak mekânlarda, erişebilirlik tasarım ölçütleri ve engelli bireylerin yapabilirlikleri paralelinde farklı ihtiyaçları göz önünde bulundurulmalıdır.

Çalışma kapsamında, mekânlarda bireyin hareketini etkileyen unsurlar organizasyon ve işlev, dolaşım alanları, donatı elemanları ve yönelim elemanları olarak belirlenmiştir. Bu unsurlar, mekân tasarımlarında engelli bireylerin erişebilirliğine ve bağımsız hareketlerine yönelik olarak değerlendirilmeli ve uygulanmalıdır.

Mekân organizasyon ve işlevinde dikkate alınması gereken konulardan biri; mekânda bulunan farklı fonksiyonlara yönelik organizasyonda, tüm bireylerin kolay ve engelsiz mekânsal ulaşımı sağlayabilmesidir. Farklı engellilik türlerine sahip bireyler için değişiklik gösterebilecek sorunlar göz ardı edilmemelidir. Engelsiz yaşam merkezleri, engelli bireylerin yanı sıra, doktorlar, ziyaretçiler gibi farklı kullanıcı gruplarına sahip çok kullanımlı yaşam merkezlerdir. Bu nedenle, bu merkezlerde dikkat edilmesi gereken unsurlardan bir diğeri ise, oluşturulan mekânları var olan kullanıcı sayısına ve mekân fonksiyonuna uygun tasarlanmasıdır.

Dolaşım alanları, bireylerin mekânlar arasında ulaşımını sağlayan, yapının ana akslarını oluşturan önemli bir faktördür. Bu alanların doğru kurgulanması ve tasarlanması, kullanıcıların erişebilirliklerini ve bağımsız hareketlerini doğru orantılı bir şekilde etkilemektedir. Bu alanların tasarımlarını etkileyen unsurlardan biri kullanıcıların dolaşım alanlarından eşit şekilde yararlanmalarını sağlamaktır. Örneğin, mekânda dikey dolaşımı sağlayacak merdivenler varsa, ortopedik engelli bireylerin bağımsız hareketinin sağlanması için tasarım asansör ya da rampa gibi dolaşım elemanlarıyla desteklenmelidir. Bu doğrultuda, dolaşım alanlarında bulunan koridorlar, holler, kapılar gibi elemanların da tüm engelli türlerine uygun tasarlanması gerekmektedir. Bu duruma, kapı genişliklerinin tekerlekli sandalye kullanan bireylerin geçişine uygun tasarlanması gerektiği örnek olarak verilebilir.

Mekânda hareketi etkileyen bir diğer başlık ise donatı elemanlarıdır. Mekânlara estetik değer katan donatı elemanları, aynı zamanda kullanıcılar için bir çok işleve de sahiptir. Aydınlatma,

mobilya gibi alt başlıkları olan bu unsur, tüm insanların ergonomik ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde tasarlanmalıdır.

Son olarak ise, yapılardaki yönelim elemanlarının kişilerin hareketini etkilediği söylenebilir. Bireyler bulundukları mekânda gidecekleri yeri bulmak için, acil durumlarda ve tahliyelerde bilgi alabilmek için yönelim elemanlarına başvururlar. Bu nedenle, bu elemanlar her birey için algılanabilir ve anlaşılabilir olmalıdır. İnsanların hareketini doğru sağlayabilmesi için, özellikle acil durumlarda büyük önem teşkil eden yönelim elemanları kişilere doğru bilgilendirmede yapmakla sorumludur. Bu doğrultuda tasarlanan bu elemanlar farklı engel türlerine sahip tüm insanlar için erişebilir olmalıdır.

İç/Dış Mekânlarda Dolaşım Alanları Gereklilikleri ve Standardizasyonu						
Bina Girişleri	Zemin ve Yüzey Kaplamaları	Kapılar	Merdivenler	Asansörler	Tuvaletler	Koridorlar
- Bina girişlerinde bulunan yaya kaldırımları 1,5-2 m genişliğinde olmalıdır (ÖZİDA, 2008). "- Girişlere ulaşan tüm güzergahlar min. 90 cm uygulanmalıdır. - Rampa eğimleri max. %8 oranında olmalıdır. - Eğer rampa yüksekliği 15 cm'den daha fazlaysa 90 cm yüksekliğinde tırabzan düzenlenmelidir. - Rampa genişliği min. 90 cm tasarlanmalıdır." (ADA, 1994). - Ana giriş alanı dışında bir giriş kullanılacaksa, uygun yönlendirme yapılmalıdır. - Giriş alanlarına yerleştirilen aydınlatma elemanları, levhalar vb. 2,03 m'nin aşağısında konumlandırılmamalıdır. "- Bina girişinde geniş manevra alanına sahip bir sahanlık bulunmalıdır. - Bina girişleri iyi aydınlatılmalıdır. - Eğer kamu binaları girişlerinde basamak kullanılırsa, engelli bireylerin kullanımına uygun rampa olmalıdır." (TS 12576) - Rampa yüzeyleri tehlikeye yol açmayacak şekilde, kaymaz olmalıdır.	(TS 9111) - Özellikle tekerlekli sandalye kullanıcıları ve görme engelli bireylerin kullanımı için zemin ve yüzey kaplamaları sabit, kaygan olmayan, sert ve dayanıklı nitelikte olmalıdır. - Zeminde halı kullanımı varsa, güvenliğin sağlanması için iyi bir şekilde yere sabitlenmelidir. - Halının dokusu ve dokunun yönü engelli bireylere özellikle ortopedik ve görme engelli bireylere engel oluşturmamalıdır ve kalınlığı maksimum 1,3 cm olmalıdır. - Gerekli durumlarda gürültü yalıtımına uygun zemin malzemesi seçilmelidir. − Kaldırım yüzeylerinde, kaymayı önleyen, dolaşımı kolaylaştıran malzemeler kullanılmalıdır. Kaldırım üzerindeki rögar kapakları herhangi bir çıkıntı oluşturmamalı ve seviye farklılıklarına neden olmamalıdır. Yüzey geçişlerinde seviyelerin eşit olmasına dikkat edilmelidir (TS 12576). − Zeminde uygulanan hissedilebilir yüzeyler görme engelli bireylerin kullanımına ve erişebilirliğine uygun, ayakkabı tabanından hissedilecek şekilde, fakat ortopedik engelli bireyler için tehlike yaratmayacak yükseklikte olmalıdır. − Hissedilebilir yüzeyler, yürüme kılavuz izi öğesi, yön değiştirme öğesi ve uyarıcı öğe olarak birbirlerinden ayrışmaktadır. − Yürüme kılavuz izleri, üzerinde bulunan dokuyla hissedilebilen karolardır ve TS 12576 standardına göre genişliği min. 50 cm olacak şekilde düzenlenmelidir. − Yön değiştirme öğelerinin ise, kabartma çubuklar, birbirini takip eden yarım küre dokular ve yarım kürelerden oluşan dokuların çapraz dizilişi gibi üç farklı uygulaması bulunmaktadır. − Uyarıcı öğeler ise, engelli bireylerin karşılaşabileceği tehlikeleri gösteren elemanlardır. Dokuların dikkat çekici olması için farklı renklerde uygulanmaları gerekmektedir. − Yaya kaldırımı kenarlarına yerleştirilen bordür taşları; o Yüksekleri "± 0" veya +3cm, o Eşit ve iyi şekilde pahlanmış, düzgün, o Üst seviyesinin yüksekliği, taşıt yolundaki zemin kaplamasından max. 15 cm, min. 3 cm olmalıdır (TS 12576).	(TS 9111) - Ana giriş kapıları, eğer çift kanatlıysa, bir kanat min. 1 m olacak şekilde min. 1,5 m genişliğinde olmalıdır. - Giriş kapılarında eşik kullanılmamalıdır. Kullanımı zorunlu durumlarda 1,3 cm'den yüksek olmamalıdır. - Ana giriş kapıları tüm bireylerin zorlamadan açabileceği özellikte olmalıdır. - Giriş kapılarında mümkün oldukça döner kapı kullanılmamalı, kullanılırsa yanında menteşeli bir kapıya yer verilmelidir. - Kullanıcıların kapıya çarpmalarına engel olmak için, özellikle cam kapılar işaretlenmelidir. - İç mekânlarda kapıların görme bozukluğu olan bireyler tarafından ayırt edilebilmesi için duvardan farklı bir renkte olmalıdır. - İç kapılarda kapı net genişliği min. 90 cm olmalıdır. Kapı yüksekliği ise min. 2,1 m olmalıdır. - Kapı kolu ve kilitleri kavrama gerektirmeden kullanılabilir olmalıdır. - Kapı kolu yüksekliği 90 cm-1,1 m aralığında tasarlanmalıdır.	- Merdiven yüzeyleri kaymaz, pürüzlü yüzeyler kullanılarak tasarlanmalıdır. - Merdiven basamak uçlarında, kaymayı önleyici 2,5 cm kalınlığında bir şerit konulmalıdır ve bu malzeme basamak yüzeyinde çıkıntı oluşturmamalıdır. (TS 12576) - Merdiven küpeştelerinde ve başlangıç, bitişine hissedilebilir yüzeyler yaratılarak merdiven başlangıç ve bitişi belirtilmelidir. - Hissedilebilir yüzeyler merdiven başlangıcından hemen önce ve bitişinden sonra merdiven genişliği ölçüsünde bırakılan boşluktan sonra yerleştirilmelidir. Min. 60 cm genişliğinde olmalıdır. (DIN 18024) - Küpeşteler kolayca kavranabilir nitelikte ve sürekli olmalıdır. - Tırabzanlar 90 cm yüksekliğinde olmalıdır.	- Bireyler asansörlere rahat ulaşım sağlayabilmelidir. - Yangın gibi acil durumlar için tasarlanmış ferah ve güvenli tahliye asansörleri de bulunmalıdır. - Asansörler otomatik olarak işlemelidir. Asansör kabini, içerisinde yük yokken kat seviyesinde max 1,3 cm taşma payı olabilecek şekilde durabilmelidir. - Asansör kabin önü ve içi tekerlekli sandalyeli bireylerin giriş çıkışına ve hareketine uygun, yeterli manevra alanı sağlayacak ölçülerde olmalıdır. - Asansör kabini içinde yüksekliği 90 cm olan tutunma barı yerleştirilmelidir. - Kabin içi zemin kaplamasında halı tercih edilmemelidir. - Asansör çağırma düğmeleri, orta noktaları 1,065 m yüksekliğe gelecek şekilde olmalıdır. Düğme min. 1,9 cm olmalıdır. - Kontrol düğmeleri, Braille alfabesi kullanılarak kabartmalı olmalıdır. Kullanılan tüm semboller, konuldukları zeminle zıt renkte tasarlanmalıdır. - Kabin içinde asansör hareketlerini, acil durumları ve katları belirten sesli sistem olmalıdır.	(TS 9111) - Tuvaletler kolay ulaşılabilir noktalarda olmalıdır. - Tuvalet kabin/kapı açılış yönü dışa doğru olmalıdır. - Tuvalet net zemin genişliği ve derinliği önden kullanım varsa 1,22-1,67m, yandan kullanım varsa 1,22-1,42m, hem ön ve hem yandan kullanım varsa 1,5-1,42m ölçülerinde tasarlanmalıdır. - Tuvalet kapısı net açıklığı min. 90cm olmalıdır. - Katlanabilir veya duvara sabit tutunma çubuğu yerleştirilmelidir. - Tuvalet zemin ve yüzey kaplamaları seviye farklılıkları oluşmayacak şekilde, kaymaz nitelikte olmalıdır.	(TS 9111) - Yapı içerisinde bulunan koridorlar min. 90cm, yüksekliği ise min. 2,2mm olmalıdır. - Koridordaki 90 derece dönüş olan alanlarda min. 1,5-1,5 m ölçülerinde manevra alanı yaratılmalıdır. - Merdiven altlarında min. 2,2m'lik yükseklik oluşturulmalıdır ve güvenlik korkuluğu yerleştirilmelidir. - Koridorlarda tutunma barları bulunmalıdır.

Tablo 2.4.1. İç/Dış Mekânlarda Dolaşım Alanları Gereklilikleri ve Standardizasyonu

<table>
<tr><th colspan="2">İç/ Dış Mekânlarda Donatı Elemanlarının Gereklilikleri ve Standardizasyonu</th></tr>
<tr><th>Sabit ve Hareketli Oturma Birimleri ve Kentsel Donatılar</th><th>Aydınlatma Elemanları</th></tr>
<tr><td>− Yürüme yolu üzerinde konumlandırılan donatı elemanları, görme engelli bireylerin kullanımı için uyarıcı yüzeyler ve kontrast renkler ile dikkat çekici hale getirilmeli, tanımlanmalı ve yükseklikleri min. 70 cm olmalıdır.
− Donatı elemanları çıkıntılı veya keskin yüzeylere sahip olmamalıdır. Yayaların erişebilirliğini engellememelidir (İBB).
− Dinlenme ve oturma birimleri, mekândaki kullanıcıların hareketini engellemeyecek ve tehlike oluşturmayacak düzende yerleştirilmelidir. Oturma elemanlarından olan bankların yan taraflarını kullanacak tekerlekli sandalyeli bireyler için 120x120 cm'lik boş alan bırakılmalıdır.
− Oturma elemanlarının yüksekliği 40cm- 50cm aralığında, genişliği de min. 10cm- 50cm aralığında olmalıdır.</td><td rowspan="4">− TS 9111'e göre; özellikle engelli bireyler olmak üzere tüm bireylerin mekânı verimli kullanımının, tahliyesinin yapılabilmesi ve mekânın güvenli olabilmesi için iyi aydınlatmanın sağlanması gerekmektedir.
− DIN 18024'e göre; açık ve yeşil alanların ana yollarında aydınlatma profili min. 150 cm genişliğinde ve 230 cm yükseklikte olmalıdır.
− Giriş alanlarında 203 cm'den kısa aydınlatma elemanı yerleştirilmemelidir (ADA, 1994).
− İşaret ve tabelaların aydınlatması iyi aydınlatılmalıdır, göz kamaşmasına neden olmamalıdır. Yansımaya sebep olabileceğinden, cam arkasına konumlandırılmamalıdır (TS 9111).
− Engelsiz aydınlatma elemanları güvenli bir hareket sağlanması için 220 cm yüksekte konumlandırılmalıdır. Üzerindeki butonların yüksekliği ise 140-160 cm aralığında olmalıdır.
− Aydınlatma elemanlarının yüksekliği;
o Yaya yollarında; 300-400 cm,
o Sokaklarda 450-600 cm,
o Caddelerde 750-900 cm,
o Anayollarda 1000-1200 cm'e konumlandırılmalıdır.</td></tr>
<tr><td>− Çöp kutularının konumları, kullanıcıların erişimini kısıtlamamalıdır.
− Ayak ile kapağı açılan çöp kutuları kullanıma uygun değildir.
− Yüksekliği min. 90 cm, max. 120 cm olmalıdır.
− Kolay algılanabilmesi için kontrast ve uyarıcı renkler kullanılarak tasarlanmalıdır (TS 12576).</td></tr>
<tr><td>− Yürüme yollarının çevresinde uygulanacak bitkiler, tehlikeye sebep olabileceğinden dikenli, tohum veya meyve döken bitki türlerinden olmamalıdır.
− Özellikle görme engelli bireyler olmak üzere tüm kullanıcılara tehlike oluşturmaması için, bitkiler ve ağaçlar düzenli bir şekilde, yerden min. 220cm yükseklikte budanmalıdır.</td></tr>
<tr><td>− Yürüme yolları üzerinde konumlandırılmış donatı elemanları, özellikle görme engelli bireyler olmak üzere tüm bireylerin farkındalığı için 10 cm yüksekliğe sahip platform ile birlikte yerleştirilmelidir.
− Yürüme yollarına yerleştirilen bitkilerin bitiminden itibaren, elemanın çevresini hissedilebilir yüzey oluşturmak amacıyla, 60 cm'lik bir doku farklılığıyla işaretlenmelidir (BM, 2004).
− Oturma birimlerinin ve tüm kentsel donatıların kenarları yuvarlatılmalıdır.
BM kriterlerine göre:
− İç ve dış mekânlarda, dinlenme alanları, ana dolaşım alanlarının dışına yerleştirilmelidir.
− Oturma birimleri her 100 metrede bir gibi bir düzen içerisinde konumlandırılmalıdır.
− Genel tuvaletler ve telefon kulübeleri çevresinde oturma birimleri yerleştirilmelidir.
− Oturma biriminin yanında tekerlekli sandalyeli kullanıcılar için 120cm x120cm'lik bir boşluk yaratılmalıdır.
− Oturma birimlerinin yüksekliği 45 cm, sırt kısmının yüksekliği ise 70 cm olmalıdır.
− Masalar, 75- 90 cm yüksekliğinde, tekerlekli sandalyeli bireylerin kullanımı için ise, masa altı derinliği min. 60 cm olacak şekilde tasarlanmalıdır.</td></tr>
<tr><td colspan="2">* İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB). Herkes için Erişilebilir ve Kullanılabilir Fiziksel Çevre ve Yapılar için Ek Teknik Şartname.
* DIN 18024. Normen für Behinderte.
* World Disability Union (WDU). Engelliler için Evrensel Standartlar Kılavuzu (USTAD), WDU Akreditasyon Merkezi.
* BM, Accesibility for the Disabled a Design Manual for a Barrier Free Environment, United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Division for Social Policy and Development, 2004.</td></tr>
</table>

Tablo 2.4.2. İç/Dış Mekânlarda Donatı Alanları Gereklilikleri ve Standardizasyonu

<table>
<tr><th colspan="7">İç Mekan Yönelim Elemanlarının Gereklilikleri</th></tr>
<tr><th colspan="4">Algısal Faktörler</th><th colspan="3">Fiziksel Faktörler</th></tr>
<tr><th>Doğrusal Sistemler</th><th>Örüntüsel Sistemler</th><th>Merkezcil Sistemler</th><th>Bir Araya Gelen Sistemler</th><th>Semboller (Piktogramlar)</th><th>İşaretler ve Tabelalar</th><th>Şemasal Tanımlama ve Haritalama</th></tr>
<tr>
<td>− Mekan içerisindeki dolaşım alanında direk ulaşım sağlanır.</td>
<td>− Kullanıcılar, ana dolaşım alanlarına bağlanan yan yollardan hedeflerine ulaşırlar.</td>
<td>− Bu sistemde kullanıcı yönelimi, hedeflenen mekanın çevresinde oluşturulan ve ana dolaşım alanına bağlanan dolaşım alanı üzerinden gerçekleştirilir.</td>
<td>− Oluşturulan dolaşım alanları, mekanlar arasında bağlantı sağlar.</td>
<td>− Bir kavramı yansıtır, nesneler, formlar üzerinden bilgi aktarılır.
− Ortak, evrensel bir dil kullanılır.
− Basit, sade, herkes tarafından kolay anlaşılabilir ve dikkat çeken bir anlatım kullanılır.
− Piktogram tasarımlarında;
o Nesneler sadeleştirilir.
o Nesnenin şeklinden elde edilen silüetler veya kontür çizgileri aktarılır.
o Kullanım alanı göz önünde bulundurularak, kare, dikdörtgen, daire gibi uygun şekiller kullanılmalıdır.
o Siyah-beyaz veya az renk kullanılmalıdır.
o Semboller küçültüldüğü zaman detaylar kaybolmamalıdır. Farklı yüzeyler ve boyutlarda kullanıma uygun olmalıdır.
o Semboller, bilgiyi kolay anlaşılabilir bir şekilde aktarmalıdır.
o Çevresinde kırmızı çizgiler veya hatlar olan ifadeler yapılmaması gereken eylemleri sembolize eder. (MEB, 2012)</td>
<td>− Kullanılan sembollerin anlaşılabilir olması için dikkat çeken renkler kullanılmalıdır.
− Tasarımın zemin rengi ve yazı rengi farklı olmalıdır.
− Görme engellilerin erişebilmesi adına, tasarlanan işaret ve tabelalar kabartmalı olmalıdır.
− Sembol içlerinde resim uygulanmalıdır.
− Açık mekanlarda, özellikle görme engelli bireylerin erişiminin kolaylaştırılması için işaret ve tabela sistemleri sesli, büyük punto yazılı veya kabartma sembollerle ifade edilmelidir.
− Semboller göz seviyesine yerleştirilmelidir. (USTAD)

Yönlendirme İşaretleri

− Kullanılan yazılar rahatça okunabilmelidir.
− “Arial” yazı tipi kullanılmalıdır.
− Yazı yükseklikleri;
o 10 metreden görülebilecek harf yüksekliği min. 20 cm,
o 20 metreden görülebilecek harf yüksekliği min. 40 cm,
o 50 metreden görülebilecek harf yüksekliği min. 75 cm, bilgileri doğrultusunda uygulanmalıdır. (TS 12576, 2012)

− Yönlendirme işaretlerinde aydınlatma kullanılmalıdır.
− Semboller kullanılarak tasarlanır.
− Binaların ana girişine yönlendirme planı yerleştirilir.
− İşaretler, kullanıcının yöneliminin devam edebilmesi için kesişim noktaları ve hollere yerleştirilir.
− WC işaretleri binanın her alanına konumlandırılabilir.
− Giriş ve çıkışlar, merdiven boşluklarında gösterilmelidir.
− Kat numaralarıyla ilgili yönlendirme işaretleri asansör çevresindeki kenarlarda konumlandırılmalıdır.
− Engelli bireylerin erişimi de dikkate alınarak, yönlendirme işaretleri 120 cm ile 160 cm yüksekliği arasında yerleştirilmelidir.
− Görme engelli bireylerin kullanımı için Braille yazısı kullanılmalıdır. Kullanılan kabartmalı yüzeydeki harflerin büyüklüğü 1,5cm- 5,5cm, yüksekliği ise 0,1cm- 0,15cm aralığında olmalıdır.
− Görüş mesafesiyle doğru orantılı olarak harf yüksekliği değişmektedir. Kullanılan yazılar, her metre için 20mm- 30mm büyütülmelidir.
− Her harf en az 15mm yüksekliğinde olacak şekilde tasarlanmalıdır. (TS 9111, 2011)

− Mekan içeriği ile ilgili bilgilendirme, yönlendirme işaretleri sisteminde kullanılan renkler ile gösterilir ve bilgilendirme sağlar.
− Yeşil ve beyaz renkler emniyetli alanları temsil eder.
− Sarı ve siyah renkler riskli alanları temsil eder.
− Kırmızı ve beyaz renkler tehlikeli alanları temsil eder.
− Mavi ve beyaz renkler acil bilgilendirmeyi temsil eder.
− Yönlendirme işaretleri tasarlanırken dikkat çekici renkler kullanılmalıdır.
− Semboller ve yazılar zeminden farklı renkte olmalıdır.
− Yönlendirme işaretleri, kabartma, büyük punto yazıları ve sesleri içerir.
− Yönlendirme işaretleri, göz hizasında yerleştirilmelidir. (USTAD)</td>
<td>− Kullanıcıya iletmek istenen bilgiler resimsel bir dille aktarılır.
− Haritalama sisteminde, mekanın gerçek ölçüsünden ölçeklendirilerek küçültülmesiyle, şematize edilmesidir.
− Şemasal tanımlama ve haritalama sistemi, mekan organizasyonu içinde, kullanıcının yönelimini sağlamasına yardım eder.
− Şemaların ve haritaların konumlandığı yer, kullanıcının yön bulmasında önemli faktörlerden biridir.
− Farklı fonksiyonlardaki mekanlar arasında renk kodlaması ile oluşturulan şemalar ve oluşturulan kodların mekan haritasına yansıtılması ile kullanıcının mekanı algılayabilmesi ve erişimi kolaylaşır.</td>
</tr>
</table>

Tablo 2.4.3. İç/Dış Mekân Yönelim Elemanlarının Gereklilikleri

BÖLÜM 3: ENGELSİZ YAŞAM MERKEZLERİ VE ERİŞİLEBİLİR MEKÂN TASARIMI

Yapılandırılmış çevre düzeni içerisinde yer alan toplu kullanıma ait mekânlarda, bireyler yaş, cinsiyet ile kişiden kişiye göre değişiklik gösteren yapabilirliklerinden kaynaklı farklı engeller ile karşılaştığı gözlemlenmektedir. "Sağlıklı" olarak tanımlanan bu bireylerin yanı sıra; sosyal, psikolojik ve fizyolojik olarak problemler yaşayan farklı kullanıcılar da toplumun bir parçası olarak bu mekânları kullanmaktadır. Bu bireyler ortopedik, işitme, görme gibi fiziki özrü bulunan ve "engelli" olarak tanımlanan kullanıcı gruplarıdır. Toplumdaki her birey tarafından kullanım hakkına sahip bu mekânlarda; "engelli birey" ayrımı yapılmadan, tüm kullanıcıların amaçlarına yönelik olarak herhangi bir kısıtlama ya da sınırlandırma yaşanmadan istenilen aktivitelerin gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu açıdan toplumsal kullanıma ait mekânlarda bağımsız ve engel oluşturmayan tasarım öğelerini bir araya getirmek amaçlanmalıdır. Bu konu üzerine yerli ve yabancı birçok standart, ilke ve mevzuatlar bulunmasına rağmen, konu hakkındaki farkındalığın yeterli olmamasından kaynaklanan, özellikle engellilerin yaşantısını etkileyen tasarım ve uygulamalar bulunmaktadır. Herkes için eşit kullanım hakkı açısından mekân tasarım değerlerinin tasarımcılar tarafından tüm ölçeklerde değer sistematiğinin içinde tutularak uygulanması gereği ortadadır. Yapılan ve yapılacak olan toplumsal katkılar bu noktada çok değerlidir. Aynı biçimde toplumun her bireyinin bu farkındalığı taşıması da toplumsal bilincin gelişimi ile uygulamaya yönelik katkıları arttırıcı nitelik taşımaktadır. Engelsiz ve erişilebilir bir çevre, toplumun tüm bireylerini kapsayıcı olacağından, yapılan çalışmaların sadece yasa ve yönetmelik çerçevesinde kalmaması ve toplumsal hassasiyetin gelişmesini de destekleyici nitelikte olması gereklidir.

3.1. İlgili Standartlar, Mevzuatlar, Yönetmelikler

Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğüne göre[1] standart tanımı; belirli ölçülere, yasaya, kullanıma uygun olan, ölçün anlamına gelmektedir. Yine bir diğer tanımda; bir işletmede, bir ürünü, bir çalışma yöntemini, üretilecek miktarı, bütçenin para miktarını belirlemek için konulmuş kural[2] olarak geçmektedir. Bu doğrultuda, üretimin, tasarımın, uygulamanın her alanında kurgulanan düzenin bozulmaması adına oluşturulmuş olan standartlar, yasalar ve yönetmelikler, engelli bireylerin toplumsal katılımlarını kolaylaştırmak, yasal haklarını korumak için farklı alanlarda

[1] TDK. Erişim Tarihi: 01.07.2020. <https://sozluk.gov.tr>.

[2] http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c6bbd19798219.57525388

düzenlenmiş ve uygulamaya konmuştur. Mekânsal değerlere yönelik olarak çalışan yasa ve yönetmelikler; konaklama merkezleri, alışveriş merkezleri, sosyo-kültürel merkezler ya da kentsel mekânlar gibi toplu kullanıma yönelik mekânların farklı engel gruplarına yönelik olarak erişilebilir olmasını sağlamak ve engellileri bağımsız birer birey haline getirmek amacına yönelik olarak düzenlenmiştir.

Ülkemizde Türk Standartları Enstitüsü tarafından farklı düzenlemeler geliştirilmiş ve yürürlüğe girmiştir. Bu düzenlemeler; engelli bireylerin kullandığı teknik cihazlar, yol ve mekân düzenlemeleri, yapı malzemeleri gibi birçok çalışmayı kapsamaktadır. Bu standartlar aşağıdaki gibidir;

- Türk Standartları Enstitüsü, TS 12576; "Şehir İçi Yollar-Kaldırım ve Yaya Geçitlerinde Ulaşılabilirlik için Yapısal Önlemler ve İşaretlerin Tasarım Kuralları"
- Türk Standartları Enstitüsü, TS 7937; " Şehir İçi Yollar-Yaya Kaldırımı Boyutlandırma ve Yapım Esasları"
- Türk Standartları Enstitüsü, TS 8146; "Şehir İçi Yol ve Meydan Ağaçlandırma Kuralları"
- Türk Standartları Enstitüsü, TS 9111; "Özürlüler ve Hareket Kısıtlılığı Bulunan Kişiler için Binalarda Ulaşılabilirlik Gerekleri"
- Türk Standartları Enstitüsü, TS 7635; "Şehir İçi Yollar-Yaya Geçitleri Seçim Esasları"
- Türk Standartları Enstitüsü, TS 7768; "Şehir İçi Yollar- Pelikan Yaya Geçitleri- Yapım ve İşleyiş Kuralları"
- Türk Standartları Enstitüsü, TS 13720; "Görme Engelli veya Az Görenler için Yardımcı Mamuller"
- Türk Standartları Enstitüsü, TS 10551; "Şehir İçi Yollar-Otolar için Otopark Tasarım Kuralları"
- Türk Standartları Enstitüsü, TS ISO 9386-1; "Hareket Engelliler için Güç Tahrikli Kaldırma Platformları-Emniyet, Boyutlar ve İşlevsel Çalışma ile İlgili Kurallar-Bölüm 1: Düşey Kaldırma Platformları"
- Türk Standartları Enstitüsü, TS ISO 9386-2; "Hareket Engelliler için Güç Tahrikli Kaldırma Platformları-Emniyet, Boyutlar ve İşlevsel Çalışma ile İlgili Kurallar"
- Türk Standartları Enstitüsü, TS 4802; "Halka Bilgi Verici İşaretler"
- Türk Standartları Enstitüsü, TS 23599; "Görme Özürlü veya Az Görenler için Yardımcı Mamuller-Hissedilebilir Yürüme Yüzeyi İşaretleri"

- Türk Standartları Enstitüsü, TS EN 81-70; "Asansörler-Yapım ve Montaj için Güvenlik Kuralları-Yolcu ve Yük Asansörleri için Özel Uygulamalar" Bölüm 70: Engelliler Dahil Yolcu Asansörleri için Erişebilirlik
- Türk Standartları Enstitüsü, TS 12460; "Şehir İçi Yollar-Raylı Taşıma Sistemleri-Bölüm 5: Engelli ve Yaşlılar için Tesislerde Tasarım Kuralları"
- Türk Standartları Enstitüsü, TS 12574; "Şehir içi Yollar-Raylı Taşıma Sistemleri İstasyon İçi İşaret ve Grafik Tasarım Kuralları"

Yürürlükte bulunan standartların yanı sıra farklı mevzuatlar ile yasal düzenlemeler de uygulamaya konmuştur. Bu mevzuatların amacı, engelli bireylerin sahip oldukları hakların varlığını belirtmek, bu özgürlüklerini kullanmalarına yönelik teşvik etmek, toplumsal yaşamlarında karşılaşabilecekleri her kişiyle eşit koşullarda oldukları farkındalığını yaratarak sosyal yaşama katılımlarını sağlamak ve engelliliği mümkün olduğunca önleyici koşullar yaratmak olmuştur.

Bu mevzuatlar aşağıda yazılanlarla sınırlı kalmaksızın aşağıdaki gibidir;

- 572 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname (1997); "Engellilerin erişebilirliğine yönelik yapılan ilk yasal düzenleme"
- 3194 Sayılı İmar Kanunu (1999); "572 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 3194 sayılı İmar Kanununa "Fiziksel çevrenin engelliler için ulaşılabilir ve yaşanabilir kılınması için, imar planları ile kentsel, sosyal, teknik altyapı alanlarında ve yapılarda Türk Standartları Enstitüsü'nün ilgili standartlarına uyulması zorunludur." maddesinin eklenmesi.
- Planlı Alanlar Tip İmar Yönetmeliği (1999); "Yapılarda, açık alanlarda, bunlar üzerindeki ulaşım ve haberleşme noktalarında ve peyzaj elemanlarında engellilerin ulaşabilirliğinin sağlanması için TSE'nin engellilerle ilgili standartların (Bkz. TS 23599, TS 12576, TS 9111, TS 12460, TS 12574, TS 12575, TS 12637 ve TS 12694) dikkate alınması koşulunun getirilmesi".
- Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelik (1999); "Planlarda engellilerin kentsel kullanımlar, sosyal ve teknik alt yapı alanlarında ulaşabilirliğini sağlayıcı tedbirlerin alınması amacıyla engellilere yönelik her türlü mevzuat ve TSE standartları dikkate alınması koşulunun getirilmesi".
- Toplu Taşıma Araçları Tip Onay Yönetmeliği (2001/85/AT)(2004); "Hareket engelli yolcuların araca giriş-çıkışlarımı kolaylaştıran teknik donanımla ilgili şartlar"a uyularak Araç Tip Onayı alma zorunluluğu".
- 5378 Sayılı Kanun (2005); "Kamu kurum ve kuruluşlarına ait mevcut resmi yapılar, mevcut tüm yol, kaldırım, yaya geçidi, açık ve yeşil alanlar, spor alanları ve benzeri sosyal ve kültürel alt yapı alanları ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılmış ve umuma açık hizmet veren her türlü

yapıların kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren yedi yıl içinde engellilerin erişebilirliğine uygun hale getirilme zorunluluğu".

- 5378 Sayılı Kanun (2005); " Yerel yönetimler tarafından şehir içinde kendilerince sunulan ya da denetimlerinde olan toplu taşıma hizmetlerinin Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren yedi yıl içinde engellilerin erişebilirliğine uygun hale getirme zorunluluğu".
- 2006/18 Sayılı Başbakanlık Genelgesi (2006); " Yerel yönetimlerin 2005 yılında başlayan 7 yıllık sürecin; kısa, orta ve uzun vadede hazırlanacak eylem planları doğrultusunda, özellikle belediyelerin satın alacakları, kiralayacakları veya denetimlerinde bulunan toplu taşıma araçlarının TSE'nin ilgili standartlarına uyularak engellilerin erişebilirliğine uygun olmasının sağlanması".
- Şehir içi Toplu Ulaşım Hizmetinde Yer Alan Otobüsler ile İlgili İçişleri Bakanlığı Genelgesi (2011); "Belediyelerin işletilmesi ve denetimi altındaki Sınıf 1 ve Sınıf 2 otobüslerin teknik şartlara uygun duruma getirilmesi, şehir içi toplu ulaşımda kullanılan otobüs durak yerlerinin ve engellilerin iniş ve binişlerinin kolaylaştıracak fiziksel şartların sağlanması, otobüslerin içindeki bilgilendirmeyi sağlayan sesli ve görsel uyarı sistemlerinin eklenmesi gerekliliği".
- 6353 Sayılı Kanun (2012); " 5378 sayılı Kanunun geçici 2. ve 3. Maddesinde belirtilen 7 yıllık sürenin 8 yıl olacak şekilde değiştirilmesi".
- 6353 Sayılı Kanun (2012); " Erişilebilirlik standartlarının uygulanmasının izlenmesi ve denetiminin her ilde Aile ve Sosyal Politikalar, İçişleri, Çevre ve Şehircilik, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlıkları ile engelliler ile ilgili konfederasyonların temsilcilerinden oluşan komisyon tarafından yapılması, eksikleri tamamlaması için 8 yıllık sürenin bitiminden itibaren iki yılı geçmemek üzere ek süre verilebileceği".
- Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği (2013); "Umuma açık hizmet veren her türlü yapılar ve açık alanlar ile toplu taşıma araçlarında erişebilirliğin izleme ve denetimini yapacak olan komisyonların teşkili, çalışma usul ve esasları, Kanun ile belirtilen yükümlülüklerin yerine getirilmesi için ek süre verilmesine, idari para cezalarının uygulanmasına ve genel bütçeye gelir kaydedilen idari para cezası tutarlarının kullanılması".

Ülkemizde konu kapsamında yasal düzenlemelerin hazırlanması 1990'lı yılların sonlarında, 1997 yılında Başbakanlığa bağlı Özürlüler İdaresi Başkanlığı'nın kurulmasıyla başlanmıştır. Ardından Özürlüler İdaresi Başkanlığı'nın kurulması ve devam eden gelişmeler sonucunda 2005 yılında "Özürlüler Kanunu" yürürlüğe girmiştir. Hazırlanan bu kanun ile erişilebilirlik, sosyal güvenlik, engelli bireylerin sosyal yaşama katılımları, eğitim, istihdam gibi başlıklara ilişkin

hizmetlerle ilgili düzenlemeler getirilmiştir. Kanunun amacı, engelli bireylerin sosyal yaşama katılımlarının sağlanması, engelliliğin önlenmesi, her yönden gelişimlerinin sağlanması ve onlar için engel oluşturabilecek durumların ortadan kaldırılması için düzenlemeler yapmaktır. Yani, kanunun 1. maddesinde de belirtildiği gibi;

> *"Engelli bireylerin bütün bireylerin sahip olduğu temel hak ve özgürlüklerden eşit şekilde yararlanmasını sağlamak ve teşvik etmek, toplum tarafından saygı duyulmasını sağlamak ve bu duyguyu güçlendirerek sosyal yaşama eşit koşullarda katılımlarını sağlamak ve engelliliğin önlenmesi için tedbirler alınmasını sağlamaktır"* (Engelliler Hakkında Kanun, 2005).

Engelliler hakkında çıkartılan 5378 sayılı kanun ile engelliliğin önüne geçilmesi temel amaçlarından biri olarak belirlenmiştir. Bunun nedeni, engelliliğin büyük oranda önlenebilir olmasıdır. Bu doğrultuda hazırlanan 11. Madde'de, yeni doğanlar ve sonrasındaki çocukluk dönemlerinde zihinsel, fiziksel ve duyusal olarak yaşanacak her türlü gelişim sürecinin takip edilmesi, doğuştan veya sonradan oluşabilecek engellilik türlerinin erken teşhisinin sağlanması, engelliliğin önüne geçilmesi, birey bir engele sahip ise en aza indirilmesi ve durdurulmasıyla ilgili yürütülecek tüm çalışmaların Sağlık Bakanlığı tarafından yapılacağından bahsedilmiştir (Şişman, 2011). 5378 numaralı kanunda belirtilen Madde 7 ile "erişilebilirlik" üzerinde durmuştur:

> *Madde 7-(Değişik:6/2/2014-6518 md.)*
>
> *Yapılı çevrede engellilerin erişebilirliğinin sağlanması için planlama, tasarım, inşaat, imalat, ruhsatlandırma ve denetleme süreçlerinde erişilebilirlik standartlarına uygunluk sağlanır. Özel ve kamu toplu taşıma sistemleri ile sürücü koltuğu hariç dokuz veya daha fazla koltuğu bulunan özel ve kamu toplu taşıma araçlarının engellilerin erişebilirliğine uygun olması zorunludur. Bilgilendirme hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojisinin engelliler için erişilebilir olması sağlanır (Engelliler Hakkında Kanun, 2005).*

"Özürlüler Kanunu" dışında Türkiye'de engelli bireylere yönelik yapılan düzenlemeler Anayasada yer almaktadır. Bu düzenlemelerde direk engelli birey tanımı geçmese dahi, kapsamı gereği engellilerin sosyal güvenliklerini, eğitimlerini, çalışma haklarını koruyan genellemeler içermektedir. Örneğin, Anayasa'daki 50/ 1, 2. Madde; hiçbir bireyin, cinsiyetine, yaşına, sahip olduğu güce aykırı koşullarda ve işlerde çalıştırılamayacağını, kadınlar ve çocuklar ile fiziksel ve ruhsal olarak yetersiz sayılabilecek bireylerin çalışma koşulları açısından özel olarak korunmaları gerektiği belirtilmiştir.

Dünya'da farklı ülkelerinde de engelli bireylerin genel haklarını koruyan, gerekli standartları kapsayıcı düzenlemeler yer almaktadır. Bunlardan öne çıkan bazıları; "Facility Accesibility Design Standards" (FADS), City of Toronto "Accesibility Design Guidelines", "Architectural Barriers Act" (ABA), "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi", "Engellilerin Haklarına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi"dir. Bu düzenlemelere bir diğer örnek olan

“Engellilik Ayrımcılık Yasası” İngiltere’de oluşturulmuş, bu kapsamda yer alan tüm kurumları ve iş yerlerini, bünyelerinde bulundurdukları çalışanlarına “engellilik farkındalık eğitimi” vermeleri için zorunlu tutmuşlardır. Başka bir düzenleme de, Türkiye’nin de dahil olduğu, “Engelli İnsanların Hakları Hakkında Antlaşma”dır. 2006’da “Birleşmiş Milletler” tarafından kabul edilen bu antlaşmaya katılan ülkeler, engelli bireylerin haklarını korumak amacıyla oluşturulan yasalar ve politikalar dışına çıkmayacaklarını ve eşitlik ilkelerinin dışında oluşturulmuş kanunlara ve eylemlere yer vermeyeceklerini belirtmişlerdir (URL 6).

Engellilerle ilgili en kapsamlı ve en çok bilinen düzenlemelerden bir diğeri de; “Engelli Amerikalılar Yasası”dır (Americans with Disabilities Act of 1990 (ADA)). Bu düzenlemenin amacı, engelli bireylerin de diğer herkes gibi eşit haklara ve imkânlara sahip olduklarını belirtmek ve sağlamak olmuştur. Yasanın, engelli bireyler için oluşturduğu “erişimi kolaylaştırıcı düzenlemeler”, herhangi bir engele sahip olmayan kişiler için de kolaylık sağlamaktadır. Mesela, bebek arabası kullanan bireyler, ortopedik engelli kişiler için tasarlanmış rampalardan yararlanabilmektedirler. “Engelli Amerikalılar Yasası” kapsamında verilen engeli tanımına göre; bir bireyin engelli sınıflandırmasına girmesi kolaydır. Ancak sahip olduğu engelin tedavisi sağlandıysa ve günlük yaşam aktivitelerini gerçekleştirmekte bir problem yaşamıyorsa bu yasadan faydalanamamaktadır.

3.2. Engelsiz Yaşam Merkezleri İşletme, Fonksiyon ve Kullanıcı Değerleri

Dünyada farklı yaş gruplarından, farklı engel türlerine sahip birçok birey bulunmaktadır. Küreselleşen dünyada artık iletişim açık ve erişilebilir olmuştur. Bu noktada engelli bireyler açısından hem olumlu hem de olumsuzluk yaratabilecek koşullar ortaya çıkmaktadır. Açık ve erişilebilir iletişimin olumlu yanı; toplum içine yeterli düzeyde karışamayan ve engel oluşturan mekânlar ve ulaşım ağları ile yeterli katılımı sağlayamayan engellilerin artık sosyal ağ ve internet üzerinden erişimlerinin açık olmasıdır. Bu durum yanında olumsuzluğu da taşımaktadır. Fiziksel aktivite ve fiziki sosyal yaşamdan kopma ve eve bağlı kalma durumunun devamlılığı söz konusu olmakta ve her iki durumda fiziki iletişim kısıtlanmaktadır. İnsan gereksinimlerinin doğal bir ihtiyacı olan sosyal olma durumunu sadece sanal iletişim ile gerçekleştirmenin uzun vadede kalıcı bir çözüm sunmadığı düşünülmektedir. Bu açıdan yapılan çalışmalar, mekânların bir arada, farklı aktiviteleri ve ihtiyaçları karşılamaya yönelik olarak tasarlanması ve yapılanması yönüne kaymaktadır. Toplum içinde yer alan engelli bireylerin sosyal ve günlük yaşantılarının kolaylaştırılması, fiziki ve sağlık ihtiyaçlarının giderilmesi ve toplumsal iletişimin kuvvetlendirilmesi amacıyla yapılan farklı çalışmalar, kent içi belirlenmiş bölgelerde engelsiz

yaşam merkezlerinin kurulması fikrini geliştirmiştir. Yurt içinde ve yurt dışında engellilerin sağlık ve sosyal yaşam ihtiyaçlarını karşılamak üzere farklı özelliklere sahip merkezler kurulmuştur. Bu tez çalışmasında öncelikle engelsiz yaşam merkezi esas alınmıştır. Çalışmada mekânsal özellikleri ile öne çıkan organizasyon, dolaşım, fonksiyon, ergonomi, yön gibi mekânsal yaklaşımların belirlenebilmesi açısından yararlı olabilecek örnekler seçilmiştir. Örneklerin seçiminde kullanım yükü dikkate alınarak yoğun kullanıma ve farklı engel gruplarının kullanımına imkân sağlayan merkezler seçilmiştir. Engelsiz yaşam merkezlerinin tasarım yaklaşımları aşağıda belirtilen değerler doğrultusunda ele alınmıştır;

1. Mekân organizasyonu ve işlev yaklaşımları,
2. Mekânlar arası bağlantı alanları ve dolaşım aksları,
3. Mekân donatı elemanları,
4. Mekânsal yönlendirme elemanlarına göre incelemeler yapılmış ve değerlendirilmiştir.

Bu yaklaşımlar doğrultusunda araştırmaya katkı sağlayıcı dört (4) adet kullanım yoğunluğu ve fonksiyona yönelik mekânsal çeşitliliği açısından adını duyurmuş olan engelsiz yaşam merkezleri arasından seçilmiştir. Bunlar aşağıdaki gibidir;

Engelsiz Yaşam Merkezi	Yeri	Kuruluş Yılı
1. New York-Presbyterian David H. Koch Center	Nueva York, Amerika	2018
2. School Complex Gloggnitz	Gloggnitz/Avusturya	2019
3. St. John’s Rehab	Toronto/Kanada	2011
4. KS Cracovia 1906 Centennial Hall and Sports Center for the Disabled	Krakow/Polonya	2018

Tablo 3.2.1. Tez Kapsamında İncelenen Engelsiz Yaşam Merkezleri

Ülkemizde ve yurt dışında farklı örnekleri bulunan engelsiz yaşam merkezlerinin, engelli bireylerin bağımsız hareketi, sağlıkları ve sosyal yaşantıları üzerinde önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Kentli insanın farklı yaş grupları ve farklı yapabilirliklere sahip bireylere hitap eden bu merkezler, sayısal olarak yurt dışında daha fazla gözlemlenmektedir. Engelli bireyler, toplumdaki diğer kişilerle eşit koşullara sahip olmalarına rağmen, toplumun geri kalanından ayrıştırılmakta, günlük aktivitelerini yapmaları zorlaşmaktadır. Bu problemin çözülmesi amacıyla

kurgulanan engelsiz yaşam merkezleri, engelli bireylerin sosyal yaşama katılımlarını sağlayan ve kolaylaştıran toplu kullanıma yönelik mekânların başında gelmektedir.

Sağlık, eğitim, konaklama, rehabilitasyon gibi farklı servisleri ayrı ayrı bünyelerinde bulunduran farklı merkezi oluşumlar bulunmaktadır. Bu tip merkezlerden ayrı olarak engelsiz yaşam merkezleri; tüm bu hizmetleri tek bir çatı altında barındırarak, engelli bireylerin ihtiyaçlara yönelik erişimlerini kolaylaştırmayı, bağımsız hareketlerini mümkün kılmayı ve geleceğe yönelik eğitim ve meslek edinme çabalarında yardımcı olmayı hedeflemiştir.

Bu çalışmada yurt dışı ve yurt içi engelsiz yaşam merkezleri araştırması yapılmıştır. Yapılan araştırma sonucu, bu çalışmada incelenmek üzere dört (4) merkez seçilmiştir. Bu merkezlerin organizasyonlarında; çok amaçlı salonlar, spor salonları (basketbol, yüzme, fitness imkanları), konferans salonu, restoran ve mutfak, derslikler, ofisler, rehabilitasyon ve iyileştirme alanları, fizik tedavi odaları, ortak alanlar, fizyoterapi odaları gibi çoklu fonksiyona yönelik mekânsal alanlara sahip oldukları görülmüştür.

Engelsiz yaşam merkezleri kullanıcı çeşitliliğine sahip mekânlardır. Bahsedilen kullanıcı çeşitliliğini, farklı sosyo-ekonomik şartlardan gelen ve farklı psikolojik ve fizyolojik özelliklere sahip bireyler oluşturmaktadır. Bu tip merkezleri sadece engelli bireyler değil, aynı zamanda gelen ziyaretçiler, sağlık personeli, eğitim personeli, idari personel, yardımcı hizmetler sınıfı, teknik hizmetler sınıfı gibi grupları gibi farklı grupların kullanımına da açık ve uygun olduğu anlaşılmaktadır.

3.3. Engelsiz Yaşam Merkezleri Mekân Analizi

Ülkemizde ve dünyada farklı yaş gruplarından farklı engel türlerine sahip bireyler bulunmaktadır. Bu bireylerin günlük ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri, topluma kazandırılabilmeleri adına engelsiz mekanlar tasarlanmaktadır. Tasarlanan engelsiz mekanlardan bir tanesi de engelsiz yaşam merkezleri olarak belirlenmiştir.

Engelsiz yaşam merkezleri, bireylerin erişilebilirlikleri ve bağımsız hareketlerini sağlamalarında büyük rol oynamaktadırlar. Bünyelerinde farklı işlevsel mekanlar bulunduran bu mekanlar, farklı kullanıcı gruplarına hizmet etmeyi amaçlamaktadırlar. Kullanıcı grupları, engelli bireyler, ziyaretciler, sağlık personeli gibi farklı gruplardan oluşmaktadır. Engelsiz yaşam merkezlerinde bulunan farklı işlevsel alanlar da, rehabilitasyon, spor, eğitim, konaklama gibi alanlar olarak gözlemlenmiştir. Belirlenen işlevsel mekanların engelsiz mekan niteliğinde olabilmesi için, tüm kullanıcı gruplarının kullanımına uygun, erişilebilir olması gerekmektedir. Bu bağlamda,

mekan tasarımlarında bireylerin erişilebilirliklerini ve bağımsız hareketlerini etkileyen unsurlar olarak mekan organizasyonu ve işlev, dolaşım alanları, donatı elemanları ve yönlendirme elemanları başlıklar olarak incelenmek üzere belirlenmiştir. Tasarımda hareketi etkileyen bu unsurlar, çalışma kapsamında incelenen örnek merkezler üzerinden incelenmiştir.

3.3.1. Mekân Organizasyonu ve İşlev

Engelsiz yaşam merkezlerinde mekân organizasyonunda tüm engelli bireyler için engelsiz tasarım ve bağımsız hareket ilkeleri esas alınarak, rehabilitasyon, spor, eğitim ve ortak alanların organizasyonu oluşturulmaktadır. Engelsiz yaşam merkezlerinde farklı engellere sahip, her yaştan bireyin ihtiyacına yönelik tasarım değerleri göz önüne alınarak mekânsal organizasyonun kurgulanması ve tasarım değerlerinin bu doğrultuda ele alınması gerekli görülmektedir. Çoğu engelsiz yaşam merkezinde ortopedik, görme, işitme ve zihinsel engele sahip farklı kullanıcı grupları bulunduğundan dolayı, kullanıcı engel gruplarının dolaşım ve yönelim ihtiyaçlarına göre gereken standartlar sağlanmaktadır. Çoklu ya da tekli, eğitim, rehabilitasyon, spor, hobi gibi aktivitelerin yapıldığı engelsiz yaşam merkezlerinde; kullanıcıların, ziyaretçiler veya görevlilerle bir araya gelebilecekleri, birlikte bu aktiviteleri gerçekleştirebilecekleri mekânsal alanlar oluşturulmuştur. Bu tür engelsiz yaşam komplekslerinde tüm yapılacak aktiviteler, kişi sayılarına ve ihtiyaçlarına göre boyutları değişiklik göstermektedir.

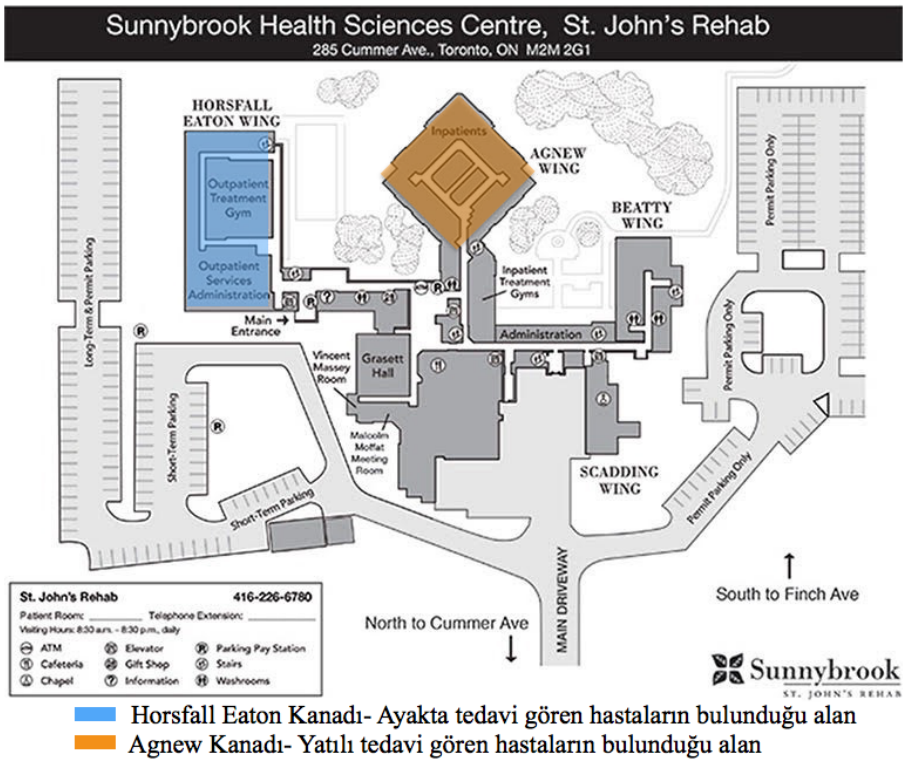
Engellilerin ihtiyaçlarına yönelik rehabilitasyon, fizik tedavi, eğitim gibi fonksiyonlar amacıyla birbirinden ayrı kurulmuş birçok farklı merkez bulunmaktadır. Engelsiz yaşam merkezleri, bünyesinde bulundurduğu fonksiyonel çeşitlilik ile diğer merkezlerden ayrılmaktadır.

Çalışmada incelenen engelsiz yaşam merkezleri, farklılık gösteren mekân özelliklerine sahiptir. Bu merkezler içerisinde; "St. Johns Rehab", "KS Cracovia 1906 Centennial Hall and Sports Center for the Disabled", "School Complex Gloggnitz" ve "NewYork Presbyterian David H. Koch Center" mekân organizasyonu ve çoklu işlev ilişkileri açısından öne çıkmaktadır.

St. Johns Rehab, Toronto'da doğal bir alana sahip eski bir dağ geçidi sistemine yenileme ve ilaveler yapılmasıyla oluşturulmuş bir tesistir. İlave bina eklenen bu tesis, günümüzde kalp rahatsızlıkları, ortopedik rehabilitasyon, onkoloji rehabilitasyonunun yanı sıra, psikolojik destek sağlayan bir merkez haline gelmiştir. Bünyesinde, iyileştirme alanları, ortak alanlar, tedavi spor salonu, yatılı hasta alanları, klinik ofisler, terapi havuzu gibi farklı işlevsel alanları barındırmaktadır.

Dört farklı kanattan oluşan bu yapıda, her bir kanat sahip oldukları işlevlere göre birbirinden ayrılmıştır. Bina yenilemesi ve yapılan ilavelerden sonra, yapının iki bloğuna rehabilitasyon işlevi

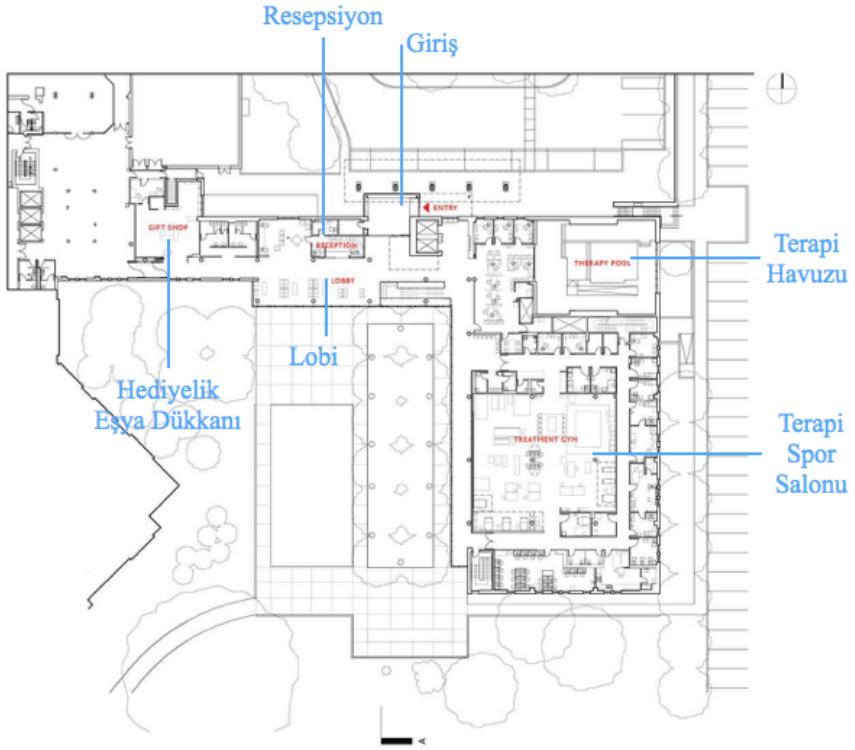
verilmiştir. Bu nedenle çalışmada, örnek yapının "Horsfall Eaton Kanadı" ve "Agnew Kanadı" mekân organizasyonu ve işlev üzerinden değerlendirmeye alınmıştır. Ek olarak yapılan, iki katlı bu bloklarda ayakta tedavi gören ve yatılı tedavi gören hastalar hizmet almaktadır. Her birim kendine ait klinik ve idari ofislerden oluşan ayrı idari alanlara sahiptir. Aynı zamanda, bu binalar iki rehabilitasyon salonunu ve terapi havuzunu da barındırmaktadır. Otopark alanları da karışıklığa neden olmaması, bireyler tarafından kullanımın verimli olması için uzun süreli, kısa süreli ve park etme izni olan alanlar olarak birbirinden ayrılmış ve buna göre konumlandırılmıştır. Bu sayede kapasitelerine uygun kişi sayısındaki kullanıcılara hizmet verebilmekte, mekânlar fonksiyonel özelliklerine göre sınıflandırıldığı için mekân ulaşımında zorluk yaşamamaktadırlar.

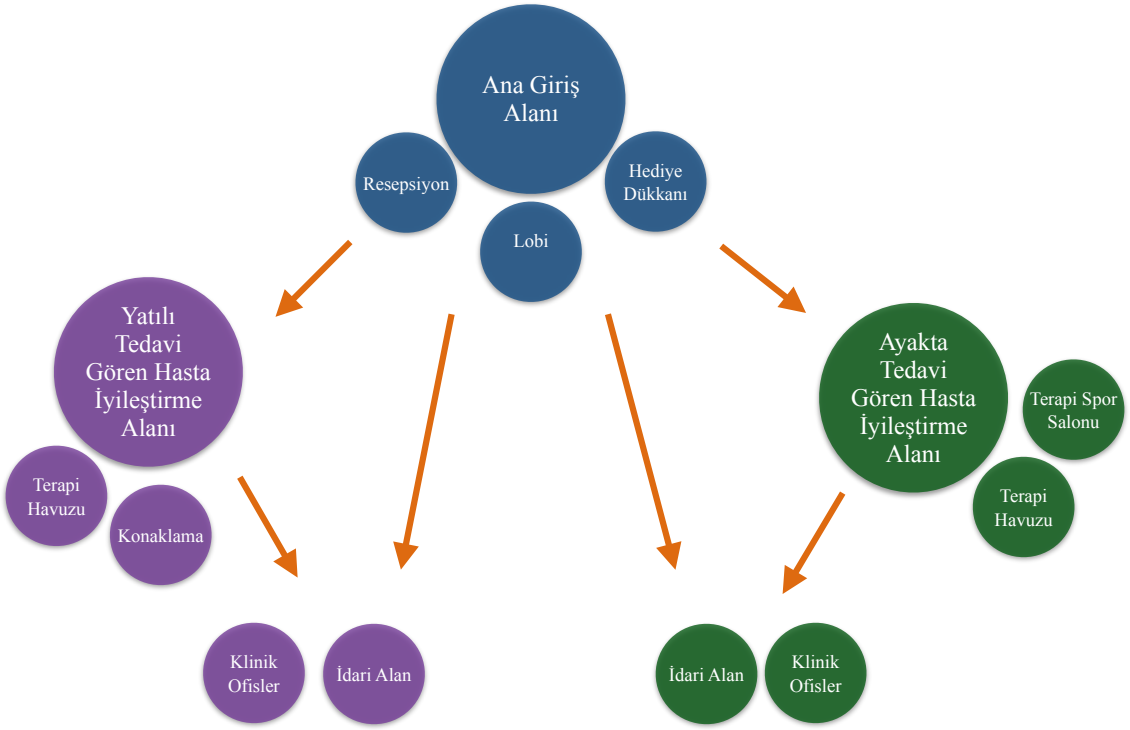
Şekil 3.3.1.1. St Johns Rehab Haritası

St. Johns Rehab merkezinde, ayakta tedavi gören hastaların bulunduğu mekânı incelediğimizde (Horsfall Eaton Kanadı) (Şekil 3.3.1.2.); mekân organizasyonu alanların işlevlerine göre düzenlenmiştir. Kullanıcı, bina girişine ulaştıktan sonra, bireyi resepsiyon ve lobi alanı karşılamaktadır. Ana giriş alanı olarak tanımlanan bu alan, girişin yanı sıra resepsiyon, lobi, ortak tuvalet alanı ve hediye dükkanı gibi alanları kapsamaktadır. Yapının sahip olduğu farklı işlevlerdeki her alan gibi, ana giriş alanı da bahsedilen uzun ve geniş koridora bağlanmaktadır. Koridorlar, tasarımda mekânsal organizasyonun sağlanmasında; mekânlar arası işlevlerin ayrıştırılmasını ve aralarındaki bağlantının kurulmasını sağlayan ana öğelerden biri olmuştur. Horsfall Eaton

Kanadı'nda, koridorun bir ucu, kullanıcıları ana giriş alanına bağlı olarak diğer kanatlara yönlendirirken, diğer ucu ise, ayakta tedavi gören bireyler için oluşturulmuş rehabilitasyon alanları olan terapi havuzu ve tedavi spor salonuna ulaştırmaktadır (Şekil 3.3.1.3.).

Şekil 3.3.1.2. St. Johns Rehab Horsfall Eaton Kanadı Birinci Kat Planı

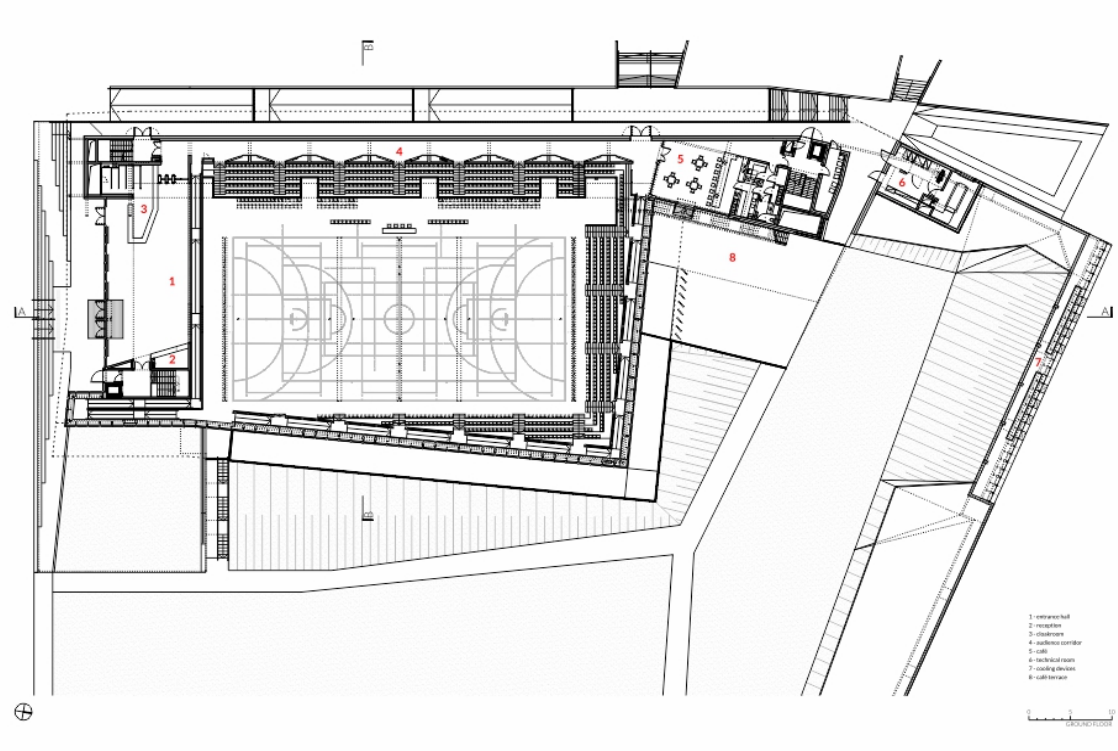

Şekil 3.3.1.3. St. John's Rehab Giriş Katı Mekân Organizasyonu

Çalışmada mekân organizasyonu ve işlevi kapsamında incelenen bir diğer mekân ise “KS Cracovia 1906 Centennial Hall and Sports Center for the Disabled” olmuştur. Bu tesis, Krakow, Polonya’da bulunan engelli bireylerin spor antremanlarını yapmalarına olanak tanıyan çok fonksiyonlu bir spor salonudur. Aynı zamanda yerel kulübün ve futbol takımının da çalışmalarını gerçekleştirdiği bir alan olarak kullanılmaktadır.

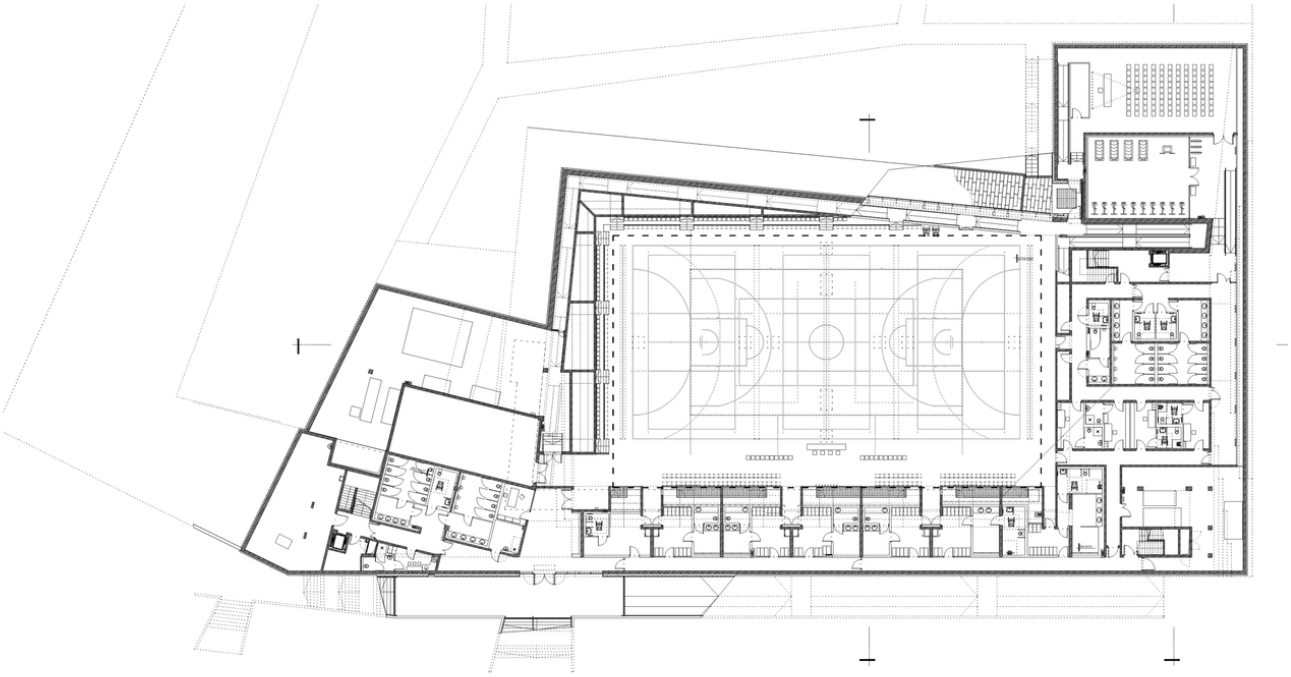
Binayı çok fonksiyonlu yapan unsur, bünyesinde vestiyer, banyo, antrenör ve hakem odaları, çok amaçlı salon, konaklama alanları, idari ofisler gibi farklı işlevlerde mekânlar bulunmasıdır. Bahsedilen bütün alanlara bağımsız hareketi sağlayacak şekilde engelli erişimi sunulmaktadır. Bu sayede, engelli bireyler birer izleyiciden öte katılımcı konumunda da bulunup tesisten faydalanabilmektedirler.

Yapı 3 kattan oluşmaktadır ve tasarlanan mekânlar fonksiyonel olarak bu katlar arasında dağılım göstermektedir. Zemin kat planına bakıldığında katılımcı, izleyici gibi tüm bireylerin kullanımına uygun bu katta bireyler, giriş alanı, resepsiyon, vestiyer, seyirci koridoru, kafe gibi alanlara erişim sağlayabilmektedir ve ana spor alanına da görsel erişimleri vardır (Şekil 3.3.1.4.).

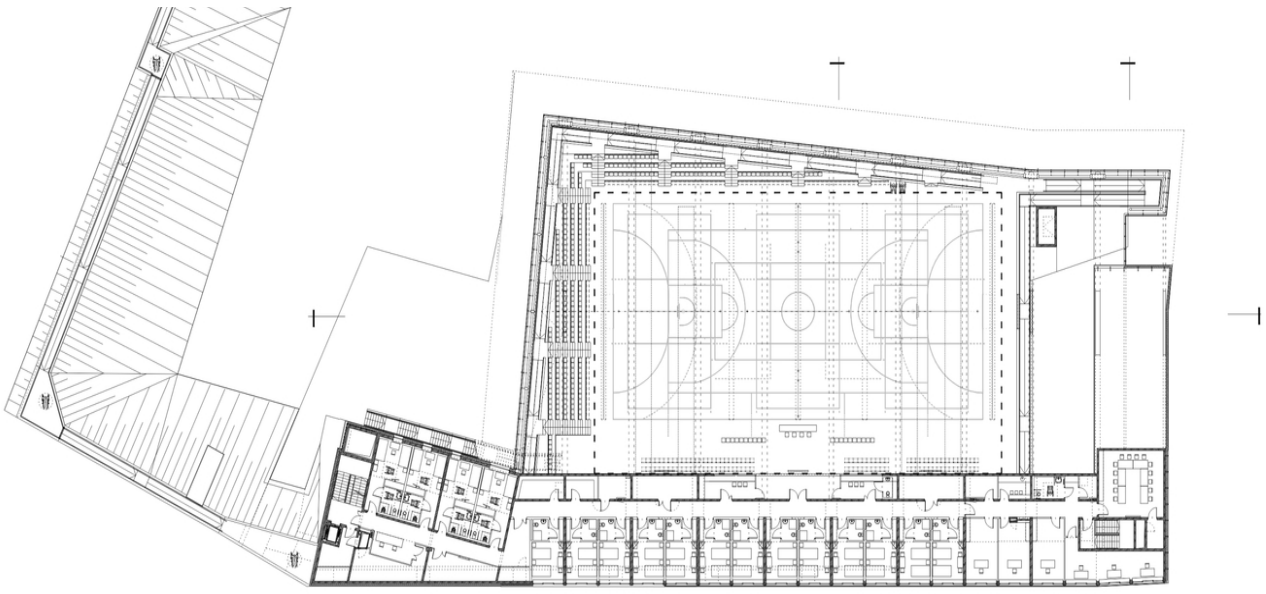
Şekil 3.3.1.4. KS Cracovia 1906 Centennial Hall and Sports Center for the Disabled Zemin Kat Planı

-1. kat, zemin kattan farklı olarak daha çok katılımcıların ihtiyaç ve kullanımına yönelik tasarlanmıştır. Toplantı salonu, soyunma odaları, banyolar, spor salonunun bulunduğu bu katta tüm katılımcılar yapının ana spor salonuna da ulaşabilmektedirler (Şekil 3.3.1.5.).

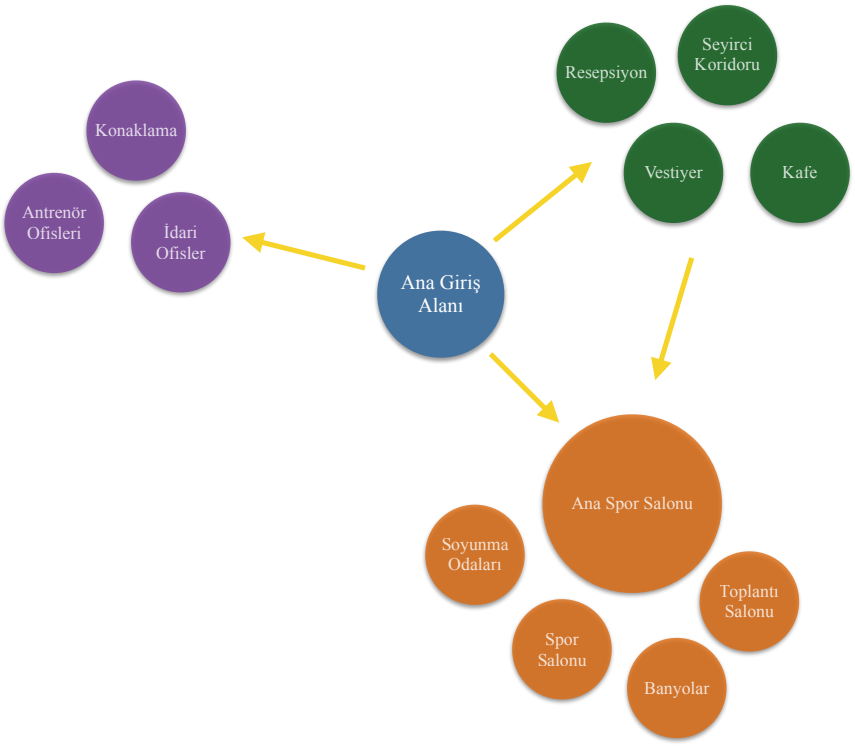

Şekil 3.3.1.5. KS Cracovia 1906 Centennial Hall and Sports Center for the Disabled -1. Kat Planı

1. katta ise diğer iki kata göre daha özel bir alan yaratmak amaçlanmıştır. Ana spor salonundan soyutlanan bu alan konaklama ve antrenör, idari ofisler için ayrılmıştır (Şekil 3.3.1.6.). Bu doğrultuda, yapıda bulunan işlevsel mekânların kullanıcı grupları doğrultusunda sınıflandırılarak konumlandırıldığı sonucuna varılabilir.

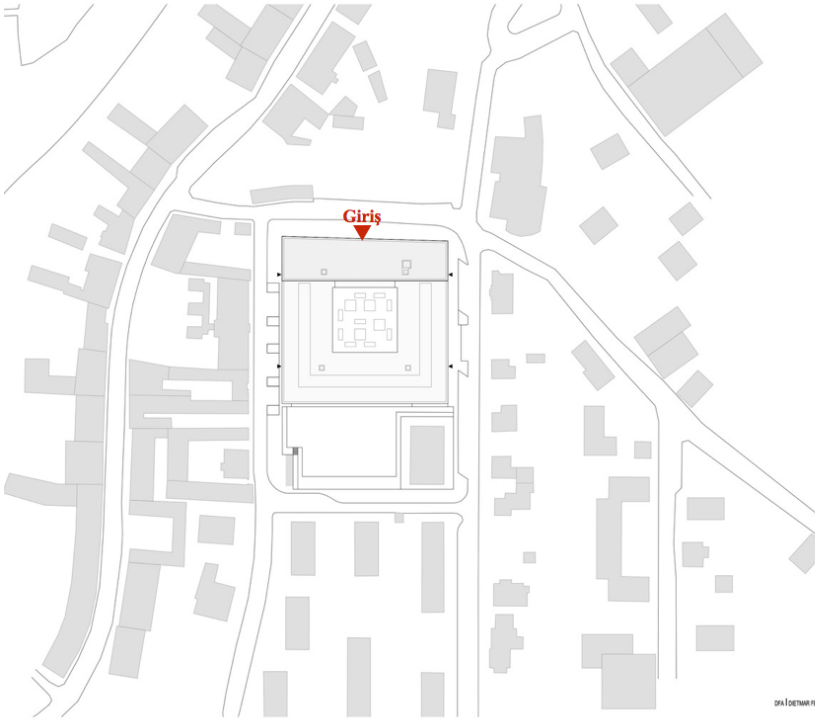

Şekil 3.3.1.6. KS Cracovia 1906 Centennial Hall and Sports Center for the Disabled 1. Kat Planı

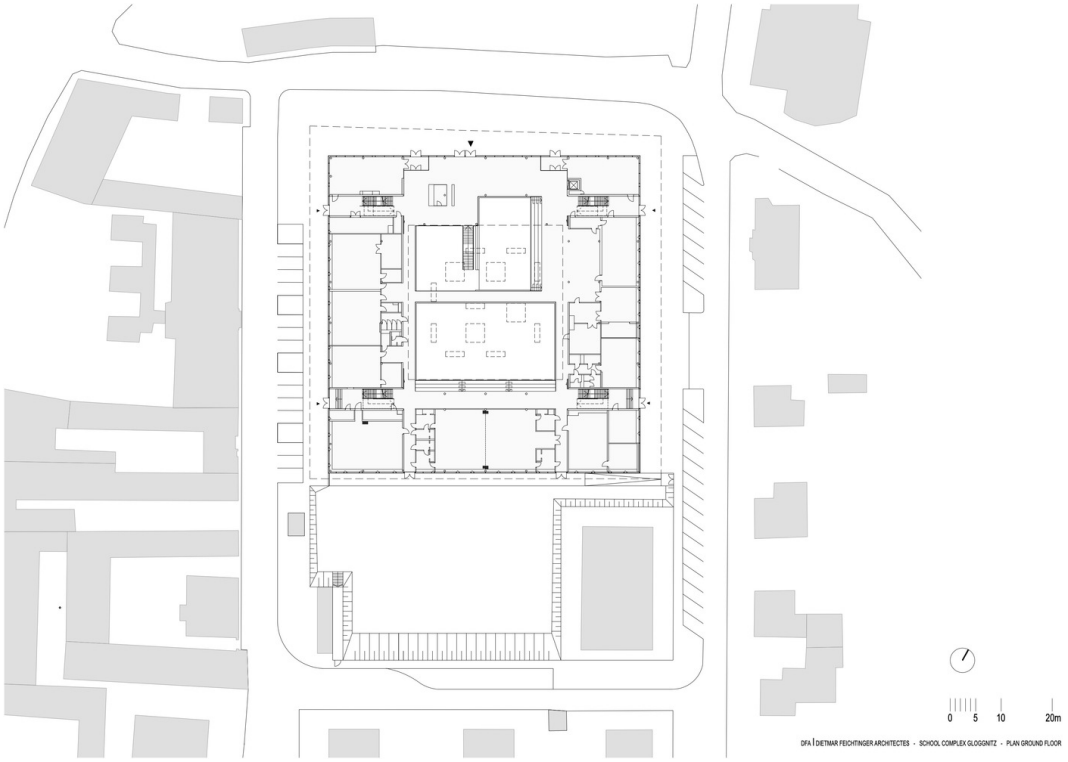
Şekil 3.3.1.7. KS Cracovia 1906 Centennial Hall and Sports Center for the Disabled Giriş Katı Mekân Organizasyonu

Avusturya'da bulunan "School Complex Gloggnitz" merkezi, 2019 yılında bölgede bulunan, ilkokul, yeni ortaokul ve özel eğitim merkezinin tek bir çatı altında olması için tasarlanmıştır. Yapı, müzik eğitim alanları, eğitim atölyeleri, bilgisayar bilimi derslikleri, fizik odalarını kapsamanın yanı sıra spor eğitimleri verecek alanlara da sahiptir. Yapının girişi (Şekil 3.3.1.8.), kuzeybatı tarafında bulunan avludan yapılmaktadır.

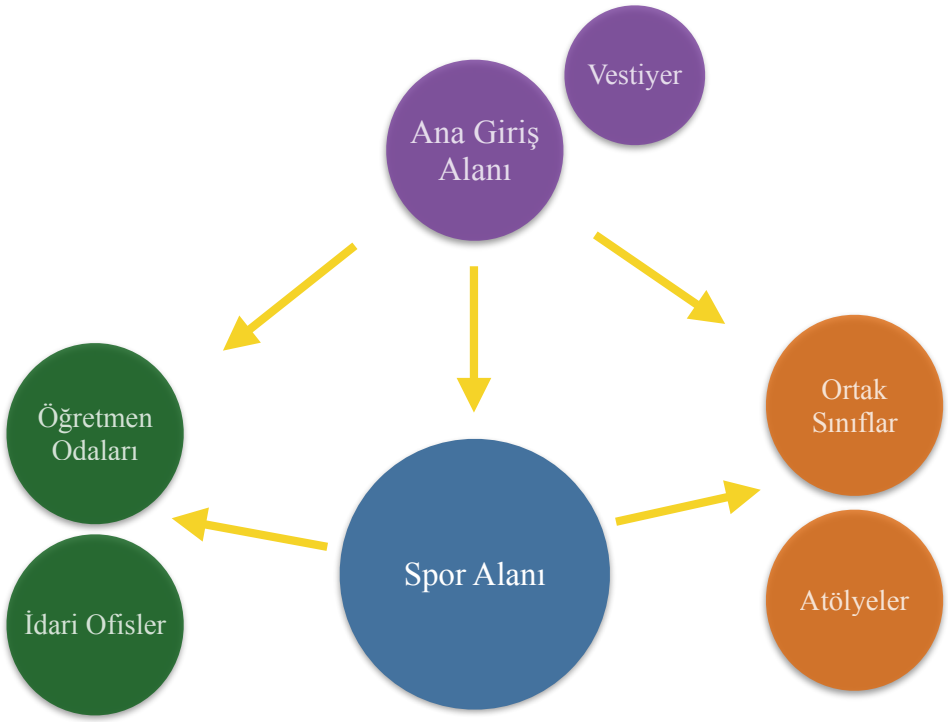
Şekil 3.3.1.8. School Complex Gloggnitz Vaziyet Planı

Ana giriş alanında, yapının temel tasarım elemanı olan, yapının merkezini oluşturan spor alanı, kullanıcının karşısına çıkmaktadır. Yapının merkezi, açık bir şekilde tasarlanmıştır. Zemin kat ortak alan olarak belirlenmiştir. Bina ana giriş alanında iki vestiyer konumlandırılmıştır.

Şekil 3.3.1.9. School Complex Gloggnitz Giriş Kat Planı

Öğrenim için düşünülen tüm sınıflar ve özel ders alanları, mekânın merkezini oluşturan spor alanının çevresine yerleştirilmiştir. Ana giriş alanından ortak sınıflara, kolay ve doğrudan erişim sağlamak mümkündür. Her okul aşaması için tasarlanan ortak sınıflar 1. katta yer almaktadır. Öğretmen odaları ve idari alanlar da, işlevsel olarak diğer alanlardan ayrılmış, ana giriş alanının bulunduğu cephedeki ikinci katta yer almaktadır. Böylece ortak alanlar, idari alanlar, derslikler gibi farklı fonksiyondaki alanlar birbirinden ayrı tutulmuştur.

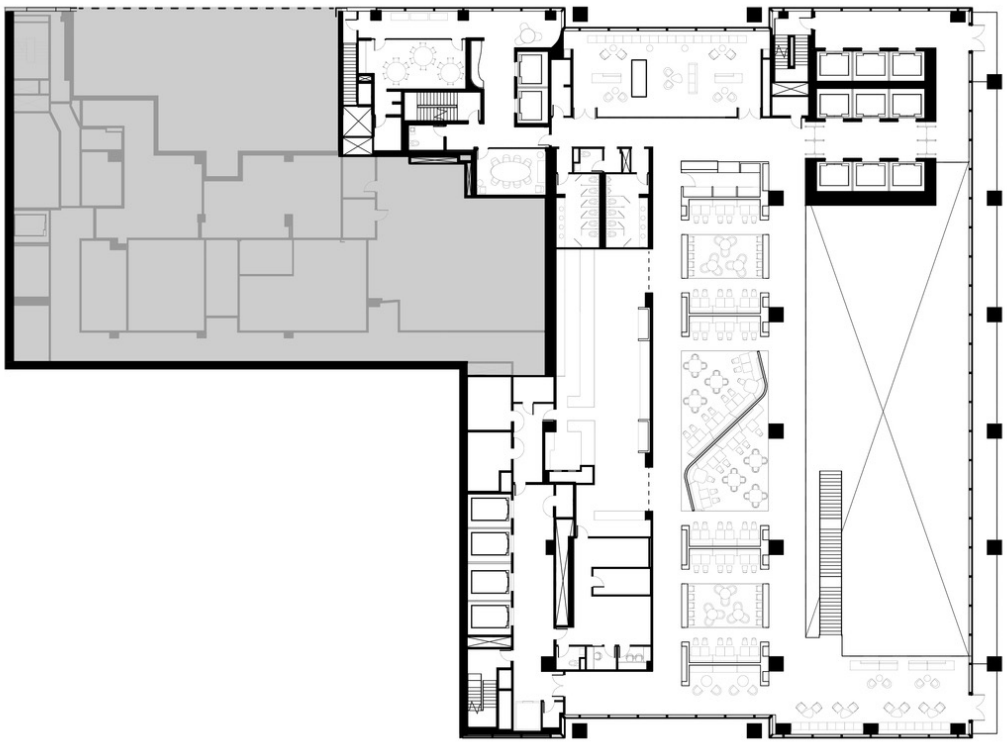
Şekil 3.3.1.10. School Complex Gloggnitz- Giriş Katı Mekân Organizasyonu

"New York Presbyterian David H. Koch Center". Yapısı altında ayakta tedavi sistemiyle endoskopi, radyoloji, radyasyon onkolojisi, sindirim sistemi hastalıkları tedavileri gibi işlemleri sağlamayı amaçlamaktadır. 4 katlı bu merkezde, tasarlanan alanlar işlevlerine göre gruplandırılmıştır. Merkezin 1. katı, ana giriş alanı olarak, sahip olduğu resepsiyon ve lobi alanıyla kullanıcıları karşılamaktadır (Şekil 3.3.1.11.).

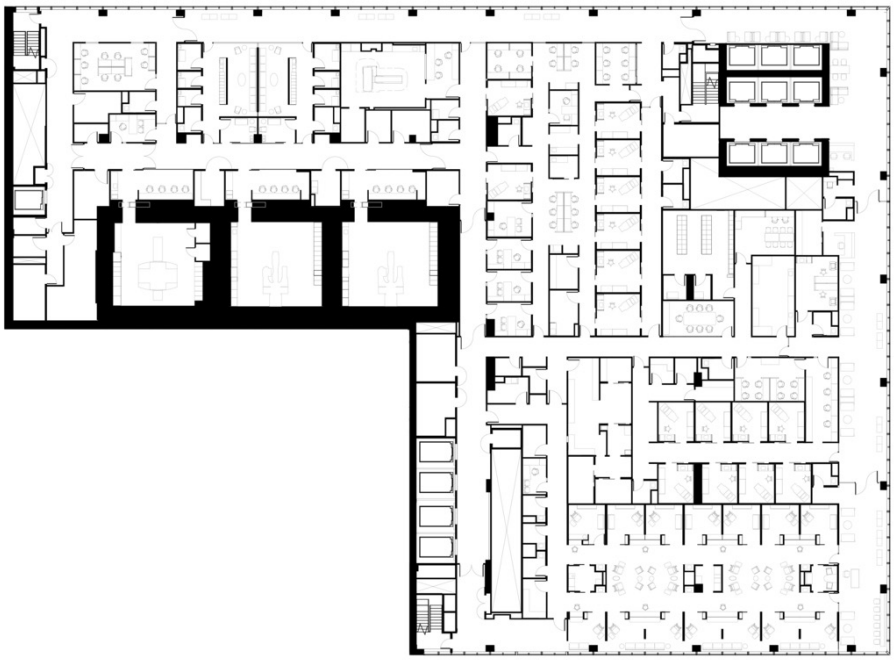
Şekil 3.3.1.11. NewYork Presbyterian David H. Koch Center 1. Kat Ana Giriş Alanı

Giriş alanına konumlandırılan merdiven ile ulaşılan 2. kat da, hastaları, ziyaretçileri, aileleri giriş alanındaki gürültüden ve yoğunluktan biraz uzaklaştırarak daha sessiz bölgelere, dinlenme salonlarına, yemek alanlarına ulaştırmaktadır.

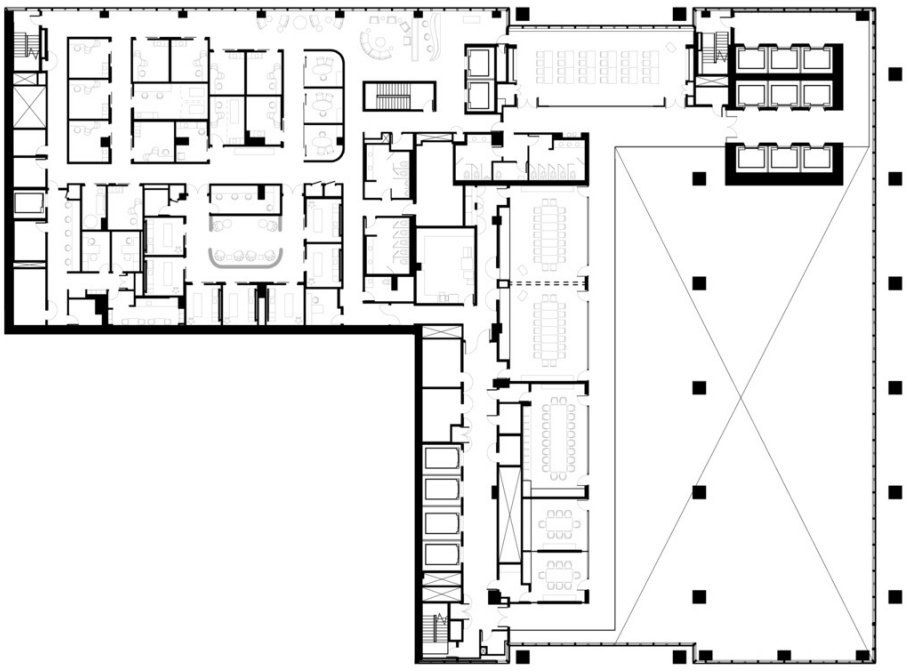
Şekil 3.3.1.12. NewYork Presbyterian David H. Koch Center 2. Kat Planı

3. ve 4. katlar ise diğer katlardan işlevsel olarak ayrı tutularak, tamamen klinik ve iyileştirme alanlarına ayrılmıştır. Klinik katlardan biri olan 3. kat, Şekil 3.3.1.13.'de olduğu gibi, gökyüzü lobisi, 12 esnek prosedür odası ve otuz altı (36) adet özel hazırlık ve dinlenme odasından oluşmaktadır. Bu alanlar hastaların hareketini en aza indirmek amacıyla tek katta birleştirilmiştir.

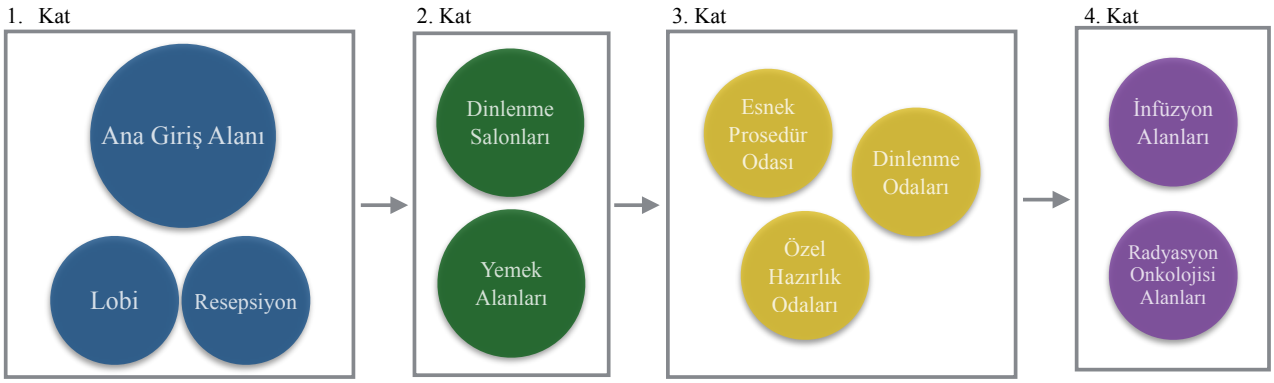
Şekil 3.3.1.13. NewYork Presbyterian David H. Koch Center 3. Kat Planı

Çoğunlukla bodrum katlarda konumlandırılan, radyasyon içeren infüzyon ve radyasyon onkolojisi alanları ise bu merkezde, binanın 4. katında konumlandırılmıştır (Şekil 3.3.1.14.). Diğer kullanıcıları etkilememesi adına, sadece ihtiyaca yönelik gerekli kişilerin bulunması gereken bu alan diğer mekânlardan ayrı tutulmuştur. Bu doğrultuda, merkez organizasyonunun, mekân işlevleriyle doğru orantılı bir şekilde genelden özele kurulduğu gözlemlenmiştir.

Şekil 3.3.1.14. NewYork Presbyterian David H. Koch Center 4. Kat Planı

Engelsiz yaşam merkezleri, öngörülen bütün ihtiyaçları tek bir merkezde toplamayı amaç edinen, tüm bireylerin kullanımına uygun, bağımsız hareketlerini sağlayabilmelerini hedefleyen merkezlerdir. Bu doğrultuda, engelsiz yaşam merkezlerinin sahip olması gereken işlevlerin bulunduğu, farklı çeşitlilikte fonksiyonel özelliklere sahip merkezlerin ortak incelemesi yapılmış ve engelsiz yaşam merkezleri bünyesinde yer alan mekânların ortak okumaları yapılarak, işlevsel alanları belirlenmiştir. Bunlar Tablo 3.3.1.1.'de verildiği gibi; ana giriş alanı (resepsiyon, lobi, hediyelik eşya mağazası), rehabilitasyon alanı (rehabilitasyon havuzu, fizik tedavi odaları, rehabilitasyon spor salonu, konaklama, klinik odalar), eğitim alanları (atölyeler, derslikler), idari alan (ofisler, toplantı salonu, arşiv), eğlence ve ortak alanlar (spor salonu, yemek alanı, bahçe) olarak belirlenmiştir.

Şekil 3.3.1.15. NewYork Presbyterian David H. Koch Center İşlevlerine Göre Mekân Organizasyonu Dağılımı

Çalışma kapsamında incelenen engelsiz yaşam merkezlerinin mekân-işlev ilişkileri değerlendirilmiş ve tabloları yapılmıştır. Bu doğrultuda, 4 örnek mekânın ortak çalışması yapıldığında, farklı fonksiyonlardaki mekânların bir araya geldiğinde mekânsal çeşitlenmeyi arttırdığı belirlenmiştir. Bu kapsamda, engelsiz yaşam merkezlerinde bulunması gereken alanlara ve bu alanların mekân-işlev ilişkisi tablosuna ulaşmak mümkündür.

Engelsiz Yaşam Merkezi Alanları	
Ana Giriş Alanı	Resepsiyon, Lobi, Hediyelik Eşya Mağazası, Vestiyer
Rehabilitasyon Alanı	Rehabilitasyon Havuzu, Fizik Tedavi Odaları, Konaklama, Rehabilitasyon Spor Salonu, Klinik Odaları, Spor Salonu, Soyunma Odaları, Özel Hazırlık Odaları, Özel Tedavi Alanları
Eğitim Alanı	Atölyeler, Derslikler, Ortak Sınıflar
İdari Alan	Ofisler, Toplantı Salonu, Öğretmen Odaları, Arşiv, Antrenör/Öğretmen Odaları, Klinik Ofisler
Eğlence ve Ortak Alan	Spor Salonu, Yemek Alanı, Kafe Bahçe

Tablo 3.3.1.1. Engelsiz Yaşam Merkezleri Mekânları

“Engelsiz bireylere” yönelik olarak organize edilen mekânlar ile farklı fonksiyonları içeren engelsiz yaşam merkezlerinin giriş alanlarında, genelde merkez hakkında bilgi verilen danışma alanının yer aldığı gözlemlenmiştir. Birden çok işlevi içeren birimi bir arada bulundurmayı hedefleyen engelsiz yaşam merkezlerinde, farklı amaçlarda hizmet vermeyi amaçlayan farklı mekân ilişkileri incelenen örneklerde de gözlemlenmiştir.

Bu doğrultuda, incelenen örnekler kapsamında engelsiz yaşam merkezlerinde, engelli kullanıcıların bağımsız hareketinin sağlanabilmesi amacıyla; benzer fonksiyona sahip mekânların kullanıcı yapabilirlikleri ile uyumlu olacak şekilde gruplandırılması gerektiği incelenen örnekler doğrultusunda ortaya çıkmıştır. Buna göre engelli bireylerin kullanımına yönelik ortak okumaları yapılarak bir araya getirilmiş mekânsal kurgusu tasarlanmış organizasyon sistemi Şekil 3.3.1.16.’da oluşturulmuştur.

Günümüzde öne çıkan engelsiz yaşam merkezlerinde yapılan incelemede yer alan mekân-işlev ilişkileri incelendiğinde; işlev grupları ilişkili alt mekânların temelde beş (5) ana mekân başlığı altında toplanması uygun bulunmuştur. Bunlar; giriş mekânı, rehabilitasyon mekânı, eğitim mekânı, eğlence mekânı ve idari mekânlardır.

Yapılan araştırmalarda sağlık merkezlerinde yer alan mekânların, kullanıcı bireyler üzerinde tedavi edici bir etkisi olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda, mekân tasarımlarında estetik unsurların yanı sıra fiziksel çevresi ile sahip olduğu erişilebilirlik anlamında geri dönüşüm sağlayan niteliklere de ağırlık verilmesi gerekliliği anlaşılmaktadır (Carpman, 2016).

Engelsiz yaşam merkezlerinde mekânsal organizasyonun oluşturulması için rehabilitasyon, eğitim, eğlence ve idari alanlardaki alt işlev gruplarının belirlenmesi gerekmektedir. Bu merkezler

sadece engelli bireylerin bakımı ve rehabilitasyonu için oluşturulmuş mekânlar değildir. Kişilerin sağlıklarının yanı sıra psikolojileri ve sosyal yaşantılarına da katkıda bulunmak amacıyla eğitim, teknoloji, kültür gibi kavramların aktarıldığı işlevsel alanlardır.

Araştırmada değerlendirmeye alınan örnek merkezlerden edilen ve incelenen literatürün ortak söylemi; engelsiz yaşam merkezlerinin, mekânsal işlev olarak, giriş, rehabilitasyon, eğitim, idari, eğlence ve ortak mekânları kapsamasıdır.

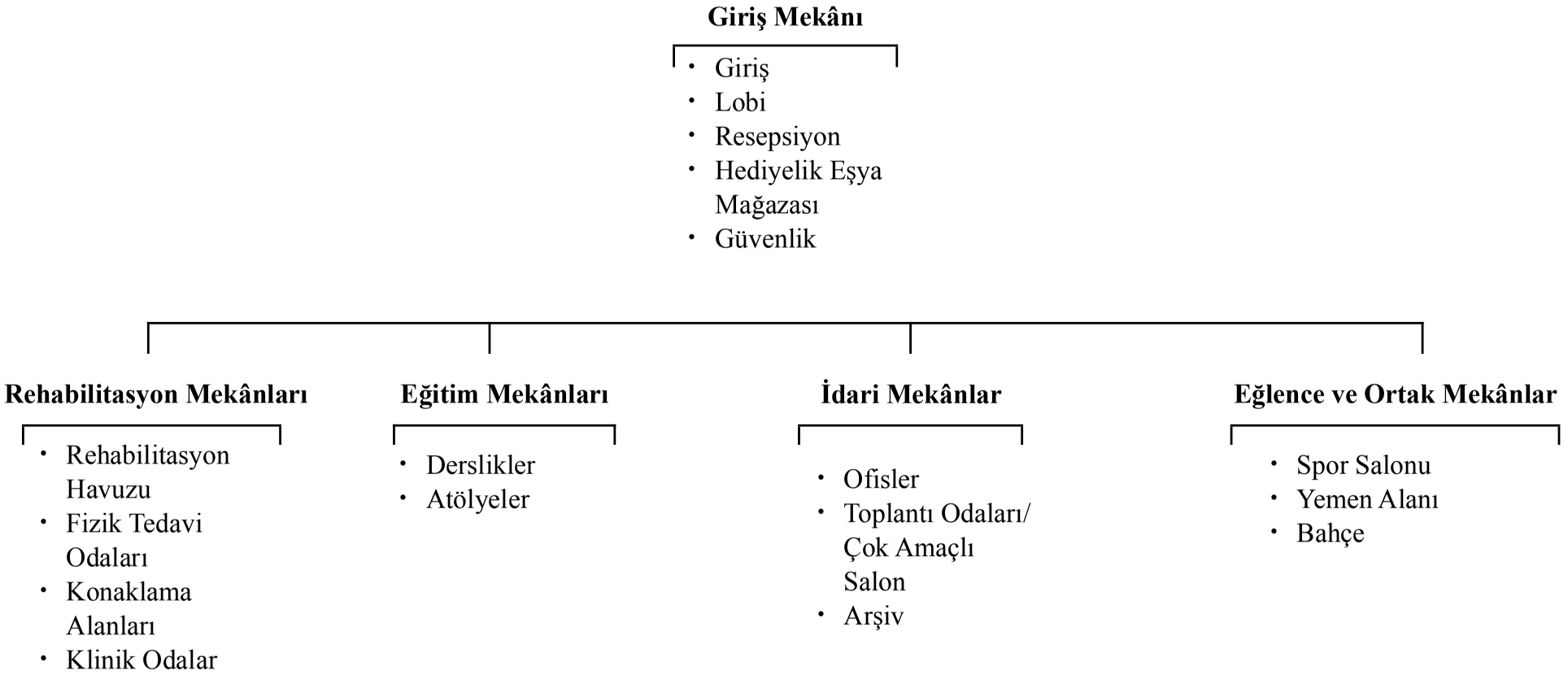
Örneklerde incelenmeye alınan bir diğer konu ise; merkezlerin, belirlenen farklı işlevlerdeki mekânlarının organizasyonudur. Mekân kapasiteleri, merkezin hizmet etmeyi planladığı kişi sayısıyla doğru orantılı olmalıdır. Aynı zamanda, mekânların işlevlerine göre sınıflandırılması gerektiği, çalışma kapsamında incelenen merkezler doğrultusunda belirlenmiştir.

Çalışma kapsamında incelenen örnek merkezler çok fonksiyonlu merkezler olarak belirlenmişlerdir. Fakat bu çok fonksiyona sahip engelsiz yaşam merkezleri, engelli bireylerin tüm ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri, eğitim, rehabilitasyon alanları gibi ana işlevsel mekânları bir arada bulundurmamaktadır.

Engelsiz yaşam merkezlerinde yer alan mekânlar, farklı engel türlerine sahip bireylerin ihtiyaçlarına yönelik tasarlanmalıdır. Bu mekânlar aydınlatma, zemin ve yüzey kaplamaları, malzeme türü, havalandırma sistemleri gibi unsurlar esas alınarak, ilgili yönetmeliklerin gereklilikleri paralelinde evrensel anlamı ile tasarlanmalıdır. Rehabilitasyon alanlarında farklı işlevlerin bir arada toplanması ile engelli kullanıcıların fiziksel becerilerini kazanmaları ve gerekli tedavilerin sağlanması amaçlanmaktadır.

Rehabilitasyon fonksiyonuna sahip mekânlar dışında eğlence ve eğitime yönelik faaliyetlerin yapıldığı, sosyal ve kültürel gelişimlerin sağlandığı alanlar da engelsiz yaşam merkezlerinde yer almaktadır. Her bireyin farklı engel türünden doğabilen farklı ihtiyaçları, değişken eğitim sistemleri için oluşturulan derslikler, atölyeler, açık alanlar ile yeni eğitim anlayışlarına yönelik geliştirilmektedir. Böylelikle kullanıcılar için oluşturulan mekânların değişken fonksiyonları, farklı tasarım yaklaşımlarının ortaya konulmasını sağlamaktadır.

Gruplama içerisinde yer verilen bir diğer mekân ise kullanıcılar için oluşturulan eğlence mekânlarıdır. Bu noktada bireyler eğitim ve rehabilitasyon dışında eğlenceye yönelik vakit geçirebilecekleri ve sosyalleşebilecekleri alanlara sahip olmaktadır. Bu sayede bireylerin tam anlamıyla toplum hayatına hazırlıklı olmaları amaçlanmaktadır. Bu noktada engelsiz yaşam merkezleri, bünyesinde bulundurdukları birden fazla fonksiyonel mekân ve farklı çalışma disiplinlerinin bir araya gelmesi ile diğer merkezler arasından ön plana çıkmaktadır.

Şekil 3.3.1.16. Engelsiz Yaşam Merkezi Mekân Organizasyonu

Engelsiz yaşam merkezleri mekân organizasyonları, tüm kullanıcıların ihtiyacına yönelik tasarım değerleri göz önünde bulundurularak ele alınmalıdır. Bu merkezlerde, ortopedik, görme, işitme, zihinsel engelliler gibi farklı kullanıcı grupları bulunmaktadır ve dolaşım alanları, yönelim gibi mekân organizasyonları da bu kapsamda belirlenen ihtiyaçlara göre standartlar sağlamaktadır. Bu doğrultuda, oluşturulan mekânlar kullanıcıların bir araya gelebilecekleri, birlikte aktivite gerçekleştirebilecekleri alanları sağlamalıdır. Bu alanların, kişi sayılarına ve ihtiyaçlarına göre tasarlanması gerektiği belirlenmiştir. Ana giriş alanları, rehabilitasyon alanları, ortak alanlar, spor alanları, eğitim alanları gibi farklı işlevsel mekânlara sahip olduğu gözlemlenen ve araştırma kapsamında incelenen örnek merkezler, başlık altında mekân organizasyonları ve işlevleri açısından tablolaşarak değerlendirilmişilerdir. Bu sayede, örnek engelsiz yaşam merkezlerinin ortak okumaları yapılarak, bünyelerinde bulundurmaları gereken işlevsel alanlar belirlenmiştir. Çalışma kapsamında, farklı işlevdeki mekânların bir araya gelerek mekânsal çeşitliliğin arttığı gözlemlenmiş ve Tablo 3.3.1.1. oluşturularak engelsiz yaşam merkezlerinde buluması gereken alanlar gösterilmiştir. Ayrıca, merkezlerde bağımsız hareketin sağlanabilmesi için, benzer işlevdeki mekânların, kullanıcı yapabilirlikleri ile uyumlu bir şekilde gruplandırılması gerektiği belirlenmiştir. Bu doğrultuda, 3.3.1.16.'da mekânsal kurgusu tasarlanmış organizasyon sistemi oluşturulmuştur.

3.3.2. Bağımsız Hareket ve Dolaşım Alanları

Günlük yaşantıda gözden kaçırılan; fakat engelli bireylerin aktivitelerini büyük ölçüde olumsuz etkileyen farklı mekânsal etmenler bulunmaktadır. Bu etmenlerden ulaşımın büyük oranda sağlanmasına imkân sağlayan dolaşım alanları, erişimi kısıtlayıcı olabilmektedir. Engelli bireyler için risk oluşturan kapı geçişleri, koridor genişlikleri, rampa eğimleri iç mekânlardaki engelsiz tasarıma ve bağımsız harekete yönelik olumsuz etkenlerden bazılarıdır.

İç mekân tasarımında esas alınan temel kurallardan biri; her bireyin girişler, dolaşım alanları, donatılar gibi iç mekân elemanlarından eşit şekilde kullanımının sağlanmasıdır. Engelsiz yaşam merkezleri ise bu eşitlikçi yaklaşımın yer verilmesi gereken özel mekânlardan bir tanesidir. Bir mekânda girişten itibaren gidilmek istenilen her alana erişimi sağlayan dolaşım alanları, koridorlar ve hollerin yanı sıra kapılar, merdivenler, asansörler, pencereler gibi yapısal ve iç mekân elemanlarını kapsamaktadır. Binanın dolaşım alanları içerisinde yer alan her eleman, aslında farklı standartlar ile belirlenmiş biçimsel yaklaşımlara ve malzeme özelliklerine sahip olmalıdır. Bu

noktada engelsiz mekân ile mekânsal bağımsız harekete yönelik tasarım anlayışına da sahip olması gerektiği açıktır.

Bina dolaşım alanlarının tasarım aşaması sürecinde engelli bireyler için risk oluşturabilecek faktörlerden bazıları belirtilenlerle sınırlı olmaksızın aşağıdaki gibidir;

"- Bina girişleri planlamasında yapılan hatalı veya eksik tasarımlar (merdivenler dışında engelli için rampa yapılmaması, mimari etüt eksikliği nedeniyle yapılan gereksiz basamaklar vb.),

- Bina girişi ve içinde: dar koridor ve dar, ağır ve zor açılan kapılar, kapılarda uygulanan eşikler, kaygan yer kaplamaları, merdiven ve rampaların kenarında tırabzan ve küpeşte olmaması, bina içi ve çevresinde yetersiz aydınlatma (bu husus az görenler ve görme engelliler için önemlidir),

- Dar olduğu için girilemeyen ve kullanılamayan tuvaletler,

- Asansörün bulunmaması ya da merdivenle çıktıktan sonra ulaşılabilen yarım kat bağlantılı asansörler" (Coruh, 2019).

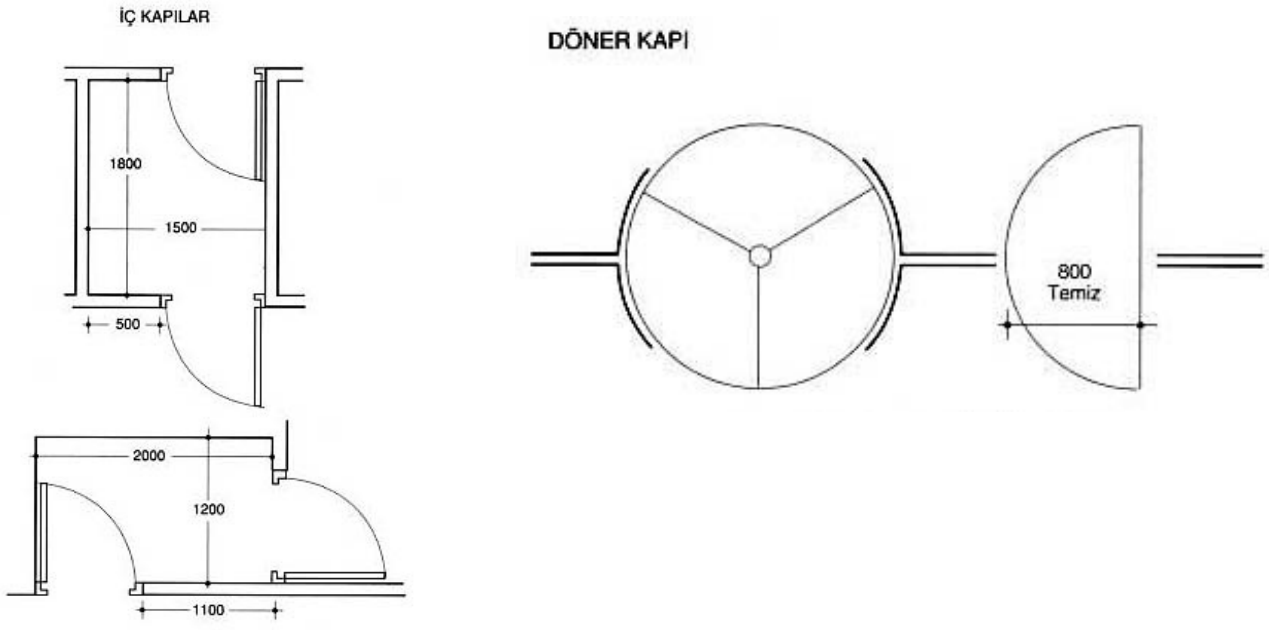
Çalışmada mekânların engelsiz tasarıma yönelik değerlendirmesi ve engelli bireylerin bağımsız hareketine uygun tasarlanması açısından dolaşım alanları ilişkili iç mekân değerleri, belirlenen başlıklar altında bir araya getirilmiştir.

Bunlar; bina girişleri, zemin kaplamaları, rampalar, kapılar ve pencereler, merdivenler, asansörler ve ortak kullanıma açık tuvaletler olarak belirlenmiştir.

Bina girişleri tekerlekli sandalye kullanıcıları için yeterli manevra alanına sahip olmalıdır. Girişlerde her türlü kullanıcı için geniş bir sahanlık alanı ayrılmalı ve bu alanların zeminlerinde kaygan olmayan, güvenli malzemeler seçilmelidir (TS 12576). Tasarıma yönelik harekete engel oluşturan her türlü yaklaşım sadece engelli kullanıcılar için değil, tüm bireyler için risk taşıyabilmektedir. Bina girişlerinde uygulanan tek basamaklar kullanıcılar açısından tehlikeli durumlara sebep olabilmektedir. Bu nedenle, bu tür alanlarda geçişler uygun ölçüde, yeterli sayıda ve düzenekte rampalar kullanılarak ya da birden fazla basamağa sahip merdivenler ile sağlanmalıdır. Rampa yüzeylerinde kaymayı engelleyeci, mat yüzey kaplama malzemelerine yer verilmelidir. Ayrıca, rampa eğimi %8'i aşmamalıdır (TS 12576). Eğer rampa, kullanıcılar için 15 cm ve daha yükseğe ulaşım sağlıyorsa, rampanın iki yanına yüksekliği 90 cm olacak şekilde korkuluk uygulanmalıdır. Bina girişleri, kaymayan zemin malzemelerinden olmalı ve uygun düzeyde aydınlatılmalıdır (Yörük, 2003).

Giriş alanında yer alan kapılar, kullanıcılara en az 80 cm'lik bir geçiş alanı sağlamalıdır. Mekânların giriş kapılarında genişlik minimum 90 cm olmalıdır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 2011). Mekândaki her kullanıcının dışarıdan herhangi bir yardım olmadan erişiminin sağlanabilmesi için kapı kolları yeterli yükseklikte, ulaşılabilir ve kolay kavranabilir olmalıdır. Kapı kolu tasarımları için gerekli yükseklik 100- 110 cm olarak belirlenmiştir. (TSE 1991: 18). Döner kapılar kısıtlı alanı, dönüş anında takılarak durabilmesi, tüm bireylerin kullanımına hitap etmemesi

açısından yetersiz kalmakta ve tehlike arz edebilmektedir. Buna önlem olarak; yasalarla da tanımlanmış ikinci bir çıkış alternatifi oluşturan ve acil çıkış kapıları olarak kullanılabilen tek ya da çift kanatlı kapılar da, döner kapılar ile birlikte kullanılmalıdır. Cam kapılar ise tezat renkte oluşturacak biçimde bir uyaranla işaretlenmelidir (OFD, 2004).

Şekil 3.3.2.1. Döner kapı ve iç kapı ölçüleri (Ulaşılabilirlik kılavuzu izmimod.org.tr)

Giriş mekânlarında yer alan merdiven ve asansör uygulamaları, dikey sirkülasyonu sağlayan elemanlardır. Merdivenlerde başlıca alınması gereken önlemlerden biri; tırabzan ve küpeşte yerleridir. Güvenli ulaşımın sağlanması için tırabzan ve küpeşte uygulanmaları 90 cm yüksekliğinde uygulanmalıdır. Ayrıca merdivenlerin başlangıç ve sonlarında en az 60 cm olacak şekilde sahanlık tasarlanmalıdır. Kullanıcıların kolay algılayabilmesi için, farklı ve algılanabilir bir renk seçilerek, şerit halinde basamak uçlarına uygulanmalıdır. Merdiven başında ve sonunda, görme engelli kullanıcıların güvenliğinin sağlanması amacıyla, merdivenden farklı dokuda ve uzunluğu 120 cm olan sahanlık uygulanmalıdır (TS 12576)(Coruh, 2019).

Dolaşım alanlarına dahil olabilen ortak tuvaletler, engelli bireylerin kullanımına uygun, engelsiz tasarım ilkeleri kapsamında ele alınması gereken alanlardan biridir. Engelli bireylerin kullanımı için oluşturulan tuvalet kabinleri, dışa açılacak şekilde uygulanmalı ve en az 90 cm olmalıdır. Kabinler 150 cm net derinliğe sahip olmalıdır. Koridorları iki tekerlekli sandalyeli kullanıcının aynı anda yan yana geçişi düşünülerek tasarlanmalıdır. Bu koşulda, koridorlar için yeterli genişlik minimum 152,5 cm'den başlamaktadır. Ayrıca, engelli bireylerin bağımsız

kullanımının sağlanması için, koridorlar ve dolaşım alanlarında tutunma barları tasarlanmalıdır (TS 9111)(Davies ve Beasley, 1994).

Binaların dış mekânları ile iç mekânlarının tasarım değerleri açısından standartlar doğrultusunda uygulanması, farklı kullanıcılar açısından büyük önem taşımaktadır. Dolaşım alanlarının tasarım aşamalarında, yukarıda bahsedilen tasarım değerleri dikkate alınmalıdır. Yanlış tasarım kararları ya da uygulamalar yapıldığı takdirde, kullanıcılar erişimde ve bağımsız harekette aksaklıklar yaşayabilir, bireyler riskli durumlar ile karşılaşabilirler. Her bireyin eşit kullanımını sağlamaya yönelik bu alan tasarımlarının uygunluğu, özellikle engelsiz yaşam merkezleri açısından önem taşımaktadır.

Çalışmada "St. John's Rehab" , "KS Cracovia 1906 Centennial Hall and Sports Center for the Disabled", "NewYork Presbyterian David H. Koch Center" ve "School Complex Gloggnitz" sahip oldukları iç mekân dolaşım alanları tasarım değerleri üzerinden incelenmişlerdir.

"St. John's Rehab", Toronto, Kanada'da bulunan, engellilere yönelik tasarlanmış bir tesistir. "KS Cracovia 1906 Centennial Hall and Sports Center for Disabled" ise Polonya'da bulunan, yine engelli bireyler için tasarlanmış bir spor tesisidir. "NewYork Presbyterian David H. Koch Center" 2018 yılında New York'ta inşa edilen bir iyileştirme merkezidir. "School Complex Gloggnitz" ise, Gloggnitz, Avusturya'da bulunan, özel öğrenciler için eğitim verilen bir okuldur. Bu merkezler; araştırma kapsamında gruplaması yapılan dolaşım alanları ilişkili iç mekân değerleri açısından belirlenen alt başlıklar olan; bina girişleri, zemin kaplamaları, kapılar, merdivenler, asansörler, ortak kullanıma açık tuvaletler ve koridorlar üzerinden değerlendirilmiştir.

"St. John's Rehab" bu çalışmada "Merkez 1", "KS Cracovia 1906 Centennial Hall and Sports Center for Disabled"; "Merkez 2", "NewYork Presbyterian David H. Koch Center"; "Merkez 3", "School Complex Gloggnitz" ise "Merkez 4" olarak adlandırılacaktır. Bu merkezler Tablo 3.3.2.2. 'de bir araya getirilmiş ve ilgili standartlar doğrultusunda incelenmiştir.

Merkez 1 giriş alanında, yayalar için ayrı bir kaldırım oluşturulmuştur. Bu yaya kaldırımı genişliği, engelsiz tasarım niteliğine uygun olarak 1,5m - 2m genişliğinde yapılmıştır. Merkezin girişinde kaldırım yüksekliği dışında herhangi bir basamak oluşturulmadığı görülmüştür. Kaldırım yüksekliğine uygun eğimde tasarlanan rampa, kaymaz malzemenin de kullanılmasıyla tekerlekli sandalyeli ve bastonlu bireylerin güvenli kullanımını sağlamaktadır. Kullanılan aydınlatma elemanları ile yönelim levhaları, engelli bireylerin görüşüne uygun yüksekliklerde konumlandırılmıştır. Bu noktada algılama açısından verimli bir aydınlatma sağlanmıştır.

Merkez 2 bina girişinde, "Merkez 1" giriş alanından daha geniş, tekerlekli sandalye

kullanıcılarının manevrası için yeterli alan bırakılmıştır. Bina girişinde yer alan kot farkı nedeni ile giriş rampası ve basamakları mevcuttur. Uygulanan rampa, erişebilirlik açısından tasarıma dahil edilmiş ve %8'lik eğim sağlanmıştır. Bu sayede, bağımsız harekete imkan tanınmıştır. Kullanılan zemin malzemeleri tehlikeye yol açamayacak şekilde kaymaz yüzeylerden oluşturulmuştur. Bina giriş alanı aydınlatma düzeyi görüş için uygun değerde tutulmuş ve aydınlatma elemanları ile yönelim levhaları Tablo 2.4.1.'de verilen ilgili standartlara uygun yerleştirilmiştir.

Merkez 3 girişinde tekerlekli sandalye kullanıcıları açısından yeterli düzeyde manevra yapabilme imkanını sağlayan alan bırakıldığı gözlemlenmiştir (Tablo 3.3.2.2.). Bina girişine ulaşımda herhangi bir kod farkı ve basamak kullanımı bulunmamaktadır. Ana giriş alanında geniş bir sahanlık oluşturularak, bireylerin erişilebilirliği ve bağımsız hareketine olanak tanınmıştır. Aydınlatmanın görüşe yönelik verimli şekilde sağlandığı bu merkezde, aydınlatma elemanları standartlara uygun yüksekliklere yerleştirilmiştir.

Merkez 4'te ise, giriş alanları manevra alanı için tüm uygunluğu sağlamaktadır. Giriş kapısı, giriş alanı zemininden ortalama 15cm yükseklikte bulunduğu için, standartlara uygun genişlik ve eğimde rampa kullanılarak erişim sağlanmıştır. Uygulanan rampa yüzeyi ve zemin kaplamaları kaymaz malzemelerden tasarlanmıştır. 2m'nin altında konumlandırılan aydınlatma elemanı veya levhalar gözlemlenmemiştir. Değerlendirilen merkezlerin iç mekân giriş alanlarında, manevra imkanını kısıtlayacak herhangi bir engel gözlemlenmemiştir. Bu doğrultuda, dört merkezde de manevra alanının yeterli olduğu Tablo 3.3.2.1.'deki görseller üzerinden belirlenmiştir.

Bina girişlerinin yanı sıra dolaşım alanları kapsamında incelenen bir diğer başlık zemin kaplamaları olmuştur. Özellikle engelli bireyler olmak üzere tüm bireylerin erişilebilirliğinde büyük bir rol oynayan, yanlış uygulamalarda kazalara sebep olabilecek zemin kaplamaları, yapı dolaşım alanlarının kapsadığı giriş alanları ve koridorlar üzerinden değerlendirilmiştir. Zemin kaplamaları "TS 12576" standardına göre[3], kullanıcıların kaymasını önleyecek, ani seviye farklılıkları ve çıkıntılara yol açmayacak şekilde tasarlanmalıdır.

Merkez 1 zemin kaplamalarına bakıldığında, yapı çevresi ana girişinde doğal taş kaplama kullanıldığı, iç mekânda ise seramik zemin kaplama malzemesi ve epoksi kullanıldığı gözlemlenmiştir. Kullanılan doğal taş ve epoksi malzemeleri kaymayı önleyen, dolaşımı kolaylaştıran malzemeler olarak değerlendirilmiştir. Fakat ana dolaşım alanlarının bazı bölgelerinde kullanılan seramik zemin kaplama malzemesinin belirli koşullarda bireyler için tehlikeli bir zemin

[3] Dünya Engelliler Birliği (WDU). Engelliler için Evrensel Standartlar Kılavuzu (USTAD), DEB Akreditasyon Merkezi, İstanbul.

oluşturabileceği belirlenmiştir. Malzeme geçişlerinde veya rögar kapaklarının olduğu alanlarda seviye farklılıkları gözlemlenmemiştir. Merkez 1 incelemesinde ulaşılan görseller doğrultusunda, zeminde hissedilebilir yüzeylerin kullanımına rastlanmamıştır. Bu doğrultuda, Merkez 1'in zemin kaplamaları uygulamalarının bireyler için , özellikle giriş alanlarında bir tehlike oluşturmayacak düzeyde yeterli olduğuna; fakat bireylerin bağımsız hareketine tam anlamıyla olanak tanımadığından uygun sayılmadığı sonucuna varılmıştır.

Merkez 2 zemini, Tablo 2.4.1. doğrultusunda dolaşım elemanları kapsamında incelenmiştir. Bu çerçevede bina çevresi ana girişine bakıldığında, kaydırmaz döşeme malzemesi ve kaydırmaz seramik zemin kaplama malzemesi kullanıldığı görülmüştür. İç mekân dolaşım alanlarında ise epoksi kullanımına yer verilmiştir. Tasarımda tercih edilen zemin ve yüzey malzemelerinin sert, dayanıklı, kaymaz ve güvenilir nitelikte olduğu çalışma kapsamında değerlendirilmiştir. Özellikle ortopedik engelli bireyler için uygun bir mekân sağlayan bu tasarımda, hissedilebilir yüzeylerin bulunmadığı gözlemlenmiş, bu durum merkezin görme engelli kullanıcılarının bağımsız hareketi için yetersiz olmasına sebep olmuştur.

Merkez 3 girişinde, zemin ve yüzeyler taş kaplama malzemesi ile döşenmiştir. Rögar kapaklarının da bulunduğu bu bölgede, seviye farklılıklarının oluşmasına izin verilmeyerek kot farkı oluşumuna izin verilmemiş, güvenli ve sabit bir ortam oluşturulmuştur. İç mekân sirkülasyon ve ortak alanlarda kaymayı engelleyen yüzeye sahip seramik ve halılara, tıbbi alanlarda ise yine kaymayan, aynı zamanda hijyenik bir ortam sağlamaya yardım materyallerden olan epoksi zemin kaplamasına yer vermesiyle dikkat çekmiştir. Bu sebeple, zemin kaplamaları açısından kullanıma uygun görülmüştür.

Merkez 4 giriş alanı zemin yüzeyi asfalt ile kaplanmıştır. Engelli bireyler için, kaymaz, sert ve dayanıklı bir zemin oluşturulmuştur. Bina koridorlarında ise, çoğunlukla ahşap ve epoksi malzeme kullanımı tercih edilmiştir. Zemin geçişlerinde seviye farklılığı oluşmaması ve özellikle tekerlekli sandalye kullanıcılarına engel oluşturmaması için pahlı kesite sahip eşikler tasarlanmıştır (Tablo 3.3.2.2.). Bu kapsamda, Merkez 4 zemin ve yüzey kaplamaları, bireylerin erişilebilirliği ve bağımsız hareketi için yeterli ve güvenli olarak değerlendirilmiştir.

Dolaşım alanları kapsamında incelenen kapılar, iç mekânlarda geçiş elemanı görevi görmektedir. Kullanıcıların erişilebilirliği açısından belirlenen ilişkili standartlar, çalışma kapsamında Tablo 2.4.1.'de incelenmiştir. Giriş kapıları için tasarım kriterleri[4]; giriş kapılarının genişliği min. 1,5 m olacak şekilde tasarlanmalıdır. Çift kanatlı kapı kullanıldıysa, kanatlardan bir

[4] TS 9111 Engelli İnsanların İkamet Edeceği Binaların Düzenlenmesi Kuralları

tanesi min. 1 m olmalıdır. Giriş kapısı tasarımlarında bireyler için engel oluşturmaması adına eşik yapılmamalıdır (zorunlu durumlarda 1,3 cm'den fazla yükseklikte olmamalıdır). Kapılar fazla kuvvet uygulamadan kolayca açılabilmelidir, döner kapılar kullanılmamalıdır, eğer kullanılırsa yanında menteşeli bir giriş kapısına yer verilmelidir ve az gören engelli bireyler için kapılara uygun işaretleme önlemleri sağlanmalıdır.

Bu doğrultuda incelenen merkezlere bakıldığında, Merkez 1, 2 ve 4'ün ana giriş kapılarında döner kapılara yer verilmediği, kanatlı kapılar kullanıldığı görülmektedir. Merkez 3'te ise döner kapı kullanılmış, fakat standartlara uygun olarak, döner kapı yanında menteşeli kapılara da yer verilmiştir. Bu kapıların genişliği Tablo 2.4.1.'de bahsedilen standartlar ile uygunluk sağlamaktadır. Tehlike yaratacak eşikler yapılmamıştır. Merkez 1 ve 4'de, Merkez 2 ve 3'ten farklı olarak az gören bireylere yönelik uygulanan cam kapı üzerinde işaret önlemleri bulunmaktadır. Bu kapsamda incelendiğinde, dört merkezin de giriş kapıları, bireylerin erişilebilirlik ve bağımsız hareketi için yeterlilik düzeyinde değerlendirilmiştir. Merkezlerin mekân içi kapıları değerlendirmeye alındığı zaman, kapı genişlikleri min. 90 cm ve yükseklikleri min. 2,1m ölçü standartlarına uygun olarak tasarlandığı gözlemlenmektedir. Bu kapsamda, merkezlerin giriş ve iç mekân kapıları, erişilebilirlik ve bağımsız harekete yönelik ilgili standartlar yönünden yeterli bulunmuştur.

Merdivenler, dolaşım alanlarında erişilebilirliği ve bağımsız hareketi etkileyen yapısal iç mekân elemanlarından biridir. İncelenen her merkezin yapı bünyesinde merdiven kullanımına yer verdiği gözlemlenmiştir. Tablo 2.4.1.'de yer alan ilgili standartlara göre; Merkez 1'de bulunan merdiven yüzeyleri kaymaz malzemeden tasarlanmış, basamak yüzeylerine kaymayı önleyici şeritler yerleştirilmiştir. Görme engelli bireylerin ulaşımı için hissedilebilir yüzeyler kullanılmamıştır. Bu bireylerin bağımsız hareketine yönelik olumsuz bir etken olarak değerlendirilmiştir. Tırabzan ve küpeşteler tasarımda yükseklik ve uygulama yeri açısından uygun bulunmuştur.

Merkez 2'de ise, Merkez 1'de olduğu gibi, kaymaz zemin malzemeleri ve ilgili standartlara uygun şeritler kullanılmıştır. Tırabzan ve küpeşte tasarım değerleri de standartlara uygun bulunmuştur. Merdiven başlangıç ve bitişlerinde hissedilebilir yüzeyler bulunmamaktadır fakat bireylerin farkındalığı için dikkat çekici renklerde tasarlanmış, farklı dokuların kullanımı ile, doku değerleri yaratılmıştır.

Merkez 3'ün sahip olduğu uzun ve devasa merdiveninin zemin kaplamasının gereklilikleri sağladığı gözlemlenmiştir. Merdiven altında kalan boşlukta min. 2m olacak şekilde bir alan oluşturulmuş ve güvenlik korkuluğu uygulanmıştır. Tırabzan ve küpeşteler, bireylerin

erişilebilirliğine uygun bulunmuştur. Merdivende hissedilebilir yüzeylerin kullanılmadığı göze çarpmaktadır.

Merkez 4 merdivenleri incelendiğine, zeminin kaymaz olmasıyla güvenliğin sağlandığı belirlenmiştir. Fakat kaydırmaz şerit kullanılmaması, hissedilebilir yüzeylerin bulunmaması eksiklik olarak değerlendirilmiştir. Tasarlanan küpeştelerin ise, standartlar çerçevesinde tutularak, farklı yüksekliklerde her bireyin kullanımına uygun yapılması olumlu bir etki olarak belirlenmiştir.

Örnek merkezlerin değerlendirmelerinde; tüm merkezlerin dolaşım alanlarında yer alan asansörlere rahatça ulaşımın sağlandığı gözlemlenmiştir. Asansör kabin içi ve önü tasarımları, kullanıcıların ihtiyaç duyduğu manevra alanına ve bağımsız hareketlerine uygun olarak yeterli hareket alanı sağladığı belirlenmiştir. Ulaşılan veriler doğrultusunda, örnek merkezlerin asansörleri, bireylerin erişilebilirlik ve bağımsız hareketi için yeterli bulunmuştur.

Merkezlerde dolaşım alanlarında yer alan tuvaletlerin de değerlendirilmesi, ulaşılan mimari çizimler ve kat planları üzerinden yapılmıştır. Bu doğrultuda, örnek merkezlerde bireyler, tuvaletlere kolayca erişim sağlayabilmektedirler. Engelli bireylere yönelik tasarlanan ortak tuvalet kabinlerinin kapılarının dışa doğru açıldığı gözlemlenmiş ve tuvalet net ölçülerinin standartlara uygun tasarlandığı belirlenmiştir.

Dolaşım alanları kapsamında incelenen son unsur ilişkili koridorlardır. Tablo 2.4.1.'deki ilgili standartlar doğrultusunda, yapılardaki koridorlar min. 90 cm genişliğinde olmalıdır. Çalışma kapsamında incelenen merkezlerin bu şartı sağladığı belirlenmiştir. Koridorlarda tutunma barlarının bulunması ise, engelli bireylerin bağımsız hareketine olumlu katkıda bulunmaktadır. Bahsedilen tutunma barları sadece Merkez 1'de uygulanmıştır.

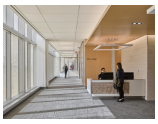
Projede değerlendirilmeye alınan engelsiz yaşam merkezlerinden "St. John's Rehab", "KS Cracovia 1906 Cennetial Hall and Sports Center for the Disabled", "NewYork Presbyterian David H. Koch Center" ve "School Complex Gloggnitz" dolaşım alanları açısından farklı yapabilirliklere sahip bireyler açısından erişilebilir uygulamalara sahip olduğu anlaşılmaktadır. Yapılan incelemelerin sonucu, bu merkezlerin engelsiz mekânlara yönelik tasarım ölçütleri doğrultusunda uygunlukları Tablo 3.3.2.1.' de değerlenmiştir.

Dolaşım alanları, kullanıcıların bir noktadan hedeflediği diğer bir noktaya ulaşımlarını sağlayan, iç ve/veya dış mekân ana bağlayıcı elemanlarından biridir. Özellikle erişilebilirlik ve bağımsız hareket açısından önemli aktarım alanlarından olan bu mekânlar, her birey için engel teşkil edebileceğinden dolayı tasarımcılar açısından dikkate ele alınması gereken mekânlardandır. Yapılan çalışmada ilgili standartlar doğrultusunda incelenen merkezlerin dolaşım alanlarının

engelsiz tasarım ve bireylerin bağımsız hareketine uygunluğu tespit edilmiştir. Bu alanlarda bağımsız hareketin ve erişilebilirliğin tüm bireylerin kullanımına uygun sağlanabilmesi için, evrensel tasarım ilkelerinin tasarım sürecinin başından itibaren dikkate alınması ve uygulanması gerekmektedir.

Dolaşım Alanları	Değerlendirme Kriterleri	St. John's Rehab	KS Cracovia 1906 Cennetial Hall and Sports Center for the Disabled	NewYork Presbyterian David H. Koch Center	School Complex Gloggnitz
Bina Girişleri	- Yeterli manevra alanı	✓	✓	✓	✓
	- Rampa/ basamak uygunluğu	✓	✓	Yok	✓
	- Aydınlatma	✓	✓	✓	✓
Zemin Kaplamaları	- Bina girişleri	✓	✓	✓	✓
	- Koridorlar	X	✓	✓	✓
Kapılar	- Genişlik (min. 80 cm)	✓	✓	✓	✓
	- Kapı kolu yüksekliği (100-110 cm)	✓	✓	✓	✓
	- Döner kapılar	Yok	Yok	✓	Yok
	- Baş kurtarma yüksekliği	✓	✓	✓	✓
Merdivenler	- Tırabzan ve Küpeşteler (90 cm)	✓	✓	✓	✓
Asansörler		✓	✓	✓	✓
Tuvaletler	- Kabin genişliği/ derinliği (min. 90cm/ 150 cm)	✓	✓	✓	✓
	- Kabin kapısı dışa açılmalı	✓	✓	✓	✓
Koridorlar	-Tutunma barı bulunmalı	✓	X	X	X
	- Genişlik (min. 152.5 cm)	✓	✓	✓	✓

Tablo 3.3.2.1. Örnek Engelsiz Yaşam Merkezleri Dolaşım Alanları Değerlendirmesi

Sirkülasyon Alanları	Değerlendirme Kriterleri	Merkez 1 St. John's Rehab	Merkez 2 KS Cracovia 1906 Centennia Hall and Sports Center for the Disabled	Merkez 3 NewYork Presbyterian David H. Koch Center	Merkez 4 School Complex Gloggnitz
Bina Girişleri	- Yeterli Manevra Alanı	- Oluşturulan yaya kaldırımı genişliği 1,5-2 metre genişliğindedir.	- Tekerlekli sanalye kullanıcılarının manevrasına uygun alan sağlanmıştır.	- Yeterli manevra alanı, geniş bir sahanlık sağlanmıştır.	- Giriş alanı ölçüleri manevra alanı açısından uygundur.
	- Rampa/basamak uygunluğu	- Kaldırım yüksekliğine uygun eğimde, kaymaz yüzey kaplamasıyla rampa tasarlanmıştır.	- %8'lik eğim oranına uygun düz rampa tasarlanıp uygulanmıştır.	- Rampa, basamak kullanımı yoktur.	- Uygun genişlik ve eğimde rampa tasarlanmıştır. Kaymaz zemin uygunlanmıştır.
	- Aydınlatma	- Uygun yükseklikte, verimli aydınlatma sağlanmıştır.	- Erişilebilirlik ve bireysel güvenliği sağlayacak şekilde aydınlatılmıştır.	- Standartlara uygun yerleştirme yapılmıştır.	- Erişilebilirlik ve bireysel güvenliği sağlayacak şekilde aydınlatılmıştır.
					
Zemin Kaplamaları	- Bina Girişleri	- Doğal taş kaplama kullanılmıştır. Dayanıklı ve tehlike oluşturmayacak özelliktedir.	- Kaydırmaz yüzeyli seramik kaplama ile kaydırmaz zemin döşeme malzemesi kullanılmıştır. Malzeme geçişinde eşit seviye oluşturulmuştur. 	- Doğal taş kaplama kullanılmıştır. Malzeme geçişlerinde eşit seviye olması sağlanmıştır.	- Asfalt kaplanarak kaymaz, sert, dayanıklı zemin sağlanmıştır.
	- Koridorlar	- Seramik kaplama kullanılmıştır. Belirli koşullarda kaymaya sebep olabilir. 	- Kaydırmaz, sert ve dayanıklı nitelikte olan epoksi kullanılmıştır. 	- Epoksi ve kaydırmaz yüzeyli seramik kaplama gibi güvenli, dayanıklı ve sert malzemeler kullanılmıştır. 	- Ahşap ve epoksi malzemelere yer verilmiştir.
Kapılar	- Genişlik	- Merkez ana giriş ve iç kapılarının genişlikleri min. 90 cm ölçü standardına uygunluk göstermektedir.			
	- Kapı Kolu Yüksekliği	- Tüm kapı kolları erişilebilirlik ve bağımsız harekete uygun tasarlanmıştır.			
	- Döner Kapılar	- Kullanılmamıştır.	- Kullanılmamıştır.	- Ana giriş kapısında kullanılmıştır. Erişebilirliğe uygun olması açısından yanında menteşeli kapılara yer verilmiştir.	- Kullanılmamıştır.
	- Baş Kurtarma Yüksekliği	- Merkez kapılarının net yüksekliği Tablo ?'te verilen standartlar doğrultusunda tasarlanmıştır.			
					
Merdivenler	- Tırabzan ve Küpeşteler	- Kaymaz ve pürüzlü zemin kullanılmıştır. - Hissedilebilir yüzeylere yer verilmemiştir.	- Kaymaz zemin malzemeleri ve şeritler uygulanmıştır. - Tırabzan ve küpeşteler standartlara uygundur.	- Hissedilebilir yüzeylerin uygulanması dışında tüm standartları sağlamaktadır.	- Uygulanan zemin malzemesi kaymaz, güvenlidir ve küpeşteler yükseklik ölçüleri kapsamında yeterli bulunmuştur.
					
Asansörler		- Ulaşılan veriler doğrultusunda, örnek merkezlerin asansörleri, bireylerin erişilebilirlik ve bağımsız hareketi için yeterli bulunmuştur.			
Tuvaletler	- Kabin genişliği/ derinliği	- Merkezlerin değerlendirilmesi ulaşılan kat planları üzerinden yapılmıştır. Tuvalet kabinleri ölçüleri ve tasarımları dolaşım alanları gereklilikleri ve standartları doğrultusunda yeterli bulunmuştur.			
	- Kabin kapısı dışa açılmalı				
Koridorlar	- Tutunma Barı Bulunmalı	- Koridor genişlikleri tüm merkezlerde standartlara uygun bir şekilde uygulanmıştır. - Sadece Merkez 1'de tutunma barı bulunduğu gözlemlenmiştir.			
	- Genişlik				

Tablo 3.3.2.2. Örnek Engelsiz Yaşam Merkezleri Dolaşım Alanları Değerlendirmesi

3.3.3. İç/Dış Mekân Donatı Elemanları

Donatı elemanları, insanların kent mekânlarındaki kişisel ve sosyal yaşantısını kolaylaştıran, mekânlara fonksiyonel ve estetik anlam katan, farklı nicelik ve niteliklere sahip, mekânı tanımlayan unsurlardır (Bayrakçı, 1991).

Donatı elemanları tasarım değerleri içerisinde sadece estetik unsurlar gözetilerek değil, aynı zamanda işlev odaklı yaklaşımlar gözetilerek tasarlanmaktadır. İç mekân donatı elemanları, iç mekân atmosfer kararları doğrultusunda ele alınarak, taşıdığı mekân kimliğine göre içinde bulundukları mekânın görsel ve estetik değerini zenginleştirmektedir. Donatı elemanlarının tasarımında estetik kadar önemli olan bir diğer özellik mekân ilişkili belirlenen fonksiyon değeridir. Bu noktada donatının işlevi mekân içi kullanıcılarının ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik ve ergonomik olmalıdır.

Sağlık'a (2014) göre "kentsel donatı" çevresinde ele alınan ve yaşam alanlarımızı oluşturan mekânlar olan sokaklar, meydanlar veya özel kullanım alanları, fiziksel çevrenin konfor ve kalitesini simgeleyen, ulaşım, oturma, korunma, aydınlatma gibi temel işlevleri destekleyen, sosyal yaşamı zenginleştiren ve kolaylık sağlayan özelliklere sahip olan donatıları içermelidir. Tasarlanan alanlara fonksiyonel ve estetik anlam katan, farklı nitelik ve niceliklere sahip, mekânı tanımlayan ve tamamlayan peyzaj unsurları da bu çerçevede yer almaktadır. Donatı elemanları, kullanıcı için güven teşkil edecek, bireyin ihtiyacını karşılayacak, sağlıklı, bulunduğu mekâna uygun renk ve forma sahip şekilde tasarlanmalıdır. Donatı elemanları fonksiyonel özelliklerine göre aşağıdaki şekilde sınıflandırılabilir;

" 1. Zemin kaplamaları (beton, taş, asfalt, tuğla, vb.)

2. Oturma birimleri (banklar, sandalyeler, grup oturma elemanları)

3. Aydınlatma elemanları (yol aydınlatıcıları, alan aydınlatıcıları)

4. İşaret ve bilgi levhaları (yönlendiriciler, yer belirleyiciler, bilgi iletişim panoları)

5. Sınırlandırıcılar (caydırıcılar, sınırlandırıcılar, yaya bariyerleri, trafik bariyerleri, vb.)

6. Su öğesi (süs havuzları, çeşmeler, tulumbalar, kanallar, yangın musluğu, vb.)

7. Üst örtü öğeleri (duraklar, gölgelikler, pergolalar, vb.)

8. Satış birimleri (kiosklar, sergi panoları, büfeler, vb.)

9. Sanatsal objeler (heykeller)

10. Diğer öğeler (bayrak direkleri, çöp kutuları, posta kutuları, umumi tuvaletler, çiçeklikler, bilet otomatları, bisiklet park yerleri, saatler, park metreler, bitkisel öğeler, vb.)" (Kuşkun, 2002).

Çalışmada donatı ölçeğinde; oturma birimleri, aydınlatma elemanları ve diğer öğeler ile değerlendirme kapsamında ele alınacaktır.

İnsan, çalışma alanı ve ekipmanı, fiziksel çevre gibi unsurlar arasındaki ilişkiyi inceleyen, bu bağlamda oluşabilecek sorunları psikoloji, fizyoloji, anatomi gibi bilim dalları üzerinden

inceleyen ve uygulamaya çalışan bilim dalı ergonomi olarak adlandırılmaktadır (Ünügür, 1988). Bu doğrultuda ergonomik yaklaşımlar, iç mekânda kullandığımız donatı elemanlarının tasarımında ele alınarak değerlendirilmesi şart olan faktörlerden biridir. Ergonomik yaklaşımlar ile ele alınan tasarımlar bir anlamda, tüm bireylerin kullanımına uygun, herkes için tasarım ilkelerine bağlılık anlamına da gelmektedir.

Engelsiz yaşam merkezleri, engelli bireylerin günlük yaşantılarında yaptıkları ve gerçekleştirmek istedikleri eylemlere imkân sağlamayı amaçlamaktadır. Bu ortamın ve imkânların oluşturulmasındaki etkili faktörlerden biri donatı elemanlarıdır. Engelsiz yaşam merkezleri örneklerinde yer alan donatı elemanları incelendiğinde genelinde; oturma birimleri, aydınlatma elemanları ve diğer ögeler içerisinde yer alan sınırlandırıcı elemanları içerdiği saptanmıştır.

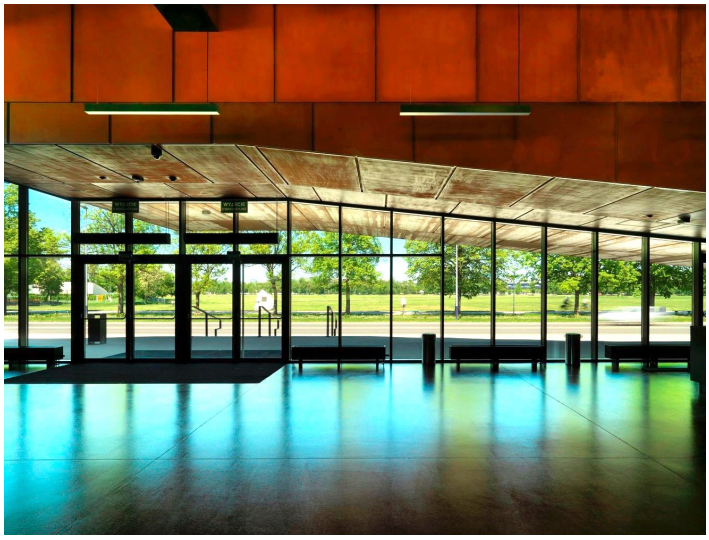
Araştırmada incelenen dört (4) merkez, farklı işlevlere sahip olup, bu işlevler doğrultusunda hizmet verse de, hepsi engellilere yönelik yaşam ve aktivite alanları oluşturma ve hizmet verme amacıyla tasarlanmışlardır.

Merkezler için kullanıcıların ihtiyaçlarına yönelik tasarlanan donatı elemanlarından ilki oturma elemanlarıdır. Merkez 1 iç mekânında oturma birimleri, engelli bireylerin hareketini kısıtlayıcı ya da bariyer oluşturucu olmamak adına; ana dolaşım alan ve akslarının dışına yerleştirilmiştir. Bu sayede, dinlenme ve oturma birimleri, bireylerin erişilebilirliğini etkilememekte ve tehlike oluşturmamaktadır. Yapı kapasitesi ile kullanıcı yüküne uygun sayıda bulunan oturma birimleri boyutlarının, Tablo 2.4.2.'de verilen standartlara uygunluk gösterdiği belirlenmiştir. Merkez çevresine yerleştirilen kentsel donatılardan olan bitkiler ise, yürüme yollarının dışında tutulmuştur ve görme engelli bireylerin farkındalığı için farklı dokudaki malzemeyle işaretlenmiştir. Merkez iç mekânındaki aydınlatma elemanları konumları, yerleştirildikleri yükseklikler bakımından uygun bulunmuştur. Fakat, merkez çevresi yeşil alanlarda aydınlatma profili 2,3m'den düşük seviyede konumlandırılmıştır.

Şekil 3.3.3.1. St. John's Rehab Oturma Birimleri ve Kentsel Donatılar

Merkez 2 iç mekân ve çevresinde de oturma birimleri ile kentsel donatı kullanılmıştır. Kullanıcıların bağımsız hareketini engel oluşturmayacak şekilde konumlandırılan oturma birimleri, çıkıntılı veya keskin yüzeylere sahip değildir. İç mekân dolaşım alanlarında bulunan oturma bankları standart ölçülere uymaktadır ve etrafında tekerlekli sandalye kullanıcılarına uygun boşluklar yaratılmıştır. Bina iç mekân ve çevresine yerleştirilen çöp kutuları da gereklilikler kapsamında (bk.Tablo 2.4.2.) uygun konumlandırılmıştır. Merkez iç mekân ve çevresindeki aydınlatma, kullanıcıların bireysel güvenliklerini sağlayacak nitelikte belirlenmiştir. Erişilebilirlik standartlarına uygun yükseklikte ve alanlarda yerleştirilmiştir.

Şekil 3.3.3.2. KS Cracovia 1906 Centennial Hall and Sports Center for the Disabled
Oturma Elemanları ve Kentsel Donatılar

Merkez 3'de ise, ortak alanlar, bekleme alanları, giriş vb. mekânlarda oturma elemanları, tüm bireylerin kullanımına yetecek sayıda ve konumda tasarlandığı gözlemlenmiştir. Yükseklikleri ve genişlikleri bireylerin erişilebilirliğine uygun olduğu belirlenen oturma elemanları, aynı zamanda tehlike oluşturmayan yüzeylere de sahiptir. Aydınlatma elemanları da, çoğunlukla tavanda uygulanmıştır ve bu durum kullanıcıların erişilebilirliği ve bağımsız hareketi için engel oluşturmamaktadır. Bu doğrultuda Merkez 3, sahip olduğu oturma elemanları ve kentsel donatılar açısından erişilebilirlik ve bağımsız harekete yönelik çalışmaktadır.

Şekil 3.3.3.3. NewYork Presbyterian David H. Koch Center Oturma Elemanları ve Kentsel Donatılar

Merkez 4 oturma elemanları, diğer merkezlerde olduğu gibi kullanıcı kapasitesine oranla yeterli sayıda durmaktadır. Bina çevresinde bulunan bitkiler ve banklar, yürüme ve dolaşım alanlarının dışında konumlandırılarak herhangi bir tehlikeli duruma ya da engellemeye yol açmamaktadır. Yerleştirilen bitkiler, yerden 10 cm yüksekte olacak şekilde uygulanmıştır. Bu doğrultuda 4 numaralı merkez, oturma elemanları ve kentsel donatılar başlığı altında erişebilirliğe uygunluk göstermektedir.

Şekil 3.3.3.4. School Complex Gloggnitz Oturma Elemanları ve Kentsel Donatılar

Kişilerin bağımsız hareketinde büyük önem taşıyan aydınlatma elemanları da, donatı elemanları kapsamında ele alınmıştır. Aydınlatma teknikleri doğru uygulandığında, bireylerin karşılaşabilecekleri olası engelleri görebilmeleri gibi fiziksel etkilerin yanı sıra bireylerin üstünde olumlu psikolojik etkiye de sahiptir. Bu doğrultuda, mimari açıdan incelenen dört merkezde de, yapay aydınlatma uygulamalarının dolaşım aksları ve mekân özelinde tekerlekli sandalyeye bağımlı bireylerin görüş açısını da gözeterek aydınlanmanın sağlandığı gözlemlenmektedir. İç mekânlarda ve yapı çevrelerinde uygulanan yapay aydınlatmaların, tüm merkezlerde Tablo 2.4.2.'de verilen standart ölçülere uygun konumlandırıldığı belirlenmiştir.

Engelli bireylerin erişilebilirliklerini ve bağımsız hareketlerini etkileyen unsurlardan biri donatı elemanlarıdır. Engelsiz yaşam merkezlerine estetik ve işlevsel değer katan donatı elemanları, başlık kapsamında oturma birimleri, kentsel donatılar ve aydınlatma elemanları üzerinden incelenmiştir. Örnek merkezler 2.4.2.'de belirlenen standartlar doğrultusunda incelenmiş ve uygunlukları değerlendirmeye alınmıştır.

3.3.4 İç/Dış Mekân Yönlendirme Elemanları

Kişilerin günlük hareketinde dış faktörlerin kontrolü, kişilerin belirledikleri hedeflere göre sağlanmaktadır. Kişiler yönelimlerinde belirledikleri başlangıç noktasından, varış noktasına doğru yönelirler (Passini, 1997). Bireyler, yön bulma eylemleri sırasında birçok seçenek ve karar verme durumu ile karşı karşıya kalırlar. İlk olarak, gidecekleri noktaya karar verirler. Daha sonra oraya nasıl ulaşacaklarını saptayarak, yönelimleri sırasında kullanacakları rotayı belirlerler (NHS Estates, 2005). Kullanıcılar hedeflerine ulaşmalarındaki karar verme sürecinde, içinde bulundukları mekânlardaki dolaşım alanlarından faydalanırlar ve yön belirlemede algısal ve fiziksel faktörlerden etkilenirler.

Bireylerin, bulundukları fiziksel çevreyi, duyuları yardımıyla tanımlamaları ve analiz etmeleri, algılama olarak adlandırılabilir. Mekân içerisinde bulunan bireylerin algılamalarını etkileyen çevresel faktörlerin bir bütün halinde tanımlandığı, analiz edildiği, yorumlandığı süreç ise algısal süreç olarak belirtilmektedir (Aydıntan, 2001). Bu nedenle, bir nesnenin algılanması, bireylerin algılama şekillerine ve dikkatini yoğunlaştırdığı etkenlere göre değişebilmektedir. İç mekânlarda algı süreci, bireylerin bulundukları mekânı kullanma isteklerinin, onları yön bulmaya teşvik etmesi ile başlamaktadır.

İç mekânlarda, işlevsel tasarım elemanlarının, mekân içindeki kullanıcının fiziksel hareketini olumlu ya da olumsuz etkilediği gözlemlenmiştir. Mekânın bireyler açısından erişilebilir

olması, kullanım kalitesinin artmasıyla sağlanmaktadır. Bu faktörler, bireylerin yöneliminin engelsiz ve bağımsız hareketi için önemlidir (Sarı Tekin, 2016).

Mekânlar arası fonksiyonlar, fiziksel faktörler yoluyla oluşmaktadır ve donatı elemanları gibi fiziksel faktörlerin mekânı tanımlaması, kullanıcılar için daha belirgin olguların oluşmasını ve yönlendirmeyi kolaylaştırmayı sağlamaktadır. Bu bağlamda, kullanıcılar akıllarında oluşturdukları bilişsel imgeler sayesinde nasıl yön bulacakları ile ilgili fikir yürütebilmektedirler (Gür, 1996).

Engelsiz yaşam merkezleri gibi iç mekânlarda tasarlanan yatay ve dikey dolaşım alanları ile algısal ve fiziksel faktörler, kullanıcıların mekân içinde doğru yönlendirilmesindeki başlıca etkenler olarak gösterilebilir. Dolaşım alanları tasarım biçimlenişlerini, "doğrusal, örüntüsel, merkezcil ve bir araya gelen" olarak gruplamak mümkündür.

Doğrusal sistemde kullanıcılar, mekândaki dolaşım alanında belirledikleri hedefe direk ulaşım sağlarlar. Örüntülü sistemde ise, kullanıcılar hedeflerine, ana dolaşım alanlarına bağlanan koridorlar yardımıyla ulaşırlar. Bir diğer sistem olan merkezcil sistemde dolaşım alanı, bireyin hedef noktasının çevresinde tasarlanmıştır ve bireyin yönelimi bu alan üzerinden gerçekleşmektedir. Son olarak; bir araya gelen yapılarda mekânlar arası dolaşım alanları arasında bağlantı kurulmuştur (Passini, 1992). Bu farklı ilişkileniş biçimleri, kullanıcıların bulundukları mekânda hangi doğrultu üzerinden yönelimlerini sağlamaları gerektiğinin algılanması açısından tasarlanmaktadır.

Mekân içi dolaşım biçimlenişi ne olursa olsun, eylemin gerçekleştirilmesi, "yönlendirme elemanları" ile tanımlı hale gelmektedir. Mekânda algısal ve fiziksel faktörlerin yanı sıra eylemin anlaşılabilir, ulaşılabilir olması amacıyla, bu elemanlara bazı standartlar belirlenmiştir. Mekân içerisinde yönlendirme amacıyla tasarlanan işaret ve levhalar, basit, anlaşılır ve açık semboller içermelidir. Bu süreçte mekân içerisinde kullanıcının dolaşım alanındaki hatları kullanarak istenilen hedefe kolayca ulaşımını sağlayabilmesi için; uygun yön bulma elemanları ile yönelim sistemleri kurgulanarak uygulanmalıdır. Bu sistemler "bilgilendirme sistemleri" olarak adlandırılmaktadırlar. Bilgilendirme sistemleri bireye, ulaşmak istediği bilgiyi kolay ve hızlı bir şekilde sunan elemanlardır. Yazılı, işaretsel, simgesel ve sembolik ifade yöntemleri ile kullanılmaktadır.

Yazılı ifadeler, uzun yıllardır insanlar için bir iletişim aracı olmuştur. Zamanla günümüzde kabul gördüğü biçimi ile uluslararası bir iletişim metodu haline gelen bu araç, yön bulmayı sağlayan temel unsurlardan biri olmuştur. Özellikle acil durumlarda, diğer ifade şekillerinden daha net bir iletişim sağlayan yazılı ifadelerin, bireyler için kolay erişilebilir, anlaşılabilir ve yönelim hareketinin kolay bir şekilde sürdürülebilirliğini sağlayacak bilgilendirme sistemlerinden biri olduğu gözlemlenmektedir (Hasgül, 2011).

İç mekânlarda uygulanan bilgilendirme sistemlerine örnek olarak, Şekil 3.3.4.1.'de verilen Merkez 3'de, endoskopi alanının girişini belirleyen ve bireyleri bu alana yönlendirmeyi amaçlayan, yazılı ifadelerden oluşan levha gösterilebilir. Duvar üzerine uygulanan bu yönlendirme elemanının göz hizasında konumlandırılması ile kullanıcıların rahat okuması sağlanmış, kullanılan basit ve anlaşılabilir dil ve yazı tipi ile de, bireylerin doğru konuma erişebilmeleri kolaylaştırılmıştır.

Şekil 3.3.4.1. NewYork Presbyterian David H. Koch Center Yazılı İfade Biçimli Yönlendirme Elemanı Örneği

Yazılı ifade biçimi örneklerinden bir tanesi de 1 numaralı merkezde gözlemlenmektedir. Farklı fonksiyondaki mekânların konumunu belirtmek için tasarlanan bu yazılı yönlendirme elemanı yönü belirleyen işaret ifadeleriyle desteklenmiştir (Şekil 3.3.4.2.).

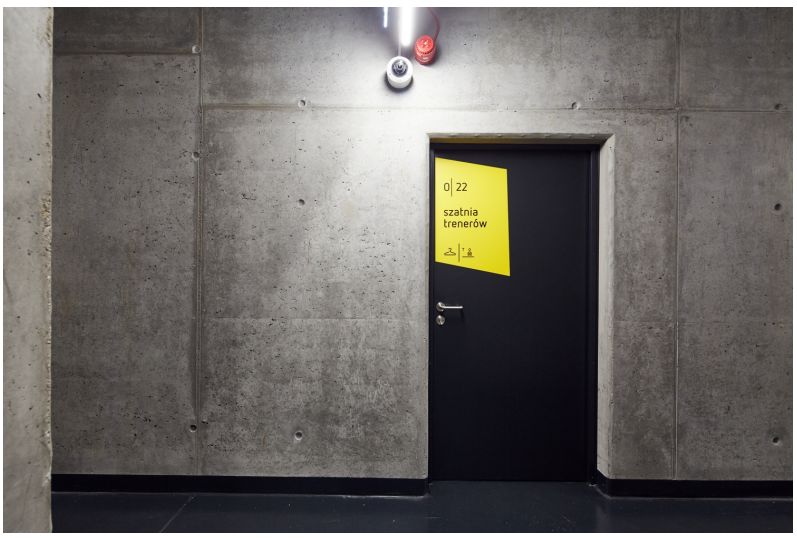

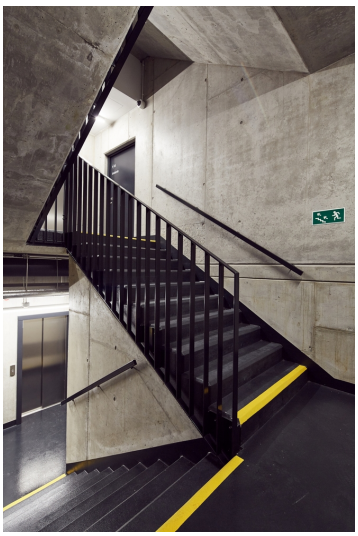
Şekil 3.3.4.2. St. John's Rehab Yazılı İfade Biçimli Yönlendirme Elemanı

İşaretsel ifadeler de, bireyin yöneliminde etkili olan sistemlerden bir diğeridir. Bu ifade biçiminin, kişilerin anlatım sırasında bilgiye hızlı, kolay ve direkt ulaşabildikleri yöntemlerden

olduğu değerlendirilmiştir. Mekân içinde dolaşımın daha etkili ve karar vermenin kolaylaştırılması açısından yardımcı elemanlar olarak kullanılan bu sistemler, dolaşım hatlarının kesişim noktalarına yerleştirilerek, bireyin yönelim hareketini daha sürdürülebilir kılar. Kullanılan işaretlerin okunabilir ve anlaşılabilir olması için fontlar, yazı büyüklüğü, semboller gibi unsurlardan faydalanabilmektedir (Özbek, 2007). Sahip olduğu özellikler doğrultusunda işaretlerin, bireylerin algılamasında hızlı ve net bir etkiye sahip olduğu değerlendirilmiştir.

Yönlendirme elemanlarına bir diğer örnek ise, araştırma kapsamında mimari olarak incelenen Merkez 2'de görülmüştür. Kat yönlendirmelerinde ve yangın çıkışlarında kulanıcılara uygun işaretsel ifadeler kullanılarak yönlendirme elemanları tasarlandığı gözlemlenmiştir. (Şekil 3.3.4.3. ve 3.3.4.4.)

Şekil 3.3.4.3. ve 3.3.4.4. KS Cracovia 1906 Cennetial Hall and Sports Center for the Disabled Yönlendirme Elemanları

İfade biçimlerinden bir diğeri olan simgesel ifade, soyut anlatımlardan oluşan, bireylere daha önceden aşina oldukları anlamları ortaya çıkaran bir sistemdir. Bu şekilde insanlar, anlatılmak istenen bilgiye, algılama yoluyla doğrudan ulaşabilmektedir. Yıllar boyunca yapının özgün ve algılanabilir olabilmesi açısından; simgeler kullanılarak mimari eserler tasarlanmıştır (Aydıntan, 2001).

Fiziksel yönlendirmelerin yanı sıra algısal yönlendirmeleri gördüğümüz merkezler de bulunmaktadır. Buna örnek olarak 3 numaralı merkez gösterilebilir. Şekil 3.3.4.5.'deki gibi, klinik alanlarında tasarlanan zemmin ve yüzey kaplamalarında oluşturulan renk farklılıkları yürüme yolları ve oturma, dinlenme alanlarını birbirinden ayırarak algısal yönlendirmeyi sağlamaktadır.

Şekil 3.3.4.5. NewYork Presbyterian David H. Koch Center Algısal Yönlendirme Elemanı

Sembolik ifadeler ise mekânlarda kullanıcının yönelimi sağlayıcı yöntemlerden biri olmuştur. Sembol, kişilerin duyuları yardımıyla oluşturulan tüm kavramları anımsatan ya da anlatan, bu sayede algılanmasını sağlayan göstergelerdir (Altıntaş, 2001). Bu doğrultuda, tasarlanan ve uygulanan bu ifade biçimleri, yani bilgilendirme sistemleri, insanların mekândaki dolaşımını devam ettirmelerini sağlamaktadırlar.

Mekân içerisindeki dolaşımın devamını sağlayıcı elemanlardan bir diğeri ise sembollerdir (piktogramlar). Sembol, bir olguyu yansıtan ve kavramın somut bir nesne, form, hareket gibi elemanlarla algılanmasını sağlayan unsur olarak tanımlanabilir (Uçar, 2004). Sembollerin, farklı kültürlere veya dil gruplarına sahip insanlar tarafından da anlaşılabilir olması için ortak bir dil oluşturmak ve kullanmak amaçlanmıştır. Tasarımda kullanılan renkler de, iletilmek istenen bilginin anlaşılabilir ve erişilebilir olmasını destekler niteliktedir. Bu bağlamda, tasarlanan piktogramlar, basit, sade, dikkat çekici olmalı, evrensel bir dil konuşmalıdır. Semboller, belirli bir kültürü yansıtmamalı, tüm insanlara yönelik olmalıdır. Farklı seviyelerde insanlara yönelik olmalı ve kullanıcılar için kolay anlaşılabilir olmalıdır (Tepecik, 2002). Piktogram tasarımları;

"- Nesneler stilize edilerek (sadeleştirilerek) çizilir.

- Nesnenin formuna göre stilize edilmiş silüetler ya da stilize edilmiş kontur çizgileri ile ifade edilir.

- Kullanım alanları dikkate alınmalı ve daire, kare ya da uygun biçimler içinde gösterilmelidir. Siyah-beyaz ya da az renkli olmalıdır.

- Konu aldıkları nesneyi doğrudan temsil etmelidir.

- Bütünlük özelliği olmalı, küçüldüğü zaman detaylarını kaybetmemelidir.

- Birçok değişik yüzey ve boyutta fark edilebilir olmalıdır.

- Kullanılan görsel unsurlar bilgiyi açık ve anlaşılır bir şekilde iletmelidir.

- Kırmızı çapı veya yan çizgi ile belirtilenler yapılmaması gerekeni ifade eder" (MEB, 2012).

Çalışma kapsamında incelenen örneklerden Merkez 2'de bir diğer yönlendirme elemanı olan piktogramlar da kullanılmıştır. Merdiven boşluklarında bireyleri acil durum çıkışlarına yönlendirmek, kullanıcıları bilgilendirmek adına Şekil 3.3.4.4.'de gözlemlendiği üzere evrensel bir semboller, piktogramlar kullanılmıştır.

İşaretler ise, yönlendirmede kullanılan bilgilendirme sistemlerinden bir diğeridir. Kullanıcının bulunduğu mekânda, dolaşım hatları üzerinden yönelimini sağlamasında, mekânsal organizasyonu çözümleyebilmesinde işaretlerin büyük bir rol oynadığı gözlemlenmiştir. Fakat bahsedilen işaretler, anlaşılabilir, doğru bilgi içeren, erişilebilir olanlar için geçerlidir. Bu doğrultuda, insanların gitmek istedikleri hedefe sorunsuz ulaşabilmesi ve doğru yönelimin sağlanabilmesi için işaretler, kullanıcı ve mekâna uygun boyutta, uygun grafiklerle ve konumda tasarlanmalıdırlar. İşaretler kendi aralarında; yönü belirleyen, tanımlayıcı ve güven verici olarak sınıflandırılmışlardır (Passini, 1984). Yön belirleyici işaretler, belirli bir mekânı, grafik, işaret ya da sembol ile gösterir. Belirleyici işaretler ise, bir mekâna yönelimi sağlamaktan çok, mekânı, eşyayı ya da kişiyi tanımlar. Son olarak güven verici işaretler ise, yolunu kaybeden bir kullanıcıya nerede olduğunu belirten bir bilgilendirme türü olmuştur (Kavaz, 2018).

Bilgilendirme sistemlerinin son yöntemi ise şemasal tanımlama ve haritalardır. Bu tip sistemler, kullanıcının hedefine olan yöneliminde, mekân içindeki bilgilendirmenin görsel şemalar ya da haritalar üzerinden yapılmasıdır. Şemasal tanımlama, bilginin resimler üzerinden iletilmesidir. Haritalama ise, mekânın gerçek boyutunda değil, belirli bir oranda küçültülüp şema haline getirilmesiyle kullanıcıya sunulmasıdır. Haritalamada, söz konusu mekân, organizasyon ve işlevlerine göre renklendirilerek sınıflara ayrılırlar ve bu durum, kullanıcının mekân hakkında verilen bilgiye kolay ulaşmasını sağlamaktadır (Hasgül, 2011). Çalışma kapsamında inceleme yapılan merkezlerin ulaşılabilen görsellerinde, şemasal tanımlama ve haritalama yöntemine rastlanmamıştır.

Sonuç olarak, yönlendirme elemanları başlığı altında çalışma kapsamında değerlendirmeye alınan 4 merkezden örnekler, Tablo 2.4.3.'teki standartlar ve veriler doğrultusunda incelenmiştir. İncelenen merkezlerin yönlendirme elemanlarının, engelsiz yaşam merkezlerinin tasarımlarını yönlendirecek ve örnek teşkil edecek nitelikte oldukları gözlemlenmiştir.

BÖLÜM 4: ERİŞİLEBİLİR MEKÂN TASARIM YAKLAŞIMLARI: ETİMESGUT BELEDİYESİ ENGELSİZ YAŞAM MERKEZİ DEĞERLENDİRMESİ

Tüm bireyler günlük yaşantılarında bir zorluk yaşamadan, eşit şartlar ve koşullarda kullanım hakkına sahiplerdir. Bu doğrultuda özellikle engelli bireylerin bulundukları mekânlarda karşılarına çıkabilecek engellere yönelik sahip oldukları koşulları eşitlemek adına engelsiz, erişilebilir mekânlar tasarlanmalıdır. Ortopedik, işitme, görme gibi farklı fiziksel engele sahip bireylerin fiziksel ve sosyal ihtiyaçlarına yönelik olarak tasarlanan ve uygulanan mekânlardan bir tanesi "engelsiz yaşam merkezleri" dir.

Bu çalışmada; engellilere yönelik ilgili standartlar çerçevesinde, dünyada örnek oluşturan yaşam merkezleri incelenmiş ve belirlenen tasarım değerleri açısından ele alınarak ortak okumaları yapılmıştır. Tasarım değerleri; mekân organizasyonu ve işlevi, dolaşım alanları, yönlendirme sistemleri, kullanılan donatılar ve malzemeler üzerinden yapılmıştır. Elde edilen erişilebilir ve bağımsız hareketi destekleyici mekânsal veriler; Ankara'da bulunan "Etimesgut Belediyesi Engelsiz Yaşam Merkezi" üzerinden değerlendirilmiştir.

"Etimesgut Belediyesi Engelsiz Yaşam Merkezi"; 2015 yılında yapımına başlanmış, 2018 yılında tamamlanarak Ankara'da hizmete açılmıştır. Beş (5) bloktan oluşturulan merkez, başta engelli bireylerin kullanımına yönelik olarak, özel eğitim, rehabilitasyon, konaklama gibi ihtiyaçların karşılanması amacıyla tasarlanmıştır.

Merkez bünyesinde bulunan özel eğitim bölümünde, bireylerin eksik olduğu düşünülen konulara yönelik bilgiler, uygun sınıf ortamında verilerek topluma kazandırılmaları amaçlanmıştır. Farklı türdeki engelli kullanıcılar gruplandırılmış farklı sınıflarda eğitim görmektedir. Bahsedilen sınıflar; bedensel engelli, görme engelli, işitme engelli, dil konuşma programı, özel öğrenme güçlüğü, zihinsel engelli, yaygın gelişimsel bozukluğuna yönelik gruplandırılmıştır. Yapıda bulunan fizik tedavi ve rehabilitasyon işleviyle tanımlanmış alanlarda ise, kullanıcıların fiziki gelişimini ilerletmek hedeflenmiştir. Merkezde konaklama imkânına yönelik, acil durumlarda engelli bireylerin kullanabileceği, en fazla 14 gün süreyle kalabileceği mekânlar sağlanmıştır. Aynı zamanda, bireylerin merkezin kullanımı sırasında yararlanabilecekleri yemekhane, etkinlik ve dinlenme odaları gibi alanlar yaratılmıştır. Tasarlanan atölyelerde ise, engelli bireylerin meslek edinebilmeleri amaçlanmaktadır. Başarılı olan öğrencilere ise Başkent Üniversitesi ve MEB onaylı sertifikalar verilmektedir. Bu atölyelerde mutfak, bilgisayar, bilim, matbaa-ciltleme, seramik ve

çömlek, mum sabun, resim, halı ve kilim, ahşap ve mobilya, müzik, drama ve tiyatro, mozaik gibi eğitimler verilmektedir. Bunların dışında, spor salonu, öğretmenler odası, sosyal hizmet uzman odası, günlük yaşam ve bakım odası, psikolog odası, acil müdahale odası da bulunmaktadır.

4.1. Mekân Organizasyonu ve İşlev İlişkisi

Engelsiz yaşam merkezleri; kendi bünyesinde özellikle ortopedik, görme, işitme engelliler gibi farklı fiziksel özelliklere sahip bireyler ile birlikte tüm kullanıcılara hizmet vermeyi amaçlayan tesislerdir. Bu merkezler, engelli bireylerin ihtiyaçlarını ve gereksinimlerini karşılamak, onları fiziksel, sosyal gibi alanlarda geliştirmeyi, iyileştirmeyi, topluma ve sosyal çevreye kazandırmayı hedeflemektedir. Bu amaç doğrultusunda; merkez bünyesinde farklı işlevlere sahip mekânlar bulunmaktadır. Bu bağlamda; engelsiz yaşam merkezlerinde erişilebilirlik ve bağımsız hareket ilkeleri esas alınarak, rehabilitasyon, eğitim gibi farklı işlevleri karşılayan mekânlar tasarlanmaktadır.

Engelsiz yaşam merkezlerinde, kullanıcıların mekânları verimli kullanabilmesi, bağımsız hareketlerini sağlayabilmeleri için mekân-işlev dengesinin kurulması gerektiği belirlenmiştir. Merkez kullanıcıları farklı engel gruplarından oldukları için; mekân işlevleri, dolaşımları ve yönelimleri ile ilgili ihtiyaçları değişkenlik göstermektedir. Bu doğrultuda, merkez tasarımları bu ihtiyaçları sağlayan standartlara göre yapılmalıdır. Bahsedilen ihtiyaçlar; çalışma kapsamında incelenen örnek engelsiz yaşam merkezlerinin ortak okuması yapılarak çıkarılmış, belirlenen standartlar ve veriler doğrultusunda incelenmiştir. Buna göre engelsiz yaşam merkezlerinde işlev; giriş, rehabilitasyon, eğitim, idari, eğlence ve ortak mekânları kapsamaktadır.

Etimesgut Belediyesi Engelsiz Yaşam Merkezi bünyesinde, rehabilitasyon, eğitim, konaklama, spor gibi işlevsel alanları tek bir çatı altında toplamaktadır. Beş bloktan oluşan merkez içerisinde bulunan bu mekânların, bloklar arasında işlevlerine göre gruplandırıldığı gözlemlenmiştir. Buna göre; A blok ruhsal engelli bireylere yönelik misafirhane ve yönetim binası, B blok, zihinsel engelli bireylere yönelik misafirhane binası, C blok, giriş alanı ve ortak tesis binası, D blok, fiziksel engelli bireylere yönelik misafirhane ve sağlık binası ile son olarak E blok ’da mesleki eğitim binası olarak sınıflandırılmıştır. Giriş alanı olarak belirlenen C blok, tesis tasarımı ve inşaatı tamamlandıktan sonra ek bina olarak tasarlanmıştır. Bu nedenle, mimari kat planlarına erişilememiştir. Bu kapsamda C blok, çalışma kapsamında yapılan bina gözlemi ve görseller üzerinden değerlendirmeye alınmıştır.

A blok; ruhsal engelli bireylere yönelik misafirhane ve yönetim binasından oluşmaktadır. Blok içerisinde; yemekhane, etkinlik odaları, vestiyer, lobi, arşiv, müdür odası, sosyal hizmetler uzmanı odası, personel soyunma odası, mali ofis, idari ofis, bedensel engelliler misafir odası, misafir odaları, sekretarya mekânları bulunmaktadır. Zihinsel engelli bireylere yönelik misafirhanenin bulunduğu belirlenmiştir.

B blokta ise; özel öğrenme sınıfları, dil konuşma grubu sınıfları, zihinsel engelli grubu sınıfları, yaygın gelişimsel bozukluk grubu sınıfları, görme/işitme engelli grubu sınıfları, yürüme eğitim fizyoterapi odası, spor alanı bulunduğu gözlemlenmiştir. Ana giriş mekânı ve ortak tesis binası olarak belirlenmiştir.

C blokta; resepsiyon, dinlenme/oturma alanları, lobi alanları, çok amaçlı salon, kafeterya, depo alanlarından oluşmaktadır.

D blok; fiziksel engelli bireylere yönelik misafirhane ve sağlık binası olarak belirlenmiş ve bünyesinde derslikler, uygulama sınıfı, müzik odası, görsel sanatlar atölyesi, rehberlik odası, öğretmenler odası, el sanatları atölyesi, özel eğitim anaokulu mekânlarını barındırmaktadır.

Meslek eğitim binası olarak sınıflandırılan E blokta; bilim sınıfı, öğretmen odası, bilgisayar eğitimi atölyesi, büro yönetimi dersliği, halı kilim atölyesi, lobi, sergi alanları, seramik ve çömlek atölyesi bulunduğu belirlenmiştir.

“Etimesgut Belediyesi Engelsiz Yaşam Merkezi” mekân organizasyonu incelendiğinde, merkezi oluşturan beş bloğun işlevlerine göre sınıflandırıldığı gözlemlenmiştir. Fakat her bloğun katlar arasındaki organizasyonuna bakıldığında, işlevsel sınıflandırmanın amaçlandığı doğrultuda uygulanmadığı, hedeflenen fonksiyondaki bloklarda, farklı işlevsel mekânların da konumlandırıldığı gözlemlenmektedir. Merkezin sahip olduğu mekânlar Tablo 3.3.1.1.’de belirlenen veriler üzerinden değerlendirmeye alınmıştır.

Etimesgut Belediyesi Engelsiz Yaşam Merkezi ana giriş alanında, resepsiyon, lobi, vestiyer, dinlenme ve güvenlik alanı bulunduğu belirlenmiştir. Bu doğrultuda, ortak okuması yapılan merkezlerin giriş alanlarında olduğu gibi, benzer işlev mekânlarına sahiptir. Merkez içerisinde rehabilitasyon/iyileştirme alanları mevcuttur. Burada bulunan, misafir odaları/konaklama alanları, spor salonu, kullanıcı ve personel soyunma odaları, fizik tedavi salonu, fizyoterapi salonu ve kondisyon odası, günlük yaşam ve bakım odası gibi işlev odaklı mekânlar, rehabilitasyon alanları başlığı altında tasarlanmış ve sınıflandırılmıştır.

Merkezde yer alan eğitim alanları; özel öğrenme sınıfları, dil konuşma grubu sınıfları, zihinsel engelli grubu sınıfları, yaygın bilişsel bozukluk grubu sınıfları, görme/işitme engelli grubu

sınıfları, derslikler, müzik odası, uygulama sınıfı, görsel sanatlar atölyesi, el sanatları atölyesi, bilim sınıfı, bilgisayar eğitimi atölyesi, büro yönetimi dersliği, halı kilim atölyesi, seramik ve çömlek atölyesi olarak dağılım göstermektedir.

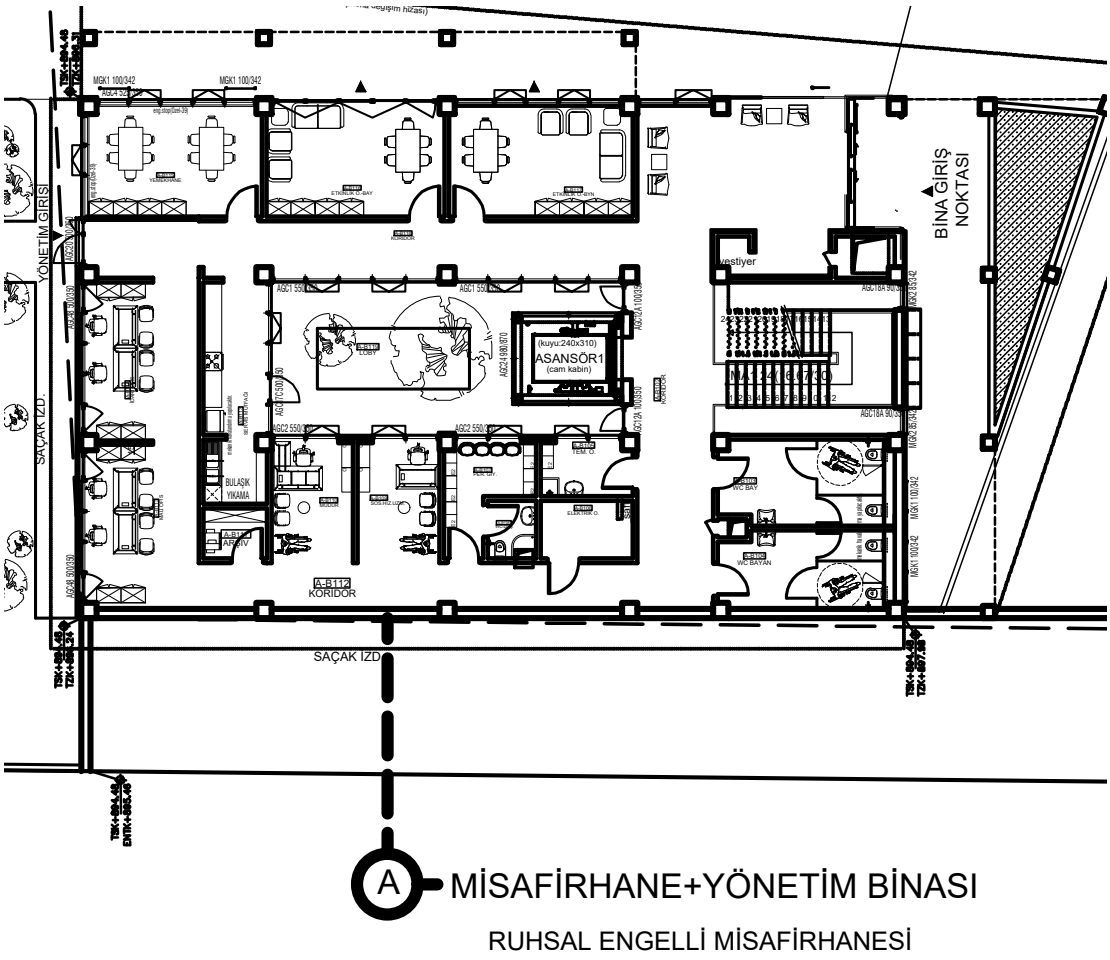
İdari alan olarak belirlenen mekânlarda ise, müdür odası, sosyal hizmetler uzmanı odası, mali ofis, idari ofis, sekretarya, arşiv, depo, öğretmenler odası, çok amaçlı/toplantı salonu, rehberlik odası yer almaktadır.

Eğlence ve ortak mekânlarda ise, bahçe, kafeterya, yemekhane gibi alanlar bulunduğu gözlemlenmiştir.

Etimesgut Belediyesi Engelsiz Yaşam Merkezi bünyesinde bulunan mekân ve işlevleri incelendiğinde, çoklu gruplandırmalara sahip olduğu ve farklı işlevler ile ilişkilendirilerek, hizmet ve aktiviteler açısından zenginleştirildiği anlaşılmaktadır.

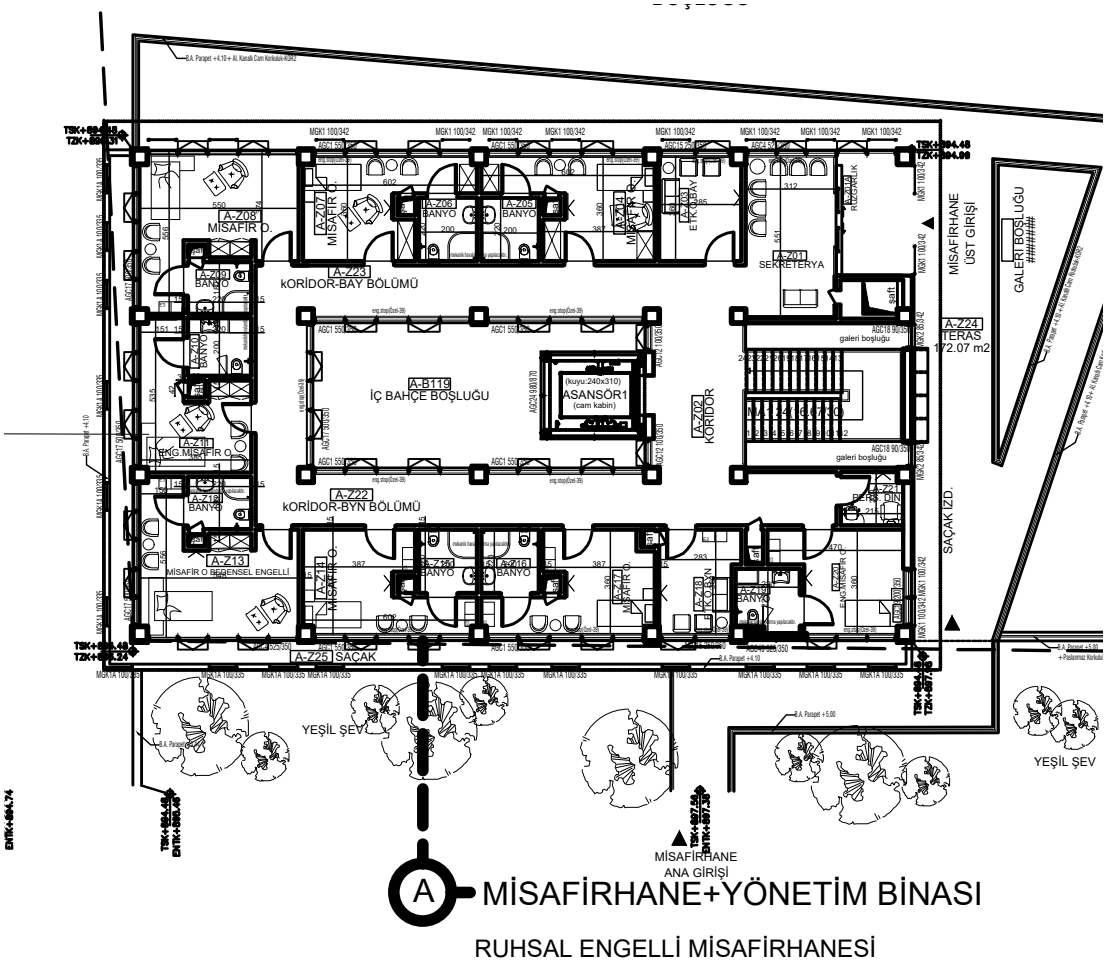
Mekânsal organizasyona açısından ele alındığında; Merkez kullanıcılarının karşılandığı ilk mekân ana giriş alanıdır. Bahsedildiği üzere, ana giriş alanında bireyleri resepsiyon, lobi, dinlenme/ oturma alanları karşılamaktadır. Merkez içerisinde yer alan diğer mekânlara geçiş ve dağılım, ana giriş alanından sağlanmaktadır. Aynı zamanda tüm bireyler ana giriş alanından diğer mekânlara bağımsız hareketlerini sağlayacak şekilde erişebilmektedir. Erişimin sağlanmasına yönelik Merkez'de yer alan Bloklara ait mekânsal ilişkiler aşağıdaki gibidir;

A blok, ruhsal engelli bireylere yönelik misafirhane ve yönetim binası olarak belirlenmiş ve içinde konaklama ve idari alanlara yönelik mekânlar yer almaktadır. A blok kat planları incelendiğinde; ana giriş alanı dışında bloğa erişimin sağlanabileceği farklı giriş alanları oluşturulmuştur. A blok (+0.00) kotunda, yönetim girişi ve bina giriş noktası birbirinden ayrılmıştır (Şekil 4.1.1.). Böylece, bireyler hedefledikleri mekânlara daha kolay erişim sağlayabilmekte ve koridorlardaki kullanım yoğunluğu azalmaktadır. Kat bina giriş noktasında, giriş alanlarında bulunması gereken vestiyer, oturma alanları, lobi alanı sağlandığı gözlemlenmiştir.

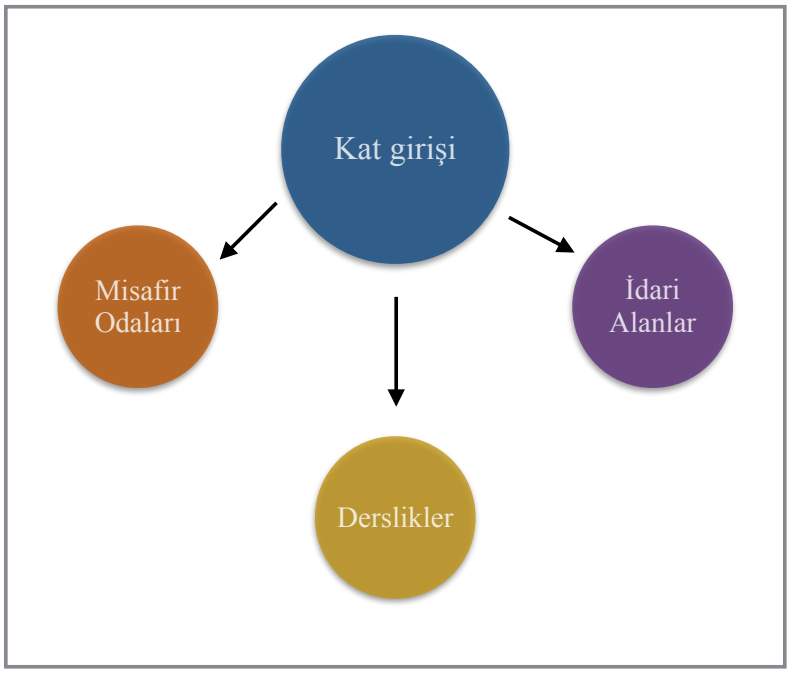

Şekil 4.1.1. Etimesgut Belediyesi EYM A Blok (+0.00 Kotu) Planı

Merkez'e ait kat planları incelendiğinde, blok içerisindeki mekânların işlevlere göre dağılım gösterdiği gözlemlenmiştir. Örneğin, A blok (+0.00) kotunda idari alanlara, (+4.00) kotunda ise konaklama alanlarına yer verildiği belirlenmiştir (Şekil 4.1.2.).

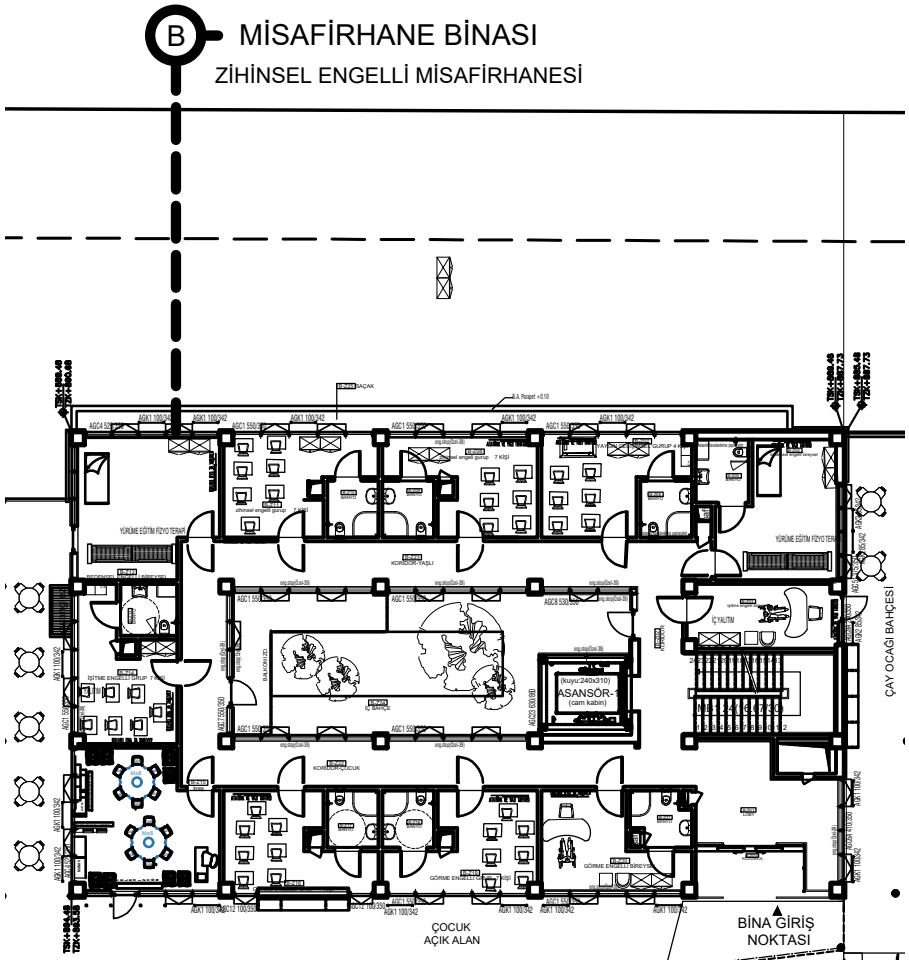
Şekil 4.1.2. Etimesgut Belediyesi EYM A Blok (+4.00 Kotu) Planı

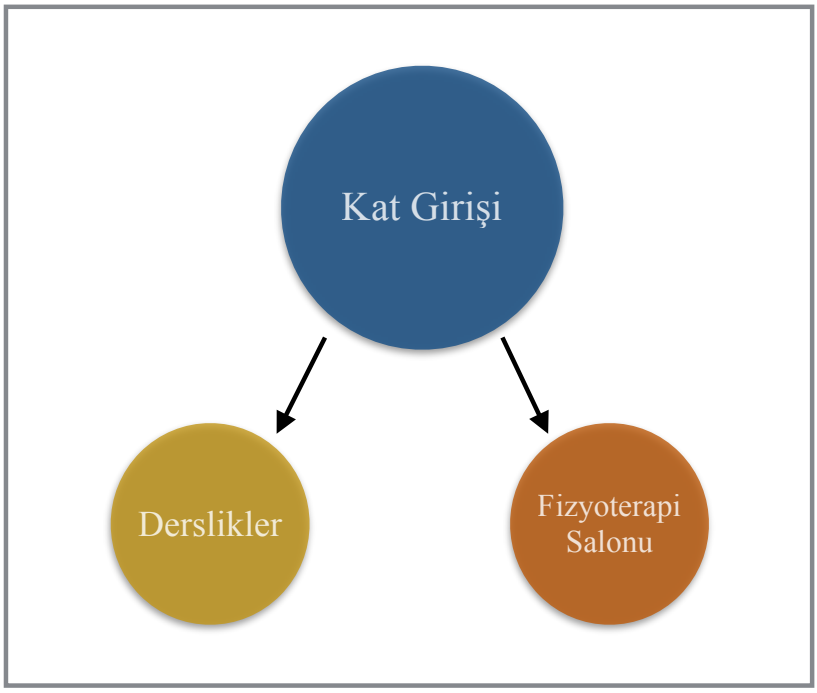
A Blok-Ruhsal Engelli Bireylere Yönelik Misafirhane ve Yönetim Binası

Şekil 4.1.3. Etimesgut Belediyesi EYM A Blok Mekân Organizasyonu

B blok zihinsel engelli misafirhanesi olarak tasarlanmıştır. B blokta da ana girişten sağlanan bağlantı dışında ayrı bir giriş alanı oluşturulmuştur. Fakat A bloktan farklı olarak, konaklama dışında farklı ek işlevlere sahiptir. Bu durum, kullanıcıların erişilebilirliği ve bağımsız hareketi açısından olumsuz bir etken olarak düşünülmektedir. Çünkü yapılarda, farklı işlevlerdeki alanlar bir arada gruplandırıldığında, bireylerin hedefledikleri alanlara daha kolay ulaşım sağladığı gözlemlenmiştir. B blokta, rehabilitasyon mekânları; fizyoterapi alanları, eğitim alanları ve zihinsel engelli grup sınıfları, işitme engelli grup sınıfları gibi alt mekânları içermektedir (Şekil 4.1.5.).

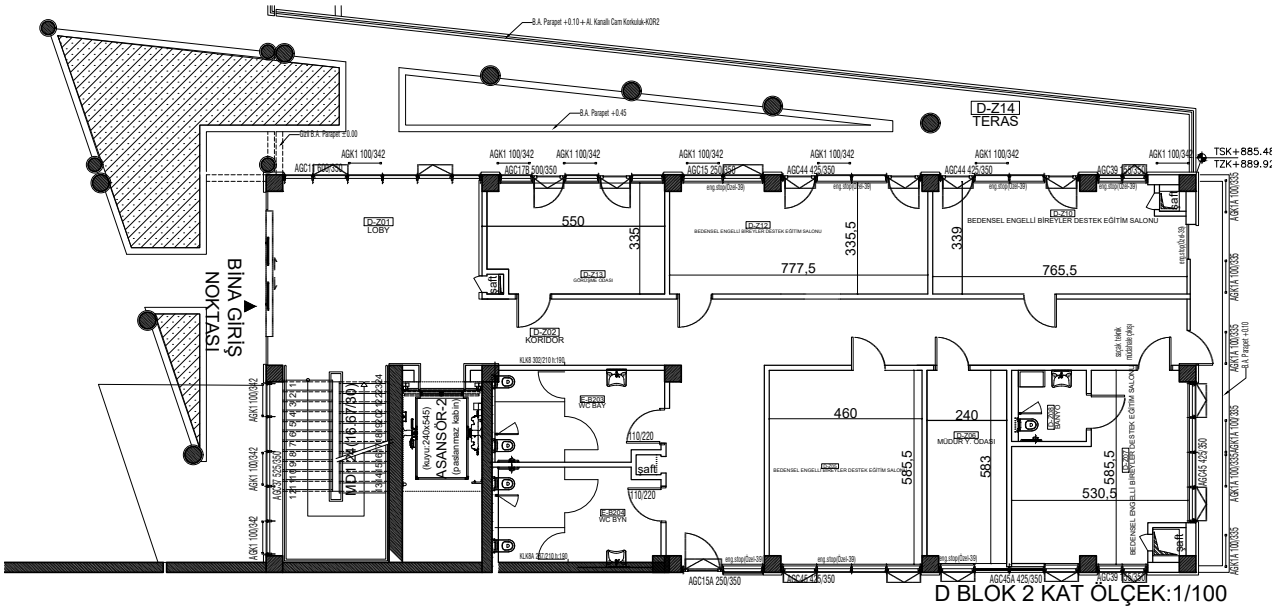
Şekil 4.1.4. Etimesgut Belediyesi EYM B Blok (+0.00 Kotu) Planı

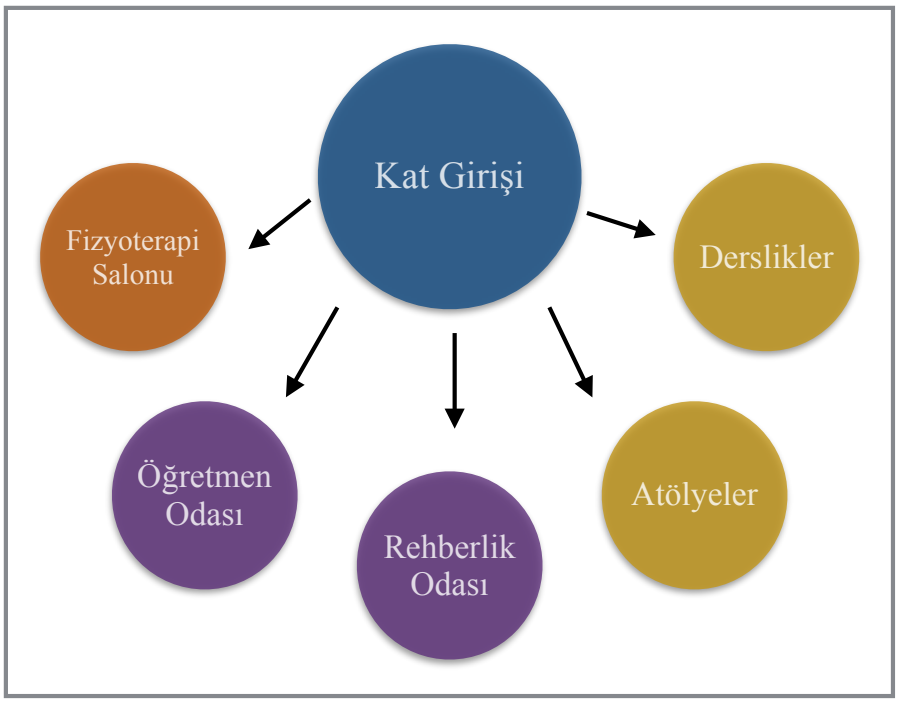
B Blok- Zihinsel Engelli Misafirhanesi

Şekil 4.1.5. Etimesgut Belediyesi EYM B Blok Mekân Organizasyonu

Fiziksel engelli misafirhanesi ve sağlık binası olarak belirlenen D blok, ana giriş alanından ulaşım sağlanan blok mekânlardan biridir. Diğer bloklarda olduğu gibi kendine ait bina girişi mevcuttur. Girişinde lobi ve dinlenme alanı oluşturulmuştur. İncelenen üç (3) kat planında, misafirhane ve sağlık binası olarak belirlenen blokta, farklı işlevlere de yer verildiği gözlemlenmiştir. Sağlık ve rehabilitasyon mekânlarında, (-4.00) kotunda fizyoterapi salonları ve kondisyon odası bulunmaktadır. D blokta, tasarlananın aksine uygulamada konaklama işlevine yönelik alt mekânlara yer verilmediği gözlemlenmiştir. Sınıflandırmanın dışında kalan mekânlar ise, derslikler, el sanatları atölyesi, öğretmen odası, rehberlik odası, bedensel engelli bireyler destek eğitim salonu gibi eğitim alanları olmuştur (Şekil 4.1.7.).

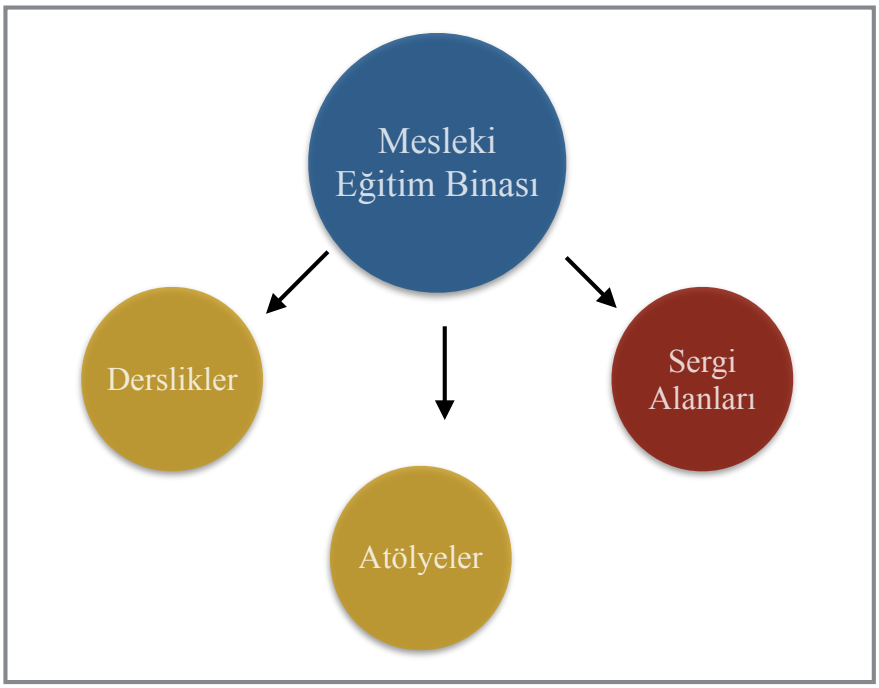
Şekil 4.1.6. Etimesgut Belediyesi EYM D Blok 2. Kat Planı

D Blok- Fiziksel Engelli Misafirhanesi ve Sağlık Binası

Şekil 4.1.7. Etimesgut Belediyesi EYM D Blok Mekân Organizasyonu

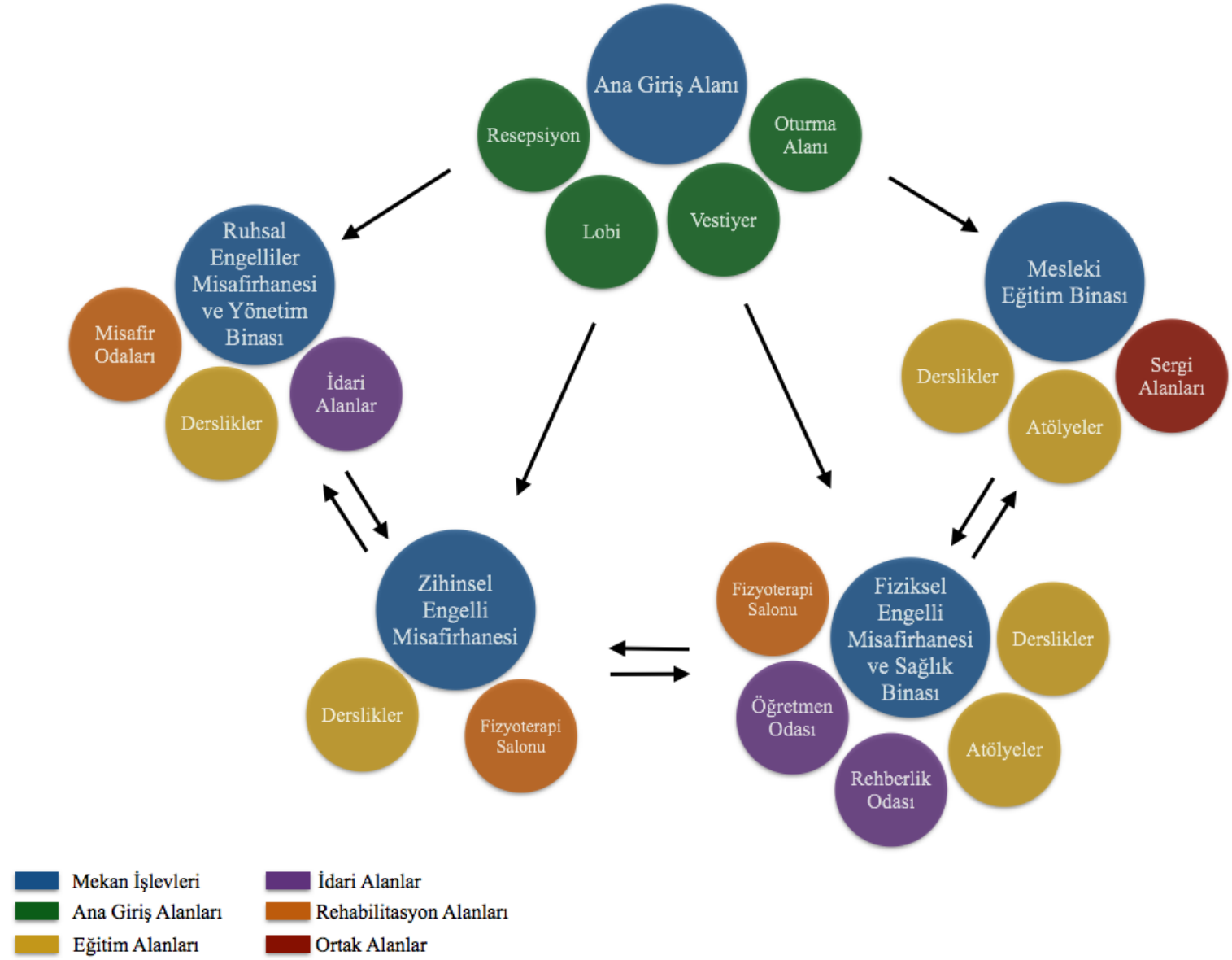
Ana giriş alanından yönelim sağlanan son mekân ise E bloktur. E blok, mesleki eğitim binası olarak sınıflandırılmıştır. Diğer bloklarda olduğu gibi, bina ve ara kat girişleri sağlanmıştır. Lobi ve oturma alanlarından oluşan kat girişlerinin devamında, seramik ve çömlek atölyesi, bilim sınıfı, bilgisayar eğitim atölyesi, halı kilim atölyesi, derslikler gibi eğitim alanları ile sergi alanları yer almaktadır. Bu bağlamda, blokta oluşturulan mekânlar belirlenen işlevsel sınıflandırma içerisinde yer almaktadır.

E Blok- Mesleki Eğitim Binası

Şekil 4.1.8. Etimesgut Belediyesi EYM E Blok Mekân Organizasyonu

Etimesgut Belediyesi Engelsiz Yaşam Merkezi'nin değerlendirmeye alındığı ilk başlık mekân organizasyonu ve işlevdir. Etimesgut Belediyesi Engelsiz Yaşam Merkezi'nin örnek merkezlerden farkı, farklı işlevlere sahip mekânları tek çatı altında toplamasıdır. Bünyesinde rehabilitasyon, eğitim, konaklama, spor gibi farklı işlevsel alanları bulundurmaktadır. Yapılan değerlendirmede merkezin, belirlenen ve engelsiz yaşam merkezlerinde bulunması gerekli olan işlevsel mekânları kapsadığı anlaşılmıştır. Engelli bireylerin topluma kazandırılmasını sağlayacak; eğitim, spor, sağlık gibi alanlarda gelişebilecekleri mekânların kullanımı için imkân tanıyan merkez, bünyesinde bulundurduğu işlevsel mekânlar açısından yeterlilik düzeyindedir. Dünyadaki örneklerin mekân organizasyonları incelendiğinde, bireylerin bağımsız hareketine engel oluşturmaması için, benzer işlevsel mekânların bir arada gruplandırılarak konumlandırılması söz konusudur. Bu sayede, bireylerin erişilebilirliklerinin kolaylaştığı belirlenmiştir. Fakat Etimesgut Belediyesi Engelsiz Yaşam Merkezi'nde bunun sağlanmadığı, benzer işlevsel mekânların kendi aralarında gruplandırılmadığı, tersine sağlık ve eğitim gibi farklı işlevdeki alanların bir arada konumlandırıldığı incelenmiştir.

Şekil 4.1.9. Etimesgut Belediyesi EYM Mekân Organizasyonu

Merkez organizasyonunda olumlu olarak değerlendirilebilecek bir unsur ise, işlevsel mekânları dağılımının ana giriş mekânından başlaması olmuştur ve diğer bloklara giriş alanı üzerinden ulaşım sağlanmaktadır. Bu sayede, daha düzenli, bireylerin bağımsız hareketine uygun bir yönelim sağlanmıştır ve bireylerin bilgi alabilecekleri ve hedefledikleri alanlara sorunsuz ulaşabilecekleri bir ortam oluşturulmuştur.

4.2. Yakın Çevre/İç Mekân Bağımsız Hareket ve Dolaşım

Çalışma kapsamında incelenen örnek engelsiz yaşam merkezlerinin bağımsız hareket ve erişilebilirliğe göre değerlendirilmiş ve ortak okumaları yapılarak çıkarılmış, ilgili standartlar çerçevesinde dolaşıma yönelik veriler elde edilmiştir (Tablo 2.4.1.). Çalışmada incelenen Etimesgut Belediyesi Engelsiz Yaşam Merkezi dolaşım alanları, bu çerçevede değerlendirilmiştir.

Engelsiz Yaşam Merkezlerinin yakın çevresi ile iç mekânlarında ulaşımı sağlayan dolaşım alanlarının, standartlar doğrultusunda tasarlanması ve doğru bir şekilde uygulanması, sadece engelli bireyler için değil, tüm bireylerin kullanımı ve bağımsız hareketi açısından önemlidir. Bu kapsamda dolaşım alanlarının tasarımında ara koridorları ve ana mekânları yatay ve düşey dolaşımda birleşim, aktarım ve geçiş alanlarını oluşturan; bina girişleri, kapılar, merdivenler, asansörler bağlamında ele alınmıştır. Mekânsal ilişkide ön plana çıkan ve kullanım yoğunluğu açısından dolaşım alanlarının mekân bağlantılarını oluşturan koridorlar ile ana koridor bağlantılı yoğun kullanıma sahip tuvalet alanları mekânsal ilişkisi içerisinde, zemin kaplamaları da malzeme ilişkisi içerisinde bu grup altında değerlendirilmiştir.

Etimesgut Belediyesi Engelsiz Yaşam Merkezi dolaşım alanları incelemesinde ilk basamak olan ve iç mekân ilişkisinde geçiş görevi üstlenen bina girişleri, erişebilirlik açısından önem taşımaktadır. Bina yakın çevresi ile ana giriş alanı ilişkisi bu anlamda engelsiz, erişime açık olmalıdır. Ana girişte kot farkı oluşturulmadığı için basamak ya da rampa kullanımına gerek duyulmamıştır. Aynı zamanda bina girişinde, özellikle tekerlekli sandalye kullanıcılarının hareketine uygun genişlikte bir manevra alanı ve sahanlık sağlanmıştır (Şekil 4.2.1.). Merkez giriş kapısında döner kapı kullanılmamış, tüm bireylerin zorlanmadan açabileceği, otomatik açılır kapılar kullanılmıştır. Oluşturulan çift kanatlı sürgülü kapı genişlikleri, verilen standartlara uygun bulunmuştur. Fakat ana giriş kapısı yanında, acil durumlarda kullanılabilecek 100 cm genişliğinde açılır kapı uygulanmamıştır. Bu durum, kullanıcıların güveneliğini tehdit eden bir unsur olarak belirlenmiştir. Ana giriş kapısında eşik kullanılmadığı gözlemlenmiştir. Böylece bireylere engel oluşturabilecek durumlardan kaçınılmış; fakat ana giriş kapısının cam olması ve üzerinde, özellikle

görme engelli kullanıcılar için, işaretleme bulunmaması risk ve engel oluşturabilecek bir eksiklik olarak değerlendirilmiştir.

Şekil 4.2.1. Etimesgut Belediyesi EYM Ana Giriş Alanı

Etimesgut Belediyesi Engelsiz Yaşam Merkezi'nde geçişleri oluşturan iç kapılar, özellikle görme bozukluğuna sahip bireyler için duvarlardan farklı olarak koyu ve farkedilebilir renk kullanılarak uygulanmıştır. Aynı zamanda tekerlekli sandalye ve bastonların oluşturabileceği darbelere karşı, kapıların alt kısımlarında tekmelik olarak tabir edilen darbeye dayanıklı malzeme ile kaplanmıştır. Kapı kalınlıkları ve yüksekliklerinin, minimum 90 cm ve minimum 210 cm olacak biçimiyle tasarlandığı gözlemlenmiştir. Kapı kolu yükseklikleri ise 90 cm-110 cm aralığında olup, tüm bireylerin kullanımına uygun bulunmuştur.

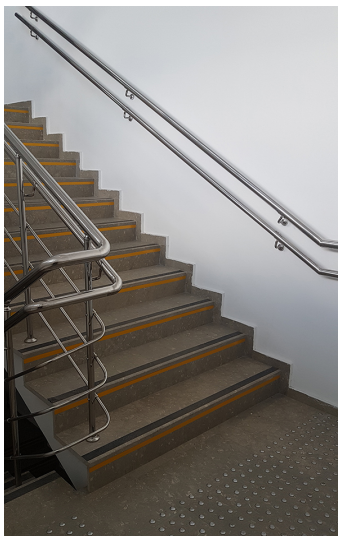
Şekil 4.2.2. Etimesgut Belediyesi EYM Kapı Örneği

Merkez içi düşey dolaşımın sağlandığı merdivenler, kaymaz ve pürüzlü yüzeyler kullanılarak tasarlanması gerekmektedir (Tablo 4.2.1.). Ancak, Etimesgut Belediyesi Engelsiz Yaşam Merkezi'nde merdiven yüzeylerinde merdiven basamaklarının sonlarına kaydırmaz şerit konulmasına karşın, basamaklarda seramik yüzey kaplama malzemesi uygulaması yapıldığından güvenli koruma yaklaşımı açısından kaymaya yönelik risk taşıdığı düşünülmektedir.

Engelli bireylerin kullanımına olumlu olarak etki edebilecek faktör; merkez merdivenlerinde standartlar dahilinde uygulanması gerektiği belirtilen şeritlerin bulunmasıdır. Bu şeritler 2,5 cm kalınlığında kaymayı önlemesi için yerleştirilmiş ve herhangi bir engel oluşturmaması için çıkıntısız bir şekilde konumlandırılmıştır. Merdivenlerde oluşturulan hissedilebilir yüzeyler de bağımsız hareket ve erişilebilirliği sağlamak için önemlidir. Merdiven basamaklarının başlangıcında ve bitişinde uygulanması gereken hissedilebilir yüzeyler, merkez merdivenlerinde de bulunmaktadır. Minimum 60 cm standardına uygun olan bu yüzeyler, merdiven başlangıcından hemen önce ve bitişinden sonra merdiven genişliği ölçüsünde bırakılan boşluktan sonra yerleştirilmiş ve bireylerin bağımsız hareket etmelerini kolaylaştırmıştır. Son olarak; merdiven küpeştelerinde hissedilebilir yüzeyler yerleştirilerek, kat bilgisi, merdiven başlangıç ve bitişiyle ilgili bilgi verilmiştir (Tablo 4.2.1.).

Merdiven Yüzeylerinde Kaydırmaz Şerit Uygulaması

Merdiven Başlangıcı/Bitişi Hissedilebilir Yüzeyler

Merdiven Küpeştesi Hissedilebilir Yüzeyler

Tabloids 4.2.1. Etimesgut Belediyesi EYM Merdiven Zemin Uygulamaları

Asansörler, dolaşım alanları kapsamında incelenen, düşey dolaşımın sağlandığı bir diğer elemandır. Etimesgut Belediyesi Engelsiz Yaşam Merkezi'nde tüm bireyler asansörlere kolayca ve herhangi bir yardıma ihtiyaç duymadan ulaşım sağlayabilmektedirler. Merkez asansörleri; Tablo 2.4.1.'de belirtildiği gibi; otomatik işlemekte, hareketsiz ve içerisinde yük bulunmadığında kat seviyesine eşit şekilde durabilmektedir. Bu durum, engelli bireylerin bağımsız hareketlerini sağlayabilecekleri koşulları oluşturmaktadır. Asansör kabin içi ve önünde, özellikle tekerlekli sandalye kullanıcılarının manevrasına uygun ölçülerde alan sağlandığı gibi gözlemlenmiştir (Tablo 4.2.2.). Asansörlerde sağlanması gereken bir diğer koşul da tutunma barlarıdır. Merkez asansörlerine 90 cm yükseklikte tutunma barları yerleştirilmiştir. Asansör kontrol düğmeleri; tasarım ve özellikleri ile sesli sistemleri, erişilebilirlik ve bağımsız hareketin sağlanması için oluşturulan Tablo 2.4.1.'de belirtilen gerekliliklere uygun bulunmuştur.

Tablo 4.2.2. Etimesgut Belediyesi EYM Asansör İçi ve Çevresi

Dolaşım alanları ara bağlantı elemanları oluşturan yapı koridorlarının 90cm'den geniş tasarlandığı, yüksekliğinin ise 220 cm'den yüksekte tutulduğu gözlemlenmiştir. Bu genişlik tekerlekli sandalye kullanıcılarının manevralarını engellenmemektedir. Ancak koridor duvar yüzeylerinde tutunma barlarının bulunmadığı belirlenmiştir.

Merkez ana dolaşım aksları ile ilişkilenen ve yoğun kullanım alanlarından olan ortak tuvaletler, asansörlerin yakınında ve ulaşılabilir konumda yapılandırılmıştır. Ortak tuvalet kapılarının içeri doğru açıldığı, engelli tuvalet kabinlerinin ise dışa doğru açıldığı gözlemlenmiştir. Ölçüleri minimum 90 cm genişliğindedir. Tuvalet kabinleri ölçüleri Tablo 4.2.3. standartlarına uygun ölçüde tasarlanmıştır. Zemin ve yüzey kaplamaları eşit seviyelerde tutulmuş, bireylerin

kaymasını önleyecek malzemeler uygulanmıştır. Engelli tuvalet kabinlerinde tutunma barları uygulanmıştır. Merkez tuvaletleri manevra mesafelerine sahiptir.

Tablo 4.2.3. Etimesgut Belediyesi EYM Tuvaleti

Dolaşım alanları kapsamında incelenen zemin kaplamaları, engelli kullanıcılar için tehlike oluşturmaması adına tasarım ve uygulamada önemli bir yer tutmakta ve erişilebilirlik ve bağımsız hareketin sağlanmasında büyük rol oynamaktadır. Binaların engelsiz tasarım değeri taşıyabilmesi için, dolaşım alanlarının zemin ve yüzey kaplamalarının sabit, kaymaz, sert ve dayanıklı özelliklerde olması gerektiği belirlenmiştir. Tablo 2.4.1'de incelenen standartlar doğrultusunda; zemin kaplamalarının kaymayı önleyen malzemelerden, görme engellilerin erişebilirliğine uygun, hissedilebilir yüzeylerin uygulanması gerektiği belirlenmiştir. Aynı zamanda, dolaşım yüzeylerinde antistatik özelliğe sahip malzemeler kullanılması ve farklı yüzeylerin geçişlerinde eşit seviyelerin sağlanması, kullanıcılar açısından risk azaltıcı ve bağımsız hareketi destekleyici unsurlar olmaktadır.

Etimesgut Belediyesi Engelsiz Yaşam Merkezi ana giriş dolaşım alanı zemin ve yüzey kaplamalarında doğal taş kaplama ve halı uygulaması görülmektedir. Uygulanan bu malzemeler, Tablo 2.4.1.'de belirlenen niteliklere uygun bulunmuştur. Kullanılan halının kalınlığı maks. 1,3 cm olacak şekilde, dokusu ise bireylerde algısal yanılsamaya sebep olmayacak biçimdedir. Ancak, malzeme farklılığının olduğu geçişlerde seviye farklılıklarının oluştuğu gözlemlenmiştir. Bu farklılıkların, engelli bireylerin kullanımı sırasında tehlikeye yol açabileceği düşünülmektedir. Bu alanda, hissedilebilir yüzeylere yer verilmiştir. Bina girişinden park alanına kadar süreklilik sağlayan bu yüzeylerin, iç mekânlarda devamlılığının olmadığı görülmektedir. Bu durum, görme

engelli bireylerin bağımsız hareketini kısıtlayacak bir unsur olarak belirlenmiştir. İç mekân girişinde zemin yüzeyinde epoksi kullanıldığı belirlenmiştir. Epoksi malzemesinin nitelikleri, özellikle ortopedik ve görme engelli bireylere tehlike oluşturmayacak, güvenli, kaymaz, dayanıklı olarak değerlendirilmektedir. Bina girişini takip eden dolaşım alanlarının zemin ve yüzey kaplamalarının büyük çoğunluğunda epoksi kullanımı devamlılık göstermektedir. Merkez blok geçişlerinde seramik zemin kaplama malzemelerine yer verilmiştir. Bu malzeme zeminin ıslak olması durumunda kayma ve düşmelere neden olabileceğinden kullanıcılar için risk faktörü oluşturduğu düşünülmektedir. Malzemeler arası geçişte seviye farklılığına yer verilmemiştir. Bu sayede, özellikle ortopedik engelli bireylerin bağımsız hareketini engelleyecek durumlardan kaçınılmıştır.

Tablo 4.2.4. Etimesgut Belediyesi EYM Zemin Kaplamaları

Zemin kaplamalarında önem teşkil eden bir diğer uygulama ise; hissedilebilir yüzeylerdir. Görme engelli bireylerin erişilebilirliğinde önemli bir yere sahip hissedilebilir yüzeyler, uygulandığında bireylerin bağımsız hareketini sağlamakla birlikte, yanlış uygulandığında çok büyük tehlikelere yol açabilmektedir. Etimesgut Belediyesi Engelsiz Yaşam Merkezi'nde hissedilebilir yüzeyler bulunmaktadır. Merkez iç ve dış mekânında bulunan bu yüzeylerin Tablo 2.4.1.'de incelenen TS 12576 sayılı standardı doğrultusunda; minimum 50 cm olacak şekilde tasarlandığı gözlemlenmiştir. Merkez iç mekânlarında hissedilebilir yüzeyler, tüm dolaşım alanlarında devamlılık göstermemektedir. Bu durum, görme engelli kullanıcıların bağımsız hareketini etkileyebilecek nitelikte olduğu için erişilebilir tasarım anlamında yeterli bulunmamıştır. Dolaşım alanlarında hissedilebilir yüzeylerin uygulandığı bölgelerde ise, Tablo 2.4.1.'de bahsedilen yüzey çeşitlerinin iki farklı çeşidi gözlemlenmektedir. Bahsedilen iki çeşit hissedilebilir yüzey, Şekil 4.2.3.'te görülen, dikey dolaşım elemanına yönlendirmek amacıyla tasarlanan yürüme kılavuz izleri ve yön değiştirme öğeleridir.

Şekil 4.2.3. Etimesgut Belediyesi EYM Hissedilebilir Yüzeyler

Etimesgut Belediyesi Engelsiz Yaşam Merkezi dolaşım alanları üzerinden yapılan değerlendirmeler, engelli bireylerin erişilebilirlikleri ve bağımsız hareketini kapsayıcılığı açısından incelenmiş ve uygunluğu değerlendirilerek Tablo 4.2.5. oluşturulmuştur.

Emimesgut Belediyesi Engelsiz Yaşam Merkezi Dolaşım Alanları İncelemesi	
Bina Girişleri	
- Ana giriş alanında basamak/rampa kullanımı yoktur. - Uygun manevra alanı ve geniş sahanlık oluşturulmuştur. - Erişilebilirlik ve bireysel güvenliği sağlayacak yeterlilikte aydınlatma uygulanmıştır.	
Zemin Kaplamaları	
- Ana giriş alanı çevresinde doğal taş kaplama ve halı kullanılmıştır. Kaymaz ve güvenli nitelikte olan bu malzemelerin uygulamasında uygun seviyeler sağlanmıştır. - İç mekan zemininde çoğunlukla kaymaz yüzeye sahip epoksi tercih edilmiştir. - Blok geçişlerinde epoksinin tersine kaydırabilir yüzeye sahip seramik yüzey kaplama malzemesi kullanılmıştır. Tehlike unsuru olarak değerlendirilmiştir. (i.s. TS 9111)	
Kapılar	
- Döner kapılar kullanılmamıştır. - Ana giriş kapısı zorlanmadan açılan otomatik sürgülü kapı olarak tasarlanmıştır. - Ana giriş kapısı ve iç kapıların ölçüleri standartlara uygun bulunmuştur. - Cam kapılar görme bozukluğu olan bireyler için işaretlenmemiştir. - Kapı kolu yükseklikleri engelli bireylerin kullanımına uygundur. (i.s. TS 9111)	
Merdivenler	
- Merdiven yüzeyleri kaydırabilir nitelikte bulunmuştur. - Merdiven yüzeylerinde kaydırmaz şeritler ve standartlara uygun hissedilebilir yüzeyler uygulanmıştır. (i.s. TS 12576) - Küpeştelerde kat bilgilerinin verildiği hissedilebilir yüzeyler bulunmaktadır.	
Asansörler	
- Asansörlere kolay ulaşım sağlanmaktadır. -Asansörler hareketsiz halde kat seviyesine eşit seviyede durmaktadır. - Kabin içi ve önünde yeterli manevra alanı sağlanmıştır. - Tutunma barları, kontrol düğmeleri ve sesli sistemler standartlara uygun tasarlanmıştır. (i.s. USTAD)	
Tuvaletler	
- Tuvalet kapıları içeriye doğru, engelli tuvalet kabinleri ise dışa doğru açılmaktadır. - Kapı ve tuvalet kabinleri ölçüleri standartlara uygun bulunmuştur. - Zemin kaplamaları kaymaz malzemelerden seçilmiştir. - Kabin içinde tutunma barları bulunmaktadır. (i.s. TS 9111)	
Koridorlar	
- Koridorlar 90cm'den geniş, 2,2m'den yüksektir. - Tutunma barları bulunmamaktadır. - Manevra alanları yeterlidir.	
* i.s. : ilgili standart	

Tablo 4.2.5. Etimesgut Belediyesi EYM Dolaşım Alanları İncelemesi

Dolaşım alanları bireylerin erişilebilirliğini ve bağımsız hareketini etkileyen en önemli unsurlardan biridir. Bina girişleri, zemin kaplamaları, kapılar, merdivenler, asansörler, tuvaletler ve koridorlar gibi kriterler kapsamında değerlendirilen dolaşım alanları sadece engelli bireylerin değil tüm insanların kullanımı için önem teşkil etmektedir. Merkezde, dolaşım alanları kapsamında olan bina girişine bakıldığında, standartları sağlayan bir tasarım görülmüştür. Mekân çevresi ve iç mekânında kullanılan zemin kaplamalarında, çoğunlukla doğal taş kaplama, epoksi gibi kaymaz, güvenli malzemeler seçilmiş ve uygulamada eşit seviyeler sağlanmıştır. Fakat blok geçişlerinde kullanılan seramik yüzey kaplama malzemesi, standartların dışında özelliklere sahip olup, bireyler için engel teşkil edebilecek bir malzeme olarak değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda, tasarlanacak engelsiz yaşam merkezlerinde tehlike oluşturabilecek malzeme kullanımlarından kaçınılması önerilmektedir. Giriş kapısı ve iç kapılar da dolaşım alanları için önemli geçişlerdir. Merkez girişinde döner kapı kullanılmaması, Merkezin tasarım değerlerinde olumlu bir unsuru olmuştur. Merkez giriş kapıları ve iç kapıları, tüm bireylerin erişilebilirliği ve bağımsız hareketi için uygun ölçü ve açıklıklara sahiptir. Merkezde kullanılan cam kapılarda, görme bozukluğu olan bireylere yönelik işaretlemeler uygulanmamıştır. Bu uygulama, bulunması gereken bir tasarım unsuru olarak belirlenmiştir. Merkez merdivenlerinde standartlara uygun şeritler ve hissedilebilir yüzeyler mevcuttur. Fakat merdiven yüzeylerinde kaymaz malzeme kullanılması gerektiği düşünülmektedir. Dolaşım alanlarında, düşey dolaşımı sağlayan asansörlerin, ve ortak tuvalet alanlarının ilgili standartlara ve verilere uygun tasarlandığı, erişilebilirlik ve bağımsız hareketi sağladığı gözlemlenmiştir. Bu noktada Etimesgut Belediyesi Engelsiz Yaşam Merkezi, incelenen diğer engelsiz yaşam merkezlerine örnek teşkil etmektedir. Dolaşım alanları kapsamında incelenen bağlantı koridorları da sahip olduğu ölçüler ve manevra alanları açısından yeterli bulunmuştur. Bir eksiklik olarak değerlendirilen duvar yüzeylerinde olması gereken tutunma barlarının eklenmesi bir gerekliliktir ve öneri olarak sunulabilir.

4.3. Donatı Elemanları

Donatı elemanları, mekânlara estetik ve işlevsel açıdan katkı sağlayan, bireylerin ihtiyaçlarını karşılamaya ve günlük yaşantılarını kolaylaştırmaya yönelik unsurlardır. Donatı elemanlarının kullanımının kolay olması, herkes tarafından erişebilir ve bağımsız hareketi kısıtlamaması için ergonomik değerlere uygun olması gerekmektedir.

Fiziksel çevrenin kullanıcı erişiminde ve bağımsız hareketinde göz ardı edilmeyecek boyutlarda önem taşıdığı mekânlardan biri engelsiz yaşam merkezleridir. Bu merkezlerde donatı

elemanları, engelli bireylerin günlük yaşantılarına gerekli olan ihtiyaçlarının karşılanmasında da büyük rol oynamaktadır. Bu nedenle, ergonomik, işlevsel ve herkes için tasarım ilkesine uygun ölçü, malzeme ve biçimde tasarlanıp uygulanmalıdır. Bu çalışmada değerlendirmeye alınan donatı elemanlarının işlevsel özellikleri, iç ve dış mekânlarda bulunan oturma birimleri ve kentsel donatılar, aydınlatma elemanları ile diğer ögeler ile sınırlandırılmıştır. Değerlendirmeler, elde edilen veriler çerçevesinde ele alınarak incelenmiştir.

Engelsiz yaşam merkezlerinde, engelli bireylerin günlük ihtiyaçlarına yönelik çözümlemeleri getiren donatı elemanları içerisinden yoğun kullanım; oturma birimleri ve kentsel donatılar üzerindedir. Oturma bankları, çöp kutuları, bisiklet park demirleri, bitki elemanları gibi donatılar, Etimesgut Belediyesi Engelsiz Yaşam Merkez'inde yoğun olarak kullanılmaktadır. Merkezin ana giriş alanında, çöp kutusu ve oturma birimleri yer almaktadır (Şekil 4.3.1.). Bu donatılar, kullanıcıların hareketini engellemeyecek şekilde, net biçimde tanımlanan ana dolaşım alanının dışında konumlandırılmıştır.

Şekil 4.3.1. Etimesgut Belediyesi EYM Çevresi Donatı Elemanları

Bu elemanlar malzeme, boyut ve biçim açısından tehlike oluşturucu yüzeylere sahip değildir. Oturma birimleri, tüm kullanıcıların ergonomik değerlerine uygun, standart ölçüler dahilinde yerden 40-50 cm yükseklikte tasarlanmış ve oturma birimlerinin yanında tekerlekli sandalyeli kullanıcıları için yeterli alan bırakılmıştır (Şekil 4.3.1.). Ana girişte yer alan donatılar, erişimi kısıtlayıcı ya da engel oluşturucu düzenleme ve yapılanma içerisinde bulunmamaktadır.

Merkezin ana dolaşım akslarında yer alan oturma birimleri, giriş alanında olduğu gibi ilgili ölçü ve standartlara uygundur (Tablo 2.4.2.).

Etimesgut Belediyesi Engelsiz Yaşam Merkezi dış mekân ana dolaşım akslarında yer alan oturma bankları, belirli bir düzen içerisinde belirli aralıklarla yerleştirilmiş ve bankların yanında tekerlekli sandalyeli bireylere uygun boşluklar yaratılmıştır (Şekil 4.3.2.). Aynı zamanda, bank oturum yükseklikleri standartlara uygun olarak 50 cm'dir. Çöp kutuları ile bitkisel elemanlar da ana dolaşıma engel oluşturmamaktadır. Bitkiler ve ağaçlar, tehlikeye sebep olmayacak biçimi ile dikensiz ve meyve dökmeyen türlerden seçilmiştir.

Yürüme yolları üzerinde olan ağaçlar, özellikle görme engelli bireylerin bağımsız hareketini engellememesi amacıyla, ağaç çevrelerinde hissedilir yüzeylere sahip doku değişiklikleri ile çevrelenmiştir (Şekil 4.3.3.). Farkındalık için yapılan bu hissedilebilir yüzeyler, Tablo 2.4.2.'de verilen BM kriterlerindeki gibi 60 cm'lik ölçüyle çevrelenmiştir.

Şekil 4.3.2. Etimesgut Belediyesi EYM Çevresi Donatı Elemanları

Şekil 4.3.3. Etimesgut Belediyesi EYM Çevresi Hissedilebilir Yüzeyler

Etimesgut Belediyesi Engelsiz Yaşam Merkezi'nin iç mekân ve çevresinde ye alan aydınlatma elemanları, donatı elemanları başlığı altında değerlendirmeye alınmıştır. Tablo 2.4.2.'de belirtildiği gibi, aydınlatmanın iyi bir şekilde uygulanması, tüm bireylerin bulundukları alanı verimli kullanmalarına, bağımsız hareketlerini sağlamalarına ve tahliyenin yapılabilmesine olanak tanımaktadır. DIN 18024'e göre, açık alanlarda aydınlatma profilleri 2,3 m olması gerektiği belirlenmiştir. Merkez çevresindeki aydınlatma elemanlarının konumlandırıldığı yükseklik belirtilen standartlar doğrultusunda yeterlilik sağlamaktadır (Tablo 4.3.1.). Fakat bina dış mekânı giriş alanında yer alan aydınlatma elemanı kullanımının sayısal olarak yetersiz kaldığı gözlemlenmektedir (Tablo 4.3.1.). Bunun nedeni; Tablo 2.4.2.'de yer alan ADA standardında, giriş alanlarına yerleştirilen aydınlatma elemanlarının 2,03 m yükseklikten kısa olmaması gereğine dayandırılmıştır. Merkez girişinde belirtilen standardın aksine uygulama yapıldığı gözlenmektedir.

Tablo 4.3.1. Etimesgut Belediyesi EYM Çevresi Aydınlatma Elemanları

Etimesgut Belediyesi Engelsiz Yaşam Merkezi'nin sahip olduğu donatı elemanları, ilgili standartlar ve veriler doğrultusunda incelenmiş ve yapılan değerlendirme sonucu Tablo 4.3.2. oluşturulmuştur.

Etimesgut Belediyesi Engelsiz Yaşam Merkezi Donatı Elemanları Analizi	
Zemin ve Yüzey Kaplamaları	
- Giriş mekanı çevresinde kaydırmaz parke taşlardan oluşturulmuştur. - Rögar kapaklaı ve malzeme geçişlerinin bulunduğu alanlarda seviye farklılıkları bulunmaktadır. - Hissedilebilir yüzeylere yer verilmiştir fakat devamlılığı sağlanmamıştır. - Giriş iç mekanında epoksi kullanılarak kaymaz, güvenli bir zemin oluşturulmuştur. Dolaşım alanlarının çoğunluğunda epoksi kullanımı devam etmiştir. - Blok geçişlerinde zemin ve yüzey kaplamaları değişiklik göstermektedir. Malzeme geçişlerinde eşit seviye olması sağlanmıştır, fakat epoksiye göre daha kaygan bir malzeme seçimi yapıldığı gözlemlenmiştir. - İç mekanda uygulanan hissedilebilir yüzeylerin Tablo ?'te verilen standartlara uygun olduğu belirlenmiştir. Fakat bina çevresindeki gibi devamlılığı sağlanmamıştır. (i.s. TS 12576)	
Oturma Birimleri	
- İç mekan giriş alanında bulunan çöp kutuları ve oturma birimleri dolaşım alanınınn dışında bulunmaktadır. - Çıkıntısız, keskin olmayan yüzeylere sahiptit. (i.s. İBB) - Tablo ? standartlarına göre uygun yükseklik ve genişlikte tasarlanmışlardır. - Çevrelerinde tekerlekli sandalye kullanıcılarına uygun boşluklar bulunmaktadır. - Merkez ortak tuvaletleri çevresine oturma birimi yerleştirilmemiştir. - Yapı çevresi oturma elemanları uygun aralıklarla ve ölçülerle tasarlanmıştır. - Kullanılan bitkiler dikensiz ve meyve dökmeyen türlerden seçilmiştir ve yürüme yollarının dışında konumlandırılmıştır. - Ağaçlar ve birkiler görme engelli bireyler için hissedilebilir yüzeyler ile işaretlenmiştir. (i.s. BM)	
Aydınlatma Elemanları	
- Kullanıcıların kendi güvenliklerini sağlayabilecekleri, verimli aydınlatma sağlanmıştır. - Merkez çevresinde 2,03m altında aydınlatma konumlandırılmadığı fakat giriş alanında bu standardın dışında uygulama yapıldığı belirlenmiştir. (i.s. TS 9111)	
* i.s. : ilgili standart	

Tablo 4.3.2. Etimesgut Belediyesi EYM Donatı Elemanları Analizi

Tüm bireylerin günlük yaşantılarını kolaylaştırmaya yönelik, estetik ve işlevsel açıdan katkı sağlamayı amaçlayan donatı elemanları, araştırma kapsamında, örnek dört merkez üzerinde standartlar ve mevzuatlar doğrultusunda değerlendirilmiştir. Bunun sonucunda ortaya kılavuz niteliğinde elde edilen veriler, Etimesgut Belediyesi Engelsiz Yaşam Merkezinde değerlendirme ölçütü olarak kullanılmıştır. Oturma birimleri ve kentsel donatı elemanları, ana aksları oluşturan yürüme yollarının dışında konumlandırılmış, standartlara uygun ölçülerde yerleşim ve tasarımı gerçekleştirilmiştir. Belirlenen bu nitelikler, merkez donatı elemanlarının erişilebilir ve bağımsız harekete uygun olmasını sağlamaktadır. Aydınlatma elemanları konum olarak bireylerin bireysel güvenliklerini sağlayıcı düzende ve görüşü sağlayıcı yeterli sayısal değerdedir. Ancak aydınlatma elemanlarının yükseklik ölçüleri, standartlara uygun bulunmamıştır.

4.4. Yönlendirme Elemanları

Mekânlarda dolaşımı ve bağımsız hareketi etkileyen, kullanıcı erişebilirliğinin ve bağımsız hareketinin sağlanmasında önemli rol oynayan faktörlerden bir tanesi yönlendirme elemanlarıdır.

Belirlenen hedeflere yönelimde, algısal faktörlerin rolü yadsınamaz. Bu açıdan mekân içi ve dışı yönelimi sağlayıcı görsel, işitsel ve dokunsal her türlü işaret ve donanım, bağımsız hareketin sağlanmasında dikkatle tasarlanması ve uygulanması gereken tasarım unsurlarındandır.

Yönlendirme elemanları, tüm kullanıcıların mekân içi ve mekânlar arası erişimini sağlayabilmesinde etkilidir. Fakat engelli bireylerin bağımsız hareketi sağlamasında daha büyük bir role sahiptir. Yanlış uygulamalar ile engelli bireylerin erişebilirliği kısıtlanabilmekte ve istenmeyen tehlikeli durumlara sebep olabilmektedir.

İç ve dış mekânlarda kullanıcının yöneliminin etkin olması, uygulanan algısal ve fiziksel faktörlere göre değişiklik gösterebilmektedir. Algısal faktörler; doğrusal sistemler, örüntüsel sistemler, merkezcil sistemler ve bir araya gelen sistemler ile sağlanmaktadır. Fiziksel faktörler ise; semboller (piktogramlar), işaretler ve tabelalar, şemasal tanımlama ve haritalama yöntemlerinin tasarlanıp uygulanmasıyla kullanıcının bağımsız hareketini kolaylaştırmaktadır. Bu çalışmada ise, elde edilen bilgiler ve standartlar doğrultusunda, Etimesgut Belediyesi Engelsiz Yaşam Merkezi kullanıcılarının yönelimini sağlarken, kullanılan yönlendirme elemanlarının, bireylerin erişebilirliği ve bağımsız hareketine uygunluğu uygulama ve tasarım teknikleri ile bunların kullanıcı üzerindeki etkileri üzerinden incelenmiştir.

Etimesgut Belediyesi Engelsiz Yaşam Merkezi'nde şemasal tanımlama ve haritalama yönteminin kullanılmadığı, sembollerin (piktogramlar), işaretler ve tabelaların bulunduğu gözlemlenmektedir. TS 9111 standardına göre, engelsiz yaşam merkezleri gibi kamuya açık yapılarda, kullanıcıların erişimi için ana giriş alanından sonra mekân içi yönlendirme planı bulunmalıdır. Fakat çalışma kapsamında incelenen merkez ana giriş alanında böyle bir uygulamanın olmadığı görülmüştür. Aynı zamanda mekân içerisindeki yönlendirme işaretleri, kullanıcıları başlangıç noktasından itibaren oluşturulan tüm farklı fonksiyonlardaki alanlara ulaştırmalıdır. Dolaşım alanlarının tüm karar ve yön değişikliği ihtimali olan noktalarında, bilgilendirme ve yönlendirme yapılmalıdır. Merkezin yönelim elemanlarının uygulanması hakkında gözlemlenen bir diğer olumsuz bir nokta ise, gerekli ve yeterli yönlendirmenin yapılmaması konusundadır.

Tablo 4.4.1. Etimesgut Belediyesi EYM İç Mekân ve Çevresi Yönlendirme İşaretleri Eksiklikleri

Yapının dolaşım alanlarında kullanıcıların bağımsız hareketine ve erişilebilirliğine yardımcı yönlendirme elemanlarından biri, asansör çevresinde bulunan bilgilendirme sistemleridir. Her katta ve asansör çevresinde bulunan bu işaretler, konumlandırıldıkları yer ve yükseklik açısından uygun bulunmuştur (Tablo 4.4.2.). İşaret levhası üzerindeki yazı fontu ve büyüklüğü kolay okunabilir ve anlaşılabilir seçilmiştir. Konumlandırılan levhanın üzerinde, görme engelli bireylerin de duyularına yönelik hissedilebilir, kabartmalı işaretler bulunmaktadır. Aynı zamanda asansör içerisinde de

Tablo 4.4.2. Etimesgut Belediyesi EYM Asansör İçi ve Çevresi Yönlendirme Elemanları

yönlendirmenin devam ettiği gözlemlenmektedir. Asansör içindeki sesli yönlendirmenin yanı sıra, her kat için erişilebilecek alanlarla ilgili işaret levhası bulunmaktadır (Tablo 4.4.2.).

Asansör çevrelerinde bulunan kat numaralı işaret levhalarının tersine, merdiven boşluklarında veya çevresinde bireyleri farklı işlevdeki alanlara yönlendiren herhangi bir bilgilendirme levhası bulunmadığı gözlemlenmiştir. Merdiven tırabzanlarına yerleştirilen ve görme engelli bireylerin kullanımına yönelik kabartmalı yüzeylere sahip işaret levhaları, bireylerin katlar arası ulaşımındaki bağımsız hareketlerine olumlu yönde etki sağlamaktadır (Şekil 4.4.1).

Şekil 4.4.1. Etimesgut Belediyesi EYM Merdiven Trabzanları İşaret Levhası

Merdiven boşlukları ve çevresi dışında, TS 9111 standartlarına göre yönelimin bilgilendirme sistemleriyle sağlanması gereken, ama merkezde uygulaması eksik uygulanan alanlar; danışma alanları, oturma alanları, farklı işlevlerdeki alanlara yönlendirme, rehabilitasyon havuzu girişi olarak belirlenmiştir. Merkez içi alanlara yapılan hareket için yönlendirme eksikliğinin belirlenmesine karşın; farklı işlevlerdeki derslikler, atölyeler gibi alanların bulundukları yerlerde işaret ve bilgi levhaları konumlandırılmıştır. Farklı işlevlerde kullanılan sınıflar, bilgilendirme sağlamak amacıyla, kullanım amaçları doğrultusunda numaralandırılmış ve isimlendirilmiştir (Şekil 4.4.2.).

Şekil 4.4.2. Etimesgut Belediyesi EYM İşaret ve Tabelalar

Tablo 2.4.3.'te verilen bilgiler doğrultusunda bilgilendirme levhaları incelendiğinde; levhalarda anlaşılabilir, okunabilecek büyüklükte yazı tipinin seçildiği saptanmıştır. Aynı zamanda görme engelli bireylerin kullanımı dikkate alınarak kabartmalı hissedilebilir işaretlere yer verilmiş, göz seviyesinde olacak şekilde tasarlanmıştır.

Şekil 4.4.3. Etimesgut Belediyesi EYM Bilgilendirme Levhası

Etimesgut Belediyesi Engelsiz Yaşam Merkezi'nde uygulanan yönlendirme ve bilgilendirme sistemleri kapsamında yönelimin sağlandığı bir diğer unsur; acil durum ve tahliyeye yönelik gerçekleştirilen yönlendirme ve uyarı sistemleridir. Tüm bireylerin erişilebilirliğine ve bağımsız hareketine uygun tasarlanan, asıl hedefin güvenli tahliye olduğu bu sistemlere yönelik uygulamalar Tablo 4.4.3.'te gösterilmiştir.

Tablo 4.4.3. Etimesgut Belediyesi EYM Acil Durum Tahliye ve Yönlendirme Elemanları

Farklı engel türlerine sahip kullanıcıların bağımsız hareketine ve erişilebilirliğine uygun tasarlanan acil durum yönlendirme elemanları; sesli, görsel (piktogramlar ile), dokunsal yüzeller ile farklı iletim yolları ile verilmelidir. Merkezin farklı noktalarında konumlandırılmış, engelli bireylerin desteğe ihtiyacı olabilecek durumlara yönelik kullanımları için yardım çağrı üniteleri bulunmaktadır (Tablo 4.4.3.).

Merkezin dış mekân ana dolaşım akslarında, yönelim levhaları ve işaretleme sistemlerinin uygulandığı görülmektedir. Merkez bina girişinin ve güvenliğinin bulunduğu alan işaret levhaları ile belirlenmiş olmasına karşın, bu alana merkez çevresinde yönlendirme sağlanmamıştır. Aynı zamanda, merkez çevresindeki park alanında yer alan piktogramlar ve işaret levhalarında acil durum toplanma alanı belirlenmiş; fakat Tablo 2.4.3.'te belirtildiği gibi bireylerin açıkça okuyup

anlayabileceği, göz hizasında yer alan bir yükseklik ve alanda konumlandırılmamış olduğu düşünülmektedir (Tablo 4.4.4.).

	
Engelli Otoparkı İşaret Levhası	Acil Durum Toplanma Alanı İşaret Levhası

Tablo 4.4.4. Etimesgut Belediyesi EYM Çevresi İşaret Levhaları

Merkez ana dolaşım aksları ile ilişkili bir diğer alan; engelli otoparkı alanıdır. Engelli bireylerin kullanımına ayırılan bu otopark alanında, ulaşılabilirlik sembolü içeren işaret levhası uygun konum ve yükseklikte uygulanmıştır (Tablo 4.4.4.).

Donatı elemanlarının gereklilikleri ve standardizasyonu kapsamında incelenen Etimesgut Belediyesi Engelsiz Yaşam Merkezinde hareketin ve yönelimin başladığı ve bittiği mekân ilişkilerinde, erişilebilirliğin ve bağımsız hareketin sağlanmasına yönelik bilgilendirme ve işaret sistemlerinin açıklayıcı ve net bir görüş sağlayıcı olması gerekmektedir. Fakat çalışmada incelenen merkezin giriş alanında, belirtilen özelliklere sahip bilgilendirme işaretleri sistemleri gözlemlenmemiştir. Bu durum, merkez açısından temel bir eksiklik olarak değerlendirilmiştir. Giriş alanı dışında yer alan dolaşım alanlarına bakıldığında, acil durum tahliyesine yönelik bilgilendirme levhalarının seçilebilir boyut ve konumda yer aldığı ve algılanabilir düzeyde aydınlatıldığı gözlemlenmiştir. Ancak merkez dolaşım alanlarında, yönelimin değişebileceği karar noktalarında yer alması gereken işaret ve levhalar bulunmamaktadır. Bu durum; kullanıcıların yönelimlerinde karmaşaya sebep olabilecek, engellerle karşılaşarak bağımsız hareketlerinde sorun yaşamalarına neden olmaktadır (Tablo 4.4.1.). Merkezde kullanıcıların karşısına çıkan işaret ve bilgi levhaları, asansör çevresinde ve kapı geçişlerinde bulunmaktadır. Asansörlerin ulaştığı her katta, Tablo 2.4.3.'te verilen standartlara göre doğru bir uygulama olarak kabul edilen, kat numaraları ile ilgili bilgilendirme sistemleri gözlemlenmiştir (Tablo 4.4.2.).

Farklı işleve yönelik kullanımda olan odaların kapı kenarlarında, bilgilendirme işaretleri uygulandığı ve kullanıcıya tanımlı hale getirildiği gözlemlenmiştir. Fakat odaların kapı kenarlarında yerleştirilen bilgilendirme sistemlerinin bir kısmında Braille alfabesi kullanılarak bilgilendirme yapılmadığı belirlenmiştir. Bu durum, görme engelli kullanıcıların bağımsız hareketinin önünde büyük bir engel oluşturmaktadır.

Sadece tuvalet kapılarının yanında, kapı mandalının yer aldığı duvar yüzeyinde görme engelli bireylerin erişilebilirliği de düşünülerek uygun yükseklikte Braille alfabesi kullanılan bir levha yerleştirilmiştir. Bu bilgilendirme levhasında uygulanan yazı fontu standart büyüklüktedir (Şekil 4.4.4.).

Şekil 4.4.4. Etimesgut Belediyesi EYM Tuvalet Bilgilendirme Levhası

Merkezde incelenen yönlendirme elemanları, mekânlarda bireylerin erişilebilirliğini ve bağımsız hareketini etkileyen unsurlardandır. Etimesgut Belediyesi Engelsiz Yaşam Merkezi yönlendirme elemanları açısından incelendiğinde, şemasal tanımlama ve haritalama sisteminin kullanılmadığı, semboller, işaretler ve tabelalar kullanıldığı gözlemlenmiştir. Dolaşım alanlarında belirlendiği üzere, merkez ana giriş alanı, dolaşım alanları ve yön değişikliği ihtimali olan noktalarda kullanıcıları tüm işlevdeki mekânlara yönlendiren bilgilendirme sistemleri bulunmamaktadır. Bu kapsamda, merkez işaret ve bilgi levhalarında bir çok eksiklik gözlemlenmiştir. Tasarlanıp uygulanan işaret ve levalar standartlara uygun bulunmuştur. Fakat, bilgilendirme sistemleri bireylerin bağımsız hareketini sağlaması için yetersizdir. Giriş alanlarında, dolaşım alanlarında bireyleri hedefledikleri mekânlara yönlendirecek nitelikte bilgilendirme sistemleri bulunmamaktadır. Olumlu olarak belirlenen uygulamalardan bir tanesi, asansör çevrelerine konumlandırılan bilgilendirme sistemleridir. Her katta, her asansör çevresinde bulunan

bu işaretler, bulundukları yükseklik, kullanılan işaretler ve sembollerin anlaşılabilirliği, yazı fontu ve büyüklüklerinin uygunluğu, üzerinde bulunan hissedilebilir yüzeyler gibi nitelikleri açısından yeterli bulunmuştur ve her engelsiz yaşam merkezinde bulunması gereken özelliklerden biridir. Yönlendirme sistemlerinin, asansör içerisinde de uygulandığı gözlemlenmiştir. Sesli yönlendirmenin dışında, hissedilebilir yüzeyler ve kat bilgisi de bulunmaktadır ve bu durum bireylerin bağımsız hareketinde büyük rol oynamaktadır. Asansörlerin aksine, merdivenlerine kat ile ilgili bireylerin yönelimini kolaylaştıran bilgilendirme levhaları bulunmamaktadır. Ancak merdiven tırabzanlarında engelli kullanıcılara yönelik kabartmalı yüzeylere sahip işaret levhaları tasarlanmıştır. Merkez içi dolaşım alanlarında, yönlendirme elemanları eksik bulunsa da, işlevsel alanların bulunduğu alanlarda işaret ve bilgi levhaları olduğu belirlenmiştir. Aynı zamanda, görme engelli bireylerin kullanımına yönelik levhalara hissedilebilir yüzeyler de eklenmiştir. Merkezin acil durum tahliye ve yönlendirme sistemleri ise diğer engelsiz yaşam merkezleri tasarımlarına örnek teşkil edebilecek nitelikte uygulanmıştır.

Merkez dış mekân yöneliminde de bilgilendirme sistemleri uygulanmıştır. İşlevsel alanların bulunduğu yerlerde işaret ve levhalar bulunsa da, bu mekânlara yönlendiren bilgilendirme sistemlerinin bulunmadığı gözlemlenmiştir. Merkez çevresinde acil durumlar için oluşturulan toplanma alanı için işaret ve levhalar konumlandırılmıştır. Fakat bu levhalar erişilebilir ve anlaşılabilir nitelikte bulunmamıştır. Çünkü, yerleştirilen toplanma alanı levhalası, bireylerin görüş alanının dışında yerleştirilmiştir. Otopark alanında bulunan engelli otoparkında ise, ulaşılabilirlik sembolü içeren işaret levhası standartlara uygun şekilde uygulanmıştır. Bu doğrultuda, merkez iç mekân ve çevresinde doğru uygulamalara yer verildiği belirlenmiş fakat bireylerin erişilebilirliğini ve bağımsız hareketini engelleyebilecek uygulamalar da bulunduğu için, yönlendirme elemanlarının bu bakış açısından yeniden değerlendirilmesi önerilmektedir. Doğru konumlarda, yeterli sayıda, açık, net ve doğru bilgiler veren bilgilendirme sistemleri tasarlanıp uygulanması Etimesgut Engelsiz Yaşam Merkezi'nde ve tasarlanacak olan tüm engelsiz yaşam merkezlerinde bireylerin erişilebilirliklerini ve bağımsız hareketlerini sağlamalarında kolaylık sağlayacak bir etkendir.

BÖLÜM 5: SONUÇ VE ÖNERİLER

Toplum yaşamı içerisinde fiziksel ve zihinsel yeterliliğe sahip bireylerin yanı sıra, doğuştan, kaza, hastalık gibi belirli nedenlerden kaynaklanan, farklı yaşlardan, çeşitli engel türlerine sahip bireyler de bulunmaktadır. Engellilik kavramı, beş farklı başlık altında sınıflandırılmıştır. Bunlar; zihinsel engelli, görme engelli, işitme ve konuşma engelli, ortopedik engelli ve süreğen engellilerdir. Çalışma kapsamında, bireylerin ihtiyaçları değişkenlik gösterebildiği, daha özel bir ekip çalışması ve bakım gerektirdiği için zihinsel ve süreğen engellilere yönelik değerlendirmelere yer verilmemiştir.

Engelli insanların sosyal ve kişisel yaşamlarında yer alan aktivitelerin gerçekleşmesi, sadece yapabilirlikleri ile sınırlı kalmamakta, mekânlar da onlara engel oluşturmaktadır. Bu durum, bireylerin yaşam kalitelerini düşürmekte ve sosyal yaşama katılımlarını önlemektedir. Bu nedenle, bireylerin psikolojik, fiziksel ve sosyal anlamda kendilerini yeterli hissetmeleri adına engelsiz mekânlar tasarlanması gerekmektedir. Engelsiz mekân kavramının ortaya çıkmasıyla, evrensel dilde kabul gören "evrensel tasarım", "herkes için tasarım", "engelsiz tasarım" ve "erişilebilirlik" yaklaşımları öne çıkmıştır. Bu yaklaşımlar, herhangi bir değiştirme ya da uyarlamaya gerek duyulmadan, herkesin kullanımına uygun mekân ve ürünün tasarlanmasını ve uygulanmasını hedeflemektedir. Engelsiz mekânların oluşturulması engelli bireylerin topluma katılımının ve sosyalleşmesinin eşit koşullarda sağlanmasında büyük rol oynamaktadır. Bahsedilen tasarım ilkelerinde ~~de~~, ortak amaç olan engelsiz mekânları oluşturmak hedeflenerek, mevcut yönetmelikler, standartlar ile süreç içerisinde geliştirilmişlerdir. Engelsiz tasarımın ve engelsiz mekânların ortaya çıkışı, bağımsız hareket kavramının da oluşmasını sağlamıştır. "Engelli bireylerin az yardımla ya da hiç yardım almadan günlük ihtiyaçlarını karşılayabilmesi" olarak tanımlanan bağımsız hareket, bireyleri topluma kazandırmada onları desteklemektedir. Tüm insanlar, bulundukları tüm mekânları eşit haklarda ve koşullarda kullanabilmelidir. Bu durumun oluşabilmesinde ise bağımsız hareket ve erişilebilirlik kavramları büyük rol oynamaktadır. Evrensel tasarım ve engelsiz tasarım yaklaşımlarından farklı olarak erişilebilirliğin, bireylerin bağımsız hareketi kapsamında ayrıştığı belirlenmiştir. Bu bağlamda, çalışma kapsamındaki tüm değerlendirmeler, bağımsız hareket ve erişilebilirlik kavramları üzerinden yapılmıştır.

Mekânların tasarımlarında uygulanan bu yaklaşıma yönelik değerler, bireylerin kullanımına yönelik olsa da, bazen kullanıcıların karşısına engel olarak da çıkmaktadır. Bu durumun bağımsız hareketi ve erişilebilirliği etkilediği gözlemlenmiştir.

Çalışma kapsamında mekânsal tasarım değerleri; organizasyon ve işlev, dolaşım alanları, donatı elemanları ve yönelim elemanları üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Engelsiz yaşam merkezleri, bireylerin günlük ihtiyaçlarını giderebilmelerini, sosyal ve toplumsal yaşama katılmalarını hedefleyen, spor, eğitim, sağlık gibi birçok farklı işlevi barındıran merkezlerdir. Bu merkezler, sadece engelli bireylerin değil, aileler, ziyaretçiler, doktorlar gibi farkı kullanıcı gruplarının da erişim ve kullanımına açıktır. Bu bağlamda, engelsiz yaşam merkezleri, bağımsız hareketi ve erişilebilirliği etkileyen faktörler göz önünde bulundurularak tasarlanmalıdır.

Toplu kullanım mekânlarında, engelli birey ayrımı olmadan tüm kullanıcıların ihtiyaçlarını gidermeleri ve aktivitelerini gerçekleştirebilmeleri gerekmektedir. Bu doğrultuda, toplumsal mekânlarda erişilebilirlik ilkesine yönelik tasarımlar hedeflenmeli ve uygulanmalıdır. Bunun sağlanabilmesi için, yerli ve yabancı birçok yasa, mevzuat ve standart oluşturulmuştur. Fakat günümüzde, toplum içerisinde bu konuyla ilgili farkındalık yetersiz olduğu için engelliler hala mekânsal problemlerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu doğrultuda, engelsiz bir yaşam alanı ve çevrenin sağlanması için, yasalar ve standartların yanı sıra; toplumsal hassasiyet ve bilincin gelişmesi gerekmektedir.

Bireylerin hareketine yönelik erişilebilirlik ve bağımsız hareketin sağlanabilmesi için tasarım değerleri kapsamında standartlar, mevzuatlar, yönetmelikler oluşturulmuş ve belirlenmiştir. Ülkemizde geliştirilen standartların bir kısmı Türk Standartları Enstitüsü tarafından düzenlenmiştir. Yapılan düzenlemeler; yol, mekân tasarımları, yapı malzemeleri gibi farklı çalışmalardan oluşmaktadır. Ayrıca ülkemizde mevzuatlar ve yasal düzenlemelerin yapıldığı da gerçektir. Bu düzenlemeler, engelli bireylerin haklarını desteklemeyi, sosyal ve toplumsal yaşama katılmalarını, tüm bireylerin eşit koşullara sahip olduğu düşüncesini savunmayı hedeflemektedir. Ülkemizde 2005 yılından bugüne, “Özürlüler Kanunu” yürürlüktedir ve bu sayede engelli bireylerin önüne çıkabilecek sosyal, psikolojik ve fiziksel sorunlara çözüm olmaya çalışılmaktadır.

Farklı ülkelerde de, ülkemizde olduğu gibi engelli bireylerin haklarını korumayı amaçlayan standartlar ve yasal düzenlemeler bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi”, “Facility Accesibility Design Standards” (FADS), “Engellilerin Haklarına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi”dir. Bir diğer yasal düzenleme ise “Engelli İnsanların Hakları Hakkında Antlaşma”dır ve bu antlaşmaya Türkiye de dahildir. Dünya ülkeleri tarafından tanınan düzenlemelerden bir tanesi de, “Engelli Amerikalılar Yasası”dır. Bu düzenleme, tüm bireylerin eşit haklara sahip olduğunu belirtmeyi amaçlayan bir yasa olarak çıkmıştır.

Toplumda bulunan, özellikle engelli bireyler olmak üzere tüm bireylerin, günlük yaşantılarının kolaylaştırılması için, farkı işlevleri ve ihtiyaçları karşılayabilecekleri mekânlar tasarlanmalıdır. Bu düşünce doğrultusunda, engelsiz yaşam merkezlerinin kurulması fikri ortaya çıkmıştır. Çalışma kapsamında incelenen ve farklı ülkelerde yer alan engelsiz yaşam merkezleri, mekânsal ve tasarım özellikleri açısından öne çıkan, yoğun kullanıma elverişli, farklı türlerden engel gruplarının kullanımına olanak tanıyan örnek merkezler olarak ele alınmıştır. Bu merkezler; mekân organizasyonu ve işlevi, mekânlar arası bağlantı alanları ve dolaşım aksları, mekân donatı elemanları ve mekânsal yönlendirme elemanları üzerinden değerlendirmeye alınmıştır. Belirlenen kriterler doğrultusunda, St. John's Rehab, KS Cracovia 1906 Centennial Hall and Sports Center for the Disabled, NewYork Presbyterian David H. Koch Center ve School Complex Gloggnitz araştırmaya katkı sağlayan merkezler olarak seçilmiştir. Bünyelerinde sağlık, konaklama, rehabilitasyon, eğitim gibi farklı işlevsel mekânları bulunduran merkezler, engelli bireylerin erişilebilirliklerini ve bağımsız hareketlerini kolaylaştırmayı, kendilerini geliştirmelerine yardım etmeyi hedeflemiştir. Bu merkezlerin mekân organizasyonları; spor salonları, toplantı salonları, derslikler, atölyeler, rehabilitasyon ve iyileştirme alanları, fizik tedavi odaları gibi mekânlara sahiplerdir. İşlevsel çeşitliliğe sahip engelsiz yaşam merkezleri, aynı zamanda kullanıcı çeşitliliğine de sahiptir. Bu merkezler, sadece engelli bireyler değil, aileler, ziyaretçiler, idari personel, sağlık personeli, yardımcı hizmetler sınıfı gibi grupların da kullanımına açıktır.

Engelsiz yaşam merkezlerinde, bireylerin erişilebilirliklerinin ve bağımsız hareketlerinin sağlanması için farklı işleve yönelik mekânlar arasında bağlantılar oluşturulmalıdır. Bu doğrultuda, engelsiz yaşam merkezlerinde oluşturulan tüm mekânlar ve aktiviteler, kişi sayılarına, kullanım yoğunluğuna ve kullanıcı ihtiyaçlarına göre merkez boyutları ve organizasyonları sağlanmalıdır. Araştırmada incelenen dört merkez, mekân organizasyonları ve işlevleri üzerinden değerlendirmeye alınmıştır. Örnek engelsiz yaşam merkezlerinin ortak okuması yapılığında; bu merkezlerin bünyesinde yer alan farklı işlevlere yönelik mekân ilişkilerinin sağlandığı anlaşılmıştır. Bunlar çalışma kapsamında değerlendirilerek; ana giriş alanı, rehabilitasyon alanı, eğitim alanları, idari alan, eğlence ve ortak alanlar olarak sınıflandırılmıştır. Ayrıca, yapılan inceleme sonucunda, farklı fonksiyona sahip mekânların, bir çatı altında toplandığında işlevsel çeşitliliği arttırdığı gözlemlenmiştir. Bu doğrultuda çoklu fonksiyona sahip engelsiz yaşam merkezlerinin mekânsal organizasyonunda içermesi gereken mekânlar ve mekân-işlev ilişkileri belirlenmiştir. Belirlenen işlev-mekân bağlantıları doğrultusunda, mekânlar arası ilişkilerin akışını oluşturan mekân organizasyonları ve konumlandırılmaları da incelenmiştir. Örnek merkezlerin ortak değerlendirmesi

sonucu, mekânların ana giriş alanlarının, kullanıcılara bilgi verilen alanlar olduğu ve mekânsal dağılımın sağlandığı merkez alan olarak belirlendiği gözlemlenmiştir. Çoğunlukla, diğer fonksiyondaki mekânlara dağılım ana giriş alanından sağlanmıştır. Bu bağlamda, engelsiz yaşam merkezlerinde, bireylerin erişilebilirliklerini ve bağımsız hareketlerini sağlayabilmeleri için, benzer işlevdeki mekânların kendi içlerinde gruplanarak konumlandırılması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Günlük yaşantıda, bireylerin hedefledikleri alana olan ulaşımlarını sağlamalarında etkili olan unsurlardan bir diğeri dolaşım alanlarıdır. Kimi zaman engelli bireylerin karşısına engel olarak çıkabilecek kapı, koridor, rampa gibi geçişleri sağlayan elemanlar, her bireyin eşit kullanımını sağlanacak şekilde tasarlanmalıdır. Engelsiz yaşam merkezleri ana ve yan dolaşım aksları ile yatay ve düşey dolaşımın sağlandığı tüm yapısal elemanlarda erişilebilirliğin ve bağımsız hareketin sağlanması gerekmektedir. Bir mekânın ana hatlarını oluşturan ve kullanıcının hedeflediği alanlara erişimini sağlayan dolaşım alanları çalışmada; bina girişleri, kapılar, merdivenler, asansörler ile dolaşım aksları ile yoğun bağlantılı tuvaletler ve akışın sağlanmasında etkili olan zemin kaplamaları açısından ele alınmış ve incelenmiştir. Bu elemanların erişilebilirliği, belirlenen standartlar ve tasarım yaklaşımları açısından ele alınarak, dört örnek engelsiz yaşam merkezi üzerinden değerlendirilmiştir. Yapılan incelemede, merkezlerin dolaşım alanlarındaki tasarım elemanlarının kullanıcıların erişilebilirlikleri ve bağımsız hareketleri açısından yeterlilikleri değerlendirilmiştir. Bu noktada; engelsiz yaşam merkezleri dolaşım alanları tasarım ve uygulamalarının erişilebilir değerlere sahip olması ve kullanıcıların bağımsız hareketine imkan sağlaması açısından gereken tasarım değerleri belirlenmiş ve elde edilen veriler paralelinde tablolar oluşturulmuştur.

Mekânlarda donatı elemanları, estetik ve işlevsel anlam taşıyan, bireylerin bağımsız hareketinde etkili olan unsurlardandır. Günlük yaşantıda her alanda bireylerin karşısına çıkan ve sıkça kullanılan donatı elemanları, kullanıcı ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde, güvenli ve herkesin kullanımına uygun düzeyde evrensel olmalıdır. Çalışmada örnek merkezler üzerinden incelenen iç mekân ve kentsel donatı elemanları, oturma birimleri, aydınlatma elemanları ve sınırlandırıcılar çerçevesinde ele alınmıştır. Değerlendirmede dikkat edilen nokta, donatı elemanlarının çalışma kapsamında elde edilen standartlar ve veriler doğrultusunda ele alınarak, engelli kullanıcılar açısından gereksinimlerin ortaya konmasıdır. Dört merkezin ortak okuması yapıldığında, hiçbir merkezde sınırlandırıcıya yer verilmediği gözlemlenmiştir.

Engelsiz yaşam merkezlerinde oluşturulan yatay ve düşey dolaşım alanları ve bu alanlarda bulunan fiziksel ve algısal faktörler, bireylerin doğru yönelimini sağlayan etkenlerdir. Mekân içi yönelimde oluşturulan alanlar, tasarım biçimlenişlerine göre sınıflandırılmaktadırlar. Bunlar;

doğrusal sistem, örüntüsel sistem, merkezcil sistem ve bir araya gelen sistemlerdir. Algısal ve fiziksel faktörlerin yanı sıra, yönlendirme elemanlarının anlaşılabilir, erişilebilir olması için standartlar belirlenmiştir. Bireyler, mekândaki dolaşım alanlarını kullanarak hedeflediği mekâna yönelimini sağlamaktadır. Bu süreçte, bireyin hedefine ulaşmasını sağlayan, standartlar doğrultusunda tasarlanan yönlendirme elemanları ve sistemleri kullanılmaktadır. Bilgilendirme sistemleri olarak adlandırılan bu sistemler, semboller (piktogramlar), işaretler, şemasal tanımlama ve haritalama gibi farklı yöntemlerle sağlanmaktadır. Belirlenen sistemler ile iletilmek istenen bilgilerin, açık, anlaşılabilir, sade, evrensel bir yol izlenerek, çeşitli yazılı, işaretsel, sembolik ifadeler kullanılarak aktarılması amaçlanmaktadır. Çalışma kapsamında incelenen örnek merkezler, yönelim sistemleri ve ilgili standartları üzerinden değerlendirilmişlerdir. Yapılan değerlendirmeler, yazar tarafından çekilen görsellere dayandırılmıştır. Değerlendirme algısal, fiziksel yönlendirme elemanları üzerinden incelenmiştir.

Çalışma kapsamında elde edilen verilen, Etimesgut Belediyesi Engelsiz Yaşam Merkezi üzerinden değerlendirilmiştir. Değerlendirme; organizasyon ve işlev ilişkisi, dolaşım alanları, donatı elemanları ve yönlendirme elemanları üzerinden yapılmıştır.

Bahsedilen örnek engelsiz yaşam merkezleri, özellikleri kapsamında engelsiz yaşam merkezleri bağımsız hareket ve erişilebilirlik açısından incelenmiştir. Merkezler, gerek engelli bireylerin kullanımı, gerekse ziyaretçiler, sağlık personeli gibi diğer kullanıcı gruplarının gereksinimleri, belirlenen standartlar ve tasarım ölçütleri doğrultusunda karşılamalıdır. Bu açıdan bu çalışma, varolan merkezlerin uygunluk sağlaması ve yeniden yapılandırılması, yapılacak merkezler için örnek teşkil etmesi açısından önem arz etmektedir.

Araştırmada engelsiz yaşam merkezlerinin engelli kullanıcıların bağımsız hareketine ve erişilebilirliğine yönelik olması adına, standartlar, mevzuatlar, ilkeler doğrultusunda bir sistem kurgulanmıştır. Bu sistem kapsamında, öncelikle bağımsız hareket ve erişilebilirlik tasarım ölçütleri belirlenmiştir ve tablolaştırılmıştır. Sonrasında, engelsiz yaşam merkezlerinin yurtdışı örnekleri olan 4 adet merkez, kullanıcı yoğunluğu, mekanlardaki fonksiyon çeşitliliği gibi özellikler göz önünde bulundurularak seçilmiştir. Seçilen merkezler, çalışmada belirlenen tasarım ölçütleri ve oluşturulan tablolar doğrultusunda değerlendirilmiş, bu sayede ideal engelsiz yaşam merkezleri tasarımlarında dikkat edilmesi gereken tasarım değerleri “organizasyon ve işlev”, “dolaşım alanları”, “donatı elemanları” ve “yönlendirme elemanları” başlıkları altında sınıflandırılmıştır. Sonuç olarak, çalışma kapsamında değerlendirmeye alınan Etimesgut Belediyesi Engelsiz Yaşam Merkezi, her bir sınıflandırma kapsamında incelenmiştir. Bu doğrultuda çalışma, ülkemizde ve yurtdışında bulunan

merkezlerin engelli bireylerin bağımsız hareket ve erişilebilirlikleri için yeterliliği ve yeniden tasarımı, uygulanacak merkezlerin tasarım sürecine ise örnek niteliği taşıması amacıyla yapılmıtşır.

KAYNAKLAR

ADA Standards for Accesible Design, Department of Justice, Code of Regulations, 1994.

Adanır, T., Öge, F., Hançerli, M.Y., Ergin, N., Olguner, O., Özaltıner, S. ve Eğitmen, S. 2015. Engelli Standartları Kent ve Binalara Yönelik Uygulama Kriterleri, ***KTMMOB Mimarlar ODası Yönetim Kurulu,*** Mart.

AMERICAN WITH DISABILITIES ACT (2005). *A Guide to Disability Rights Laws.* Erişim: 30.06.2008 [http://www.ada.gov/cguide.htm]

AMERICANS WITH DISABILITIES ACT (2002). *ADA Accesibility Guidelines for Buildings and Facilities (ADAAG)* Erişim: 10.03.2009 [http://www. acces-board.gov/adaag/html/figures.html]

A Review of Universal Design. ***Wyoming Institute for Disabilities.***

Acheson Cooper, B., Cohen, U. and Hasselkus, B. R. 1991. Barrier-Free Design: A Review and Critique of the Occupational Therapy Perspective. ***The American Journal of Occupational Therapy,*** Vol: 45, No: 4, p: 344-350.

Akıncı, G. M. 2014. Evrensel Tasarım Yaklaşımı Bayburt Üniversitesi Yerleşkesi Örneği. ***Okan Üniversitesi,*** İç Mimarlık Bölümü, Sayı: 17, ss: 16-26.

Altıntaş, A.S. 2001. Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde Yer Alan Frig Dönemi'ndeki Bilgilendirme İşaretlerinin Analizi ve Grafik Eğitimindeki Yeri, Yüksek Lisans Tezi, ***Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Uygulamalı Sanatlar Eğitimi Bölümü Grafik Eğitimi Bilim Dalı,*** Ankara, Türkiye.

Arıkan, Ç. 2001. Türkiye'de Görme Engelli Kadınlar: Sorunlar, Beklentiler, Çözüm Önerileri. ***Ankara Körler Federasyonu Yayını,*** No:3, Ankara.

Aydıntan, E. 2001. Yüzey Kaplama Malzemelerinin İç Mekân Algısına Anlamsal Boyutta Etkisi Üzerine Deneysel Bir Çalışma. Yüksek Lisans Tezi, ***Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı,*** Trabzon, Türkiye.

Aytaç, S. 2005. *İstihdam ve Koruma Alanı Yaratmak Üzere Özürlüler İçin Sosyal Yaşam.* Sosyal Siyaset Konferansları 49. Kitap, İstanbul.

BAYINDIRLIK VE İSKAN BAKANLIĞI. 1993. Otopark Yönetmeliği. Erişim: 12.03.2009 [http://www. mevzuat.adalet.gov.tr/html/20365.html]

Buz, S. ve Karabulut, A. 2015. Ortopedik Engelli Kadınlar: Toplumsal Cinsiyet Çerçevesinde Bir Çalışma. ***Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.*** Sayı: 7, 25-45. Nisan.

Carpman, J. R. and Grant M. A. 2016. Design That Cares: Planning Health Facilities for Patients and Visitors. ***Jossey-Bass,*** Third Edition.

Coruh, S. ve Aydemir, I. Bina Sirkülasyon Alanlarında (İç Mekân ve Yakın Çevresi) Erişilebilirlik. ***İstanbul Ticaret Üniversitesi Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Dergisi,*** Cilt: 01, No: 02, s. 77-85.

ÇAĞDAŞ TOPLUM, YAŞAM VE ÖZÜRLÜLER. 1999. *Çağdaş Toplum, Yaşam ve Özürlüler.* 1. Özürlüler Şurası. Ankara: Takav Matbaacılık ve Yayıncılık A.Ş.

Çağlar, S. 2012. Engellilerin Erişebilirlik Hakkı ve Türkiye'de Erişibilirlikleri. ***AÜHFD,*** 61(2): 541-598.

D'Agostini, A., Francon, M., Gordon, C., Hirsch, B., Iantkow, M., Jackson, E. … Clough, D. (2010). *Engelsiz Tasarım Kılavuzu* (Safe Codes Council, Orijinal çalışma basım tarihi 2008 b.). (C. Koca, Dü., & C. Koca, Çev.) İstanbul: Dünya Engelliler Vakfı.

Dünya Engelliler Birliği (WDU). *Engelliler için Evrensel Standartlar Kılavuzu (USTAD)*, DEB Akreditasyon Merkezi, İstanbul.

Dünya Sağlık Örgütü. 2011. Dünya Engellilik Raporu. 2005. Engelliler Hakkında Kanun. Sayı: 25868, Tertip: 5, Cilt:44

DIN 18024 (Deutsches Institut für Normung). Normen für Behinderte

Erçevik, B. ve Önal, F. 2011. Üniversite Kampüs Sistemlerinde Sosyal Mekân Kullanımları. ***Megaron,*** Cilt: 6, Sayı: 3, ss: 151-161.

EU. 2003-a. *Travel Guide for Tourists With Disabilities- Germany.* Brussels: European Union.

EU. 2003-b. *Travel Guide for Tourists With Disabilities- United Kingdom.* Brussels: European Union.

Fei Wu, P., Qu, Y., Preece, J., Fleischmann, Golbeck, J., Jaeger, P. T. 2008. Community Response Grid (CRG) for a University Campus: Design Requirements and Implications. ***Proceedings of the 5th International ISCRAM Conferance,*** May.

Goldensmith, S. 1984. *Designing for the Disabled,* London: RIBA Publication

Güçlü Yılmaz, M. 2012. Herkes İçin Tasarım ve Kamusal Alan. ***Güney Mimarlık,*** Sayı: 10, ss: 60-65.

Hacıhasanoğlu, I. 2003. Evrensel Tasarım. ***Tasarım Kuram,*** Sayı:3, ss: 93-101.

Hasgül, E. 2011. İç Mekânda Yön Bulma: Büyük Ölçekli Binalarda İnceleme. ***İstanbul Teknik Üniversitesi,*** Yüksek lisans tezi, Haziran.

Kaplan, H. ve Öztürk, M. 2004. Engelliler, Kamu Mekânı ve Engelsiz Tasarım: Kamusal İç Mekânlarda İrdelenmesi İçin Bir Çerçeve. ***Planlama,*** 2: 67-74.

Kavaz,İ., Zorlu, T. 2018. Polikliniklerde Fonksiyonel Konfor Etmenlerinden Yön Bulma Davranışı Üzerine Bir Araştırma, ***Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi 6,*** 197- 204.

Knecht, B. 2004, "Accessibility Regulations and a Universal Design Philosophy Inspire the Design Process", ***Architectural Record,*** sayı:2004/1, ss.145-150.

Koca, C. 2010. Engelsiz Şehir Planlaması Bilgilendirme Raporu. ***Dünya Engelliler Vakfı.***

Korkmaz, E. ve Dülger Türkoğlu, H. 2003. *Kentsel Açık Alanlar: Beşiktaş İskele Meydanı ve Çevresi.* Yapı Mimarlık Kültür Sanat Dergisi, sayı:264, İstanbul.

Kose, S. 1998. From Barrier-Free to Universal Design: An International Perspective. ***Assitive Technology,*** 10:1, 44-50, DOI: 10.1080/10400435.1998.10131960

Kurşun, S. 2014. Tekerlekli Sandalye Kullanan Engellilerin Kentsel Mekânları Kullanım Olanaklarının İrdelenmesi; Özgürlük Parkı Örneği, Kadıköy-İstanbul. ***Bartın Üniversitesi,*** Yüksek Lisans Tezi, Şubat.

Küçükkaraca, N. 1997. Zihinsel Özürlülük ve Cinsel Yaşam, ***Sosyal Hizmetler Sempozyumu,*** HÜSHYO, Ankara.

Lewis, 1987. V: Development and Handicap, ***Great Britain: Basil Blackwell Ltd.***

Müftüoğlu, U. 2006. *Tekerlekli Sandalye Kullanan Bedensel Engellilerin Kentsel Mekânları Kullanım Olanaklarının Trabzon Kent Merkezi Örneği Üzerinde İncelenmesi.* Yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

Nimpuno, W. B. 2014. Post-Occupancy Evaluation: The Application of Universal Design in Public Open Space Case Study: Beşiktaş Square, Istanbul. ***Istanbul Technical University,*** Institute of Science and Technology, Yüksek Lisans Tezi, Mayıs.

ODPM- Office of the Deputy Prime Minister now the Department for Communities and Local Goverment of UK, 2003. Planning and access for Disabled People: A Good Practice Guide. London.

Odabaş Uslu, A. ve Güneş, M. 2017. Engelsiz Kentler-"Herkes için Erişilebilir Kentler". ***Uluslararası Peyzaj Mimarlığı Araştırma Dergisi,*** 1(2), 30-36.

Ökten, G. 2018. *Evrensel Tasarım İlkeleri Doğrultusunda Engelsiz Üniversite Kampüslerinin Tasarlanması ve Biçimlenmesi Üzerine Bir Araştırma,* ***Sanatta Yeterlilik Tezi.***

Ören, Ö. 2015. Kent Parklarının Engelli Standartları Açısından Değerlendirilmesi (Recep Yazıcıoğlu ve Adalet Parkları-Denizli). ***Pamukkale Üniversitesi,*** *Yüksek lisans tezi.*

Özbek, E. 2007. Metrolarda Yön Bulma Davranışının Çevresel Stres Bağlamında İrdelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, ***İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı,*** İstanbul, Türkiye.

ÖZİDA (Başbakanlık Engelliler İdaresi Başkanlığı), Herkes için Ulaşılabilirliğin İyileştirilmesi: Örnek Uygulama Rehberi, aslından çevri, Başbakanlık Engelliler İdaresi Başkanlığı, yayın no:48, Ankara, 2008.

Özkul, H. A. 2013. "Konutlarda Erişilebilirlik ve Herkes için Tasarım". Konut Seçimi ve Düzenlenmesi (ed. M. Nalçakan). s. 114-139, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Özkul, H. A., Nalçakan, M. ve Geçimli, M. 2015. Empati Yoluyla Tasarımda Sınırları Kaldırmak. ***9. Uluslararası Sinan Sempozyumu,*** 21-22 Nisan, Edirne.

Öztürk, M. 2011. Türkiye'de Engelli Gerçeği, ***MÜSİAD Cep Kitapları,*** İstanbul, Şubat.

Özsoy, Y., Özyürek, M. 2002. Vd: Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar. Özel Eğitime Giriş, ***Karatepe Yayınları,*** Ankara.

Passini, R. 1984a. Wayfinding in Architecture, Environment and Design Series, Volume 4, ***Van Notstrand Reinhold Company,*** Newyork.

Passini, R. 1984b. Saptial Representations, A Wayfinding Perspective, ***Journal of Environmental Psychology,*** 4(2), 153-164.

Preiser, W. F. E. and Smith, K. H. 2011. Universal Design Handbook. ***The McGraw-Hill Companies,*** United States.

Sabancı Üniversitesi. 2013. Engelsiz Türkiye İçin: Yolun Neresindeyiz? Mevcut Durum ve Öneriler. ***Sabancı Üniversitesi Yayınları,*** Mart.

Sevük, M. S. 2011. Evaluating Two Shopping Centers in the Light of Principles of Universal Design. ***Middle East Technical University,*** Yüksek Lisans Tezi, Nisan.

Sirel, B. ve Duymuş, H. 2012. Kamusal Alanda Ulaşılabilirlik. ***Güney Mimarlık,*** Sayı: 10, ss: 66-69.

Subaşıoğlu, F. 2008. Üniversitelerin Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümleri'nin "Engellilik Farkındalığı" Üzerine Bir Araştırma. *Bilgi Dünyası* 9(2); 399-430.

Şişman, Yener. 2011. Türkiye'de Özürlülere Yönelik Yasal Düzenlemeler. ***Sosyal Siyaset Konferansları,*** Sayı: 60, 2011/1, s. 169-221.

Tandoğan, O. 2017. Evrensel Tasarım Kavramı ve Kentsel Peyzaj ile İlgili Örnekler Üzerinden Değerlendirilmesi, ***Artium Araştırma Makalesi,*** Cilt: 5, Sayı: 2, 51-66.

Tepecik, A. 2002. Grafik Sanatlar, Tarih, Tasarım, Teknoloji, ***Detay Yayınları,*** Ankara, Türkiye.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı, T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı. 2004. ***Türkiye Özürlüler Araştırması,*** Temmuz, Ankara.

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. 2012. Grafik ve fotoğraf: Fikir ve Mesajı Sembolleştirme, Ankara.

The Center for Universal Design. 2008. *Universal Design History.* North Carolina State University, Aralık 2016. (Erişim: https://www.ncsu.edu/ncsu/design/cud/about_ud/udhistory.htm***)***

TS 12576, 2012. Şehir İçi Yollar- Kaldırım ve Yaya Geçitlerinde Ulaşılabilirlik için Yapısal Önlemler ve İşaretlemelerin Tasarım Kuralları, ***Türk Standartları Enstitüsü,*** Ankara, Türkiye.

TS 9111, 2011. Özürlüler ve Hareket Kısıtlılığı Bulunan Kişiler için Binalarda Ulaşılabilirlik Gerekleri, ***Türk Standarları Enstitüsü,*** Ankara, Türkiye.

Tutal, O. ve Üstün, B. 2009. Yaşlılık ve yaş dostu kentler: Eskişehir. ***Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi,*** (1): 1- 23.

Tutal, O. Yaşlılık, Yaşam Çevresi ve Evrensel Tasarım. ***Anadolu Üniversitesi,*** Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Bölüm: XIX, Eskişehir. TÜİK, 2012.

Türk Standardı: **TS 12576 Şehir İçi Yollar- Özürlü ve Yaşlılar için Sokak, Cadde, Meydan ve Yollarda Yapısal Önlemler ve İşaretlemelerin Tasarım Kuralları**. Nisan, Ankara, 1999.

Türkiye Özürlüler Araştırması, 2002. Web sitesi: www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=14. 5378 Sayılı Engelliler Hakkındaki Kanun (Erişim Tarihi: 12.10. 2015).

Uçar, T.F. 2004. Görsel İletişim ve Grafik Tasarım, ***İnkilap Kitabevi Yayını,*** İstanbul, Türkiye.

Uslu, A. ve Shakouri, N. 2014. Kentsel Peyzajda Engelli/Yaşlı Birey İçin Bağımsız Hareket Olanağı ve Evrensel Tasarım Kavramı. ***Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi,*** 14(1): 7-14.

Ünüvar, A. 2013. Görme Engelliler için Bağımsız Hareket. ***Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı,*** İstanbul.

Yener, S. 2000. Görme Özürlüler için Rehabilitasyon Deneyimleri, ***Yeni Rehabilitasyon Politikaları ve Meslek Tanımları, Bağımsız Hareket Araçları ve Standardizasyonu,*** Körler Federasyonu, Ankara.

URL 1: T.C.ASPB Engelli Bireylere İlişkin İstatistiki Bilgiler http://www.ehy.gov.tr/upload/Node/8110/files/istatistik_03-2014.pdf

URL 2: http://www.ncsu.edu/ncsu/design/cud (son erişim tarihi: 04.02.2015)

URL 3: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c6bbd19798219.57525388 (Erişim tarihi: 12.02.2019)

URL 4: http://www.devturkiye.org/Projeler/Engelsiz-Sehir-Planlamasi/Engelsiz-Sehir-Tasarim-Raporu/ (Erişim Tarihi: 01.03.2019)

URL 5: https://intweb.tse.org.tr/Standard/Standard/Standard.aspx?08111805111510805110411911010405504806508207705510307607605608411008011710904304812207205111208008507806911110807907205709704310307307708207810306904907708911211711107906612110511705204710011807507811407011708605504708704712205605109905007308209911706911805407910708711208610305507408205707908608905604706606607011609008508508611408906708109005708110310405410604807208306607010409905007512110607712004306604907809705411811605507406811408906604806710306106 1 (Erişim Tarihi: 18.03.2019)

URL 5: https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/disability-and-health
(Erişim Tarihi: 09.04.2019)

URL 6: Convention on the Rights of People with Disabilities
http://www.un.org/disabilities/convention/conventionfull.shtml
(Erişim Tarihi: 21.11.2019)

URL 7: Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun. Resmi Gazete. (Erişim Tarihi: 28.11.2019) https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050707-2.htm

URL 8: Office of National Statistics (ONS). Living in Britain: Results from the 2002 General Household Survey. (Erişim Tarihi: 29.11.2019) http://www. statistics.gov.uk/LIB2002

URL 9: www. eyh.aile.gov.tr/tr/8245/Turkiye-Ozurluler-Arastirmasi-Temel-Gostergeleri (Erişim Tarihi: 02.12.2019)

URL 10: https://www.theguardian.com/cities/2018/feb/14/what-disability-accessible-city-look-like (Erişim Tarihi: 04.12.2019)

URL 11: http://www.eyh.gov.tr/upload/Node/8137/files/bm_engellihaklarisozlesmesi.pdf (Erişim Tarihi: 01.06.2013)

URL 12: http://www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm (Erişim Tarihi: 16.12.2019)

URL 13: Dostoğlu, N., Şahin, E. ve Taneli, Y. 2009. Evrensel Tasarım: Tanımlar, Hedefler, İlkeler. ***Mimarlık Dergisi,*** 347, Mayıs- Haziran. http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=361&RecID=2062 (Erişim Tarihi: 20.02.2020)3

Ünügür, M. 2003. Özürlülerin Ergonomik Boyutları. *Mimarist Dergisi* 2003/2; 99102.

Wennberg, H., Hydén, C. and Stahl, A. 2010. Barrier-free outdoor environments: Older peoples' perceptions before and after implementation of legislative directives. ***Transport Policy,*** 17: 464-474.

Yılmaz, N. ve Diktaş, E. O. 2018. *Eşitlikçi Tasarımın Kent Merkezlerindeki Kamusal Alanlara Yansımasındaki Temel Esaslar.* ***Toplum ve Sosyal Hizmet,*** 29 (1): 132-152.

Yılmaz, F. ve Çakırer Özservet, Y. 2013. *Yerelden Engelsiz Tasarım Uygulamaları, Küçükçekmece Belediyesi Örneği.*

Yörük, Ü. K. 2003. *Turizm Yapılarının Tasarımında Özürlü Etmeninin İrdelenmesi.* Yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Uluslararası Belge, Rapor ve Kararlar

A/HRC/10/48, 26 January 2009

Engelliler Hakkında Kanun, 2005. Tertip: 5, Cilt: 44. Kanun Numarası: 5378. Yayımlandığı Resmi Gazete: Tarih: 7/7/2005 Sayı: 25868